

Културно Уметничка Друштва

*Стане, изазови и перспективе на почетку
треће деценије 21. века*

ЗАВОД ЗА ПРОУЧАВАЊЕ
КУЛТУРНОГ РАЗВИТКА
РЕПУБЛИКА СРБИЈА

др Маша Вукановић
Маријана Миланков

Културно – уметничка друштва у Србији: стање,
изазови и перспективе на почетку треће деценије 21. века

др Маша Вукановић и Маријана Миланков

рецензенти:
проф. др Весна Ђукић
проф. др Бранимир Стојковић
др Милош Рашић

Издавач: Завод за проучавање културног развитка
Риге од Фере 4, Београд

Година издања: 2023.

ИСБН: 978-86-82170-13-6

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

7.077:061.2(=163.41)(497.11)"20"

ВУКАНОВИЋ, Маша, 1975-

Културно–уметничка друштва: Стање, изазови и перспективе на почетку
треће деценије 21. века [Електронски извор] / Маша Вукановић, Маријана Миланков.
- Београд : Завод за проучавање културног развитка, 2023
(Београд : Завод за проучавање културног развитка).
- 1 електронски оптички диск (CD-ROM) : текст ; 12 cm

Системски захтеви: Нису наведени.

- Насл. са насловне стране документа.

- Тираж 30.

- Напомене и библиографске референце уз текст.

- Библиографија

ISBN 978-86-82170-13-6

1. Миланков, Маријана, 1981- [аутор]

а) Културно-уметничка друштва -- Србија -- 21в

COBISS.SR-ID 118231049

Садржај:

1. Увод	1
2. Аматеризам у Србији од 20. века	3
3. Теоријски оквир истраживања	8
4. Методологија истраживања	16
5. Резултати истраживања	18
5.1. Мотивација за придруживање културно – уметничким друштвима	18
5.2. Чланство културно – уметничких друштава	21
5.3. Сарадници културно-уметничких друштава	24
5.4. Буџет и финансирање	33
5.4.1. Финансијски подстицаји кроз јавне позиве и конкурсе	33
5.4.1.1. Јавни конкурси на републичком нивоу	33
5.4.1.2. Јавни конкурси на покрајинском нивоу	49
5.4.2. Извори прихода	59
5.4.2.1. Средства из фондова јединица локалне самоуправе	63
5.4.3. Коришћење средстава из јавних фондова према намени	66
5.4.4. Чланарина	67
5.5. Простор и опрема	69
5.6. Репертоар и кореографије	75
5.7. Наступи и гостовања	87
5.8. Сарадња	95
5.9. Кровне орган дизације (савези, мреже и асоцијације)	100
5.10. Проблеми и приоритети	103
5.11. Важност аматеризма	106
6. Завршна разматрања	107
7. Литература:	117

1. Увод

Корен речи аматер јесте латинска реч *amator* - онај који воли. Исто то значи и француска именица *l' amateur* преко које је реч аматер ушла у наш језик. Онај који нешто воли не мора нужно да се тиме бави професионално мада културно-уметничка друштва, као најбројнији организациони облик аматеризма нарочито у мањим срединама, често јесу (била) и „одскочна даска“ за многе реномиране уметнике.

Аматери се баве свим врстама уметничког стваралаштва: ликовним, драмским, музичко – сценским, књижевним, филмским, итд. Културно – уметничка друштва која негују фолклорно музичко – сценско стваралаштво јесу и најбројнија удружења аматера.

Предмет истраживања чије резултате представљамо у овој студији јесте рад културно – уметничких друштава у Србији на почетку треће деценије 21. века. Реч је о удружењима и групама која се првенствено баве извођењем традиционалних плесова, песама и обичаја који су карактеристични за одређени регион, етничку групу или народ. Поред тога, културно – уметничка друштва (КУД-ови) често реализују и друге културне програме, као што су изложбе, представе, радионице, предавања и семинари, који су усмерени на промоцију и очување нематеријалног културног наслеђа.

Наведене активности одговарају одредницама културних делатности у чл. 8 „Закон о култури“.¹ Притом, чл. 72 овог закона је посвећен аматерском културно – уметничком стваралаштву, а у ст. 1 даје његову одредницу према којој оно „обухвата активности лица или групе лица која се без материјалне надокнаде баве стварањем или извођењем дела из области културне и уметничке делатности.“ Веома је важно имати на уму да овај члан прецизира да су рад КУД-ова, као и њихово удруживање у савезе, регулисани прописима о удруживању грађана.

У конципирању предмета истраживања имале смо на уму и да „Закон о култури“ у чл. 6 прецизира да општи интерес у култури подразумева и откривање, стварање, проучавање, очување и представљање српске културе и културе националних мањина у Републици Србији (ст. 1 тачка 2), затим стварање услова за очување, развој, богаћење и промовисање културног наслеђа (ст. 1 тачка 5) као и подстицање аматерског културног и уметничког стваралаштва (ст. 1 тачка 2б).

¹ Конкретније, реч је о следећим тачкама у ставу 1 члана 8: 2) – музика (стваралаштво, продукција, интерпретација); 4) позоришна уметности (стваралаштво, продукција, интерпретација); 5) - уметничка игра: класичан балет, *народна игра*, савремени плес (стваралаштво, продукција, интерпретација) (курзив додат); 11) – делатност заштите у области нематеријалног културног наслеђа; 13 – научноистраживачке и *едукативне* делатности у култури (курзив додат). „Закон о култури“ Сл. гласник РС бр. 72/09, 13/16, 30/16 - исправка, 6/20, 47/21 и 78/21 доступан је на сајту Министарства културе <https://www.kultura.gov.rs/tekst/43/zakoni-i-uredbe.php>

Управо у светлу доприноса које КУД-ови, активно укључујући грађане свих генерација, могу пружити у остваривању општег интереса у култури, важно је било расветлити: ко су све чланови друштава односно из којих популационих група најчешће долазе; каква је ситуација са људским ресурсима; какви су им просторни и технички услови за рад; на које начине се финансирају; какав им је уопште положај у локалним заједницама / јединицама локалне самоуправе? Осим тога, акценат на фолклору, односно музичко – сценским изразима традицијске културе, сугерисало је важност расветљивања питања односа према традицији и њеним везама са савременим музичко – сценским стваралаштвом, односно питања виталности и трансформације фолклора као културног наслеђа које живи; али и питања како се традиција преноси и ко је преноси, са чиме су повезана и питања стручних али и педагошких компетенција људи / кадрова који раде са чланством, као и могућности за њихово стручно усавршавање. Најзад, с обзиром на то да се рад културно-уметничких друштава прелама кроз омогућавање активне културне партиципације грађана и настојања да се очувају елементи нематеријалног културног наслеђа, важно је било сагледати и како се сагледавају перспективе, шта сами актери сматрају важним за унапређење положаја аматеризма у Србији.

Културна политика претпоставља планирање праваца деловања на основу емпиријских података до којих се долази квантитативним и квалитативним емпиријским истраживањима. Истраживање *Културно – уметничка друштва у Србији: стање, изазови и перспективе на почетку треће деценије 21. века* методолошки је подразумевало како примену квантитативних, тако и квалитативних метода. Квантитативне методе су обухватале технику електронског упитника (који је садржао питања о чланству, људским, просторно – техничким и финансијским ресурсима, итд.), те обраду квантитативних података садржаних у резултатима конкурса за подршку пројектима у областима културе на републичком и покрајинском нивоу. Примена квалитативних метода подразумевала је индивидуалне интервјуе са представницима КУД-ова и њихових савеза, те анализу садржаја законских аката од значаја за аматеризам („Закон о култури“, „Закон о локалној самоуправи“ и „Закон о удружењима“).

Применом описаних метода, емпиријски прикупљени подаци о раду културно – уметничких друштава омогућавају планирање ефикасне и ефектне културне политике усмерене како ка охрабривању културне партиципације грађана тако и у погледу очувања културног наслеђа. Важно је имати на уму да су културно – уметничка друштва најчешће и једини канал за културну партиципацију грађана у мањим градским срединама и то поготову у функцији продукције културних садржаја. Њихов фокус на фолклор обезбеђује да народна традиција буде жива, да се практикује али и да буде иновирана имајући у виду знања и

вештине које су научене од старијих чланова заједнице, записе традиционалних плесова попут оних које су забележиле сестре Јанковић или постигнућа уметника као што су нпр. Деса Ђорђевић и Бранко Марковић². Међутим, у зависности од потреба заједнице, развијају се и процеси у којима се нагласак помера од стриктног очувања традиције ка приступу традицији као кохезивном елементу који и сам производи нови фолклор малих средина.

Стога се важност истраживања *Културно – уметничка друштва у Србији: стање, изазови и перспективе на почетку треће деценије 21. века* огледа у томе што комбинацијом квантитативног и квалитативног методолошког приступа обезбеђује разумевање динамичности савременог аматеризма која у многоме утиче на развој културе не само као домена културне политике чији су циљеви подстицање културне партиципације и очување културног наслеђа, већ превасходно културе као свеобухватне целине која је детерминанта свакодневног живота људи.

2. Аматеризам у Србији од 20. века

Културно – уметничка друштва окупљају аматере, људе који воле да практикују различите уметничке праксе без морања да им то буде професија односно да од бављења уметношћу обезбеђују егзистенцију. Иако су аматерска друштва широм Србије настајала и на прелазу из 19. у 20. век, на бројности добијају после 2. светског рата. Формирање културно – уметничких друштава подстицано је у складу са настојањима Комунистичке партије Југославије да се уз политичку и друштвену револуцију изведе и културна револуција. Наиме, сматрало се да неписмени и необразовани радници и сељаци не могу на адекватан начин допринети изградњи социјалистичког друштва. Народни одбори као

² **Сестре Јанковић**, Љубица (1894 - 1974) и Даница (1898 - 1960), по образовању професорке југословенске књижевности, биле су посвећене сакупљању и проучавању народних игара. У теренском раду прикупиле су огромну грађу која је објављена у осам томова пре 2. светског рата, док је девети том објављен 2016. године. Сестре Јанковић се сматрају зачетницама етнокорееологије у нас. Систем бележења и описивања народних игара сестара Јанковић је у међународној јавности оцењен као најпрецизнији оличавајући модел јасноће. **Деса Ђорђевић** (1927 - 2011) била је играчица и кореографкиња која је од 1965. године поставила више од 40 кореографија у 140 друштава у земљи и иностранству. Одржала је 178 семинара народних игара у Србији и иностранству. Добитница је бројних домаћи и међународних награда и признања, а непосредно пред смрт, новембра 2011. године, добила је и престижну награду „Светског Оскара фолклора“ у Чељабинску. **Бранко Марковић** (1919 – 1993) је по образовању био правник. Запажен на часовима ритмике и фолклорне игре код Маге Магазиновић, постао је члан балетског ансамбла Народног позоришта у Београду, потом и првак балета. Од 1948. године придружио се АКУД „Бранко Крсмановић“, док је касније сарађивао и са АКУД „Жикица Јовановић Шпанац“. Током свог рада у „Крсманцу“ и „Шпанцу“ давао је велику важност покрету целог тела, задржавајући све особености народне игре. Међу најзначајнијим Марковићевим кореографијама су: „Враћанска свита“, „Македонско оро“, „Бранково коло“, „Игре из Шумадије“, „Руговска свита“, „Банатски мотиви“, и др.

најниже инстанце власти имали су задатак да организују аналфабетске курсеве као и друге програме који су за циљ имали подизање културне свести становништва (видети: Димић, 1988). Притом, будући да је земља била претежно рурална, народна култура је била пријемчљива већини становништва, те се прогрес најлакше уочавао управо кроз промене народне културе. Осим тога, народно стваралаштво је, с обзиром на свој локални карактер, ишло на руку мултикултуралној идеологији братства и јединства народа и народности целе Југославије.

Већ од 1946. године када је донет „Општи закон о народним одборима“ („Сл. Лист ФНРЈ“ 13/46) задатак локалних народних одбора као најниже инстанце власти и управљања је био да раде на подизању културне инфраструктуре чији су део домови културе. Улога дома културе била је подизање општекултурног нивоа средине у којој је основан. Стога је дом културе имао задатак „да буде природно, организационо и програмско 'уточиште' аматеризма (креативне самоделатности). Аматеризам је, опет, требало да обогати програм рада домова културе који нису имали материјалног, финансијског, техничког ни просторног потенцијала да репертоарску политику заснују на претежно професионалном стваралаштву. Унутар овакве поделе на аматерске и професионалне садржаје, домови културе су неретко били организатори културних манифестација на селу, од којих су чак неке имале и шири значај од локалног као: Драгачевски сабор трубача у Гучи, Вуков сабор у Тршићу, фестивал аматерског филма на тему живота села 'Жисел' и други.“ (Ђукић, 2017: 234)

Аматеризам се развијао и у крилу синдикалног покрета нарочито у већим индустријским басенима какви су били београдски или на пример пиротски. Тамо „настају онда снажна културно - уметничка друштва која представљају стожер културног стваралаштва радника. У каснијем развоју, међутим, општи нагласак културне политике премешта се на професионалну културу, а привредни систем са своје стране стимулише независност и тржишно повезивање предузећа, што подједнако неповољно делује на аматерски раднички покрет. Друштва, или нестају са хоризонта синдикалних организација (...) или се везују за поједине велике радне организације (...) У сваком случају, све до почетка седамдесетих година раднички културно-уметнички аматеризам дели општу судбину тог покрета - изразито стагнира тако што се број друштава и чланова у њима прилично смањује, а аматеризму све више приступа као више - мање петрифицираном остатку прошлости. Са X конгресом СКЈ долази до изразите измене тренда: поново се афирмише радна организација као средиште друштвеног и културног живота радника, што ревитализује аматеризам у радној средини. Овај пут, међутим, раднички КУД-ови регрутују чланове скоро искључиво из радних организација које су их основале...“ (Стојковић, 1984: 19 – 20)

На организационом нивоу, после 2. светског рата широм Србије и Југославије, са радом почињу културно-просветне заједнице, а основан је и Савез културно-уметничких друштава, док је Савез аматера Србије оформљен 1972. године. Увођење система самоуправних – интересних заједница (СИЗ-ова за културу) 70-их година 20. века било је посебно подстицајно у овом домену јер је њиме омогућено да се на нивоу локалних заједница успоставе различите организационе форме које подржавају делатност аматера. Аматеризам се интензивно развијао као одраз настојања „да се код становништва, а нарочито оног дела сеоског становништва које је мигрирало у градове, а није усвојило градске културне обрасце, развије активан однос према културном стваралаштву и истовремено умањи експанзију елитизма традиционалних установа културе.“ (видети: Вукановић, 2014). О развоју аматеризма посебно су бринуле културно–просветне заједнице које су „представљале 'даваоце' аматерских културних и уметничких програма и садржаја, док су професионалне установе културе неговале професионално културно и уметничко стваралаштво и представљале 'даваоце' професионалних културних и уметничких програма и садржаја. Аматерско и професионално стваралаштво су били равноправни при конкурисању за финансијска средства за обављање редовне програмске делатности, а средства су се додељивала на основу Споразума са општинским СИЗ-ом као посредником у дистрибуцији средстава. У једном периоду, међутим, аматеризам је чак имао приоритет са становишта културне политике. То је било зато што је аматеризам дефинисан као „креативна самоделатност“ који је, у складу са трендом културне демократије, омогућавао сваком грађанину активан однос према култури и уметности у оквиру бројних секција културно-уметничких друштава што је представљало плурализам културних модела и вредности (култура за сваког). Приоритет културне политике тог времена је био не само да се 'аутентичне' културне вредности приближе грађанима, већ да постану део његовог 'друштвеног бића'. Зато се аматеризму тих година приписивала 'корективна' улога у односу на институционализовани професионализам и бирократизацију културне и уметничке продукције.“ (Ђукић, 2010: 228)

Међутим, почетком 21. века ситуација се променила и са њом позиција културно – уметничког аматеризма у Србији. У настојањима да се културни систем трансформише пажња је пре свега била усмерена ка установама културе док су културно – уметничка друштва изједначена са свим другим удружењима грађана.³ Друштва су била препуштена сама себи да се снађу како знају уз или без подршке локалне самоуправе. На плану

³ До оснивања Агенције за привредне регистре 2010. године удружења су била разврстана према шифрарнику Републичког завода за статистику које је удружења у култури разврставало под шифром 91330. По оснивању АПР, у 2011. удружења су имала обавезу да се региструју при овом телу које удружења у култури води под шифром 9499 – делатност организација на бази учлањења.

финансирања пребацивање на пројектно финансирање је већину друштава затекло неспремне јер је пројектно писање била вештина којом руководиоци друштава нису владали. Осим тога, друштва основана при радним организацијама су приватизацијом фабрика и предузећа изгубила подршку својих оснивача јер су многе фабрике и предузећа отишли у стечај.

У складу са настојањима да се оствари децентрализација културе, Министарство културе је преузело (су)финансирање манифестација од националног значаја попут „Сабора народног стваралаштва“ у Тополи, „Сабора фрулаша“, „Сабора двојничара“, „Прођох Левач, прођох Шумадију“, итд. Јединицама локалне самоуправе је препуштено да финансирају рад локалних установа културе, као и одржавање локалне културне инфраструктуре. Различити степен економског развоја локалних самоуправа, као и перципирани локални приоритети, утицали су на то да се највећа пажња поклања комуналној инфраструктури, те је велики број домова културе нарочито у селима, у које се ни у претходним деценијама није много улагало, неминовно почео да пропада. То се одразило и на проблем простора који су КУД-ови користили.⁴ Осим проблема простора, друштва су се суочила са проблемом фондуса ношњи јер се костими коришћењем хабају. Проблеми фондуса ношњи и наступа су се премошћавали средствима од чланарина, али је због ниских примања домаћинстава у многим мањим срединама реч о веома ограниченим средствима. Најзад, друштва су се суочавала и са проблемом организације наступа и гостовања.

За развој аматеризма, пак, суштински проблем у првим деценијама 21. века представљало је постепено урушавање система савеза аматера и културно – просветних заједница.⁵ Као и у случају установа културе, на почетку транзиције нису извршене никакве припреме актера за нове моделе рада, превасходно прелаз на пројектно финансирање. На локалном нивоу, нарочито у ужој Србији, савези аматера и локалне културно – просветне заједнице су или угашени или такође постали удружења (одн. изгубили су статус установа). Тиме су друштва у многим градовима и општинама изгубила и ту врсту административно – техничке и информационе подршке (видети: Вукановић 2012: 36 - 38). Тада постојећи „кровни“ савези, а нарочито Савез аматера Србије, такође нису били спремни да се прилагоде новим условима што је, уз друге околности, временом довело слабљења ове организације до тачке њене практичне не-активности средином друге деценије 21. века. Савез аматера Војводине је, пак, уочио потребу прилагођавања новим временима те је током друге половине прве деценије 21. века успео да аматеризам у Војводини ре-организује по

⁴ У 2011. години, на пример, једино је град Јагодина уложио средства у обнову сеоских домова културе. Видети: Вукановић, 2012: 30

⁵ Овај проблем је постојао и у другим републикама бивше Југославије, нпр. Хрватској и Словенији. Међутим, у овим државама је опасност потпуног урушавања система благовремено препозната те је нпр. у Хрватској само годину дана по гашењу Хрватске просветне заједнице као нова „кровна“ организација формиран Хрватски сабор културе, док је у Словенији уместо некадашње Звезе културно – просветних организација Словеније формиран Јавни склад за друштвене дејавности. (видети: Вукановић, 2012)

принципу мреже. У тој мрежи је Савез, данас назван Савез уметничког стваралаштва аматера Војводине, чвориште са задацима да организује манифестације аматера на територији Војводине те да својим члановима пружа информациону и, по потреби, административно – техничку подршку, као и да организује едукативне семинаре намењене јачању стручних капацитета аматера. Стога и данас представници друштава широм Србије често указују на Војводину као пример како се аматеризам може организовати.

На самом крају друге деценије 21. века незадовољни радом Савеза аматера Србије, али разумејући важност удруживања, представници више КУД-ова, предвођени КУД-ом „Краљевачка ризница“, оформили су Савез фолклорних ансамбала Србије. У Војводини је је као нови републички савез формиран Савез културно – уметничких друштава Србије чије је седиште у Новом Саду. Најзад, у тренутку завршетка нашег истраживања, маја 2022. године, у Београду је основан Централни савез аматера у култури Србије који је такође удружење, а сматра се својеврсним наследником Савеза аматера Србије.

Кореографи народних игара окупили су се у Удружењу кореографа народних игара Србије (УКНИС). Ово удружење је 2020. године добило статус репрезентативног удружења у култури у области истраживања, документовања и презентовања нематеријалног културног наслеђа.

Од средине друге деценије 21. века, пак, долази до помака на плану јачања инфраструктуре. Министарство културе и информисања је 2016. године покренуло конкурс „Градови у фокусу“ који је пружио помоћ јединицама локалне самоуправе да оснаже културну инфраструктуру на својим територијама. Неке јединице локалне самоуправе су такође кренуле да улажу у обнову сеоских домова културе које углавном користе КУД-ови. Осим тога, неке јединице локалне самоуправе су почеле да подржавају обнову фондуса ношњи. Најзад, неколико јединица локалне самоуправе је важност КУД-ова препознала тако што је или делегирала локалним установама координацију рада КУД-ова на сеоским подручјима или препознала репрезентативне КУД-ове као установе од значаја за културу града.

Међутим, у погледу самог рада КУД-ова, нарочито имајући у виду често истицану претензију „чуvari традиције“ још увек постоје проблеми и недоречености. У осврту на пројекте пријављене на (задњем) конкурс за суфинансирање пројеката у области изворно – народног и аматерског стваралаштва 2014. године, етнологкиња и етнокореолошкиња проф. др Оливера Васић је указала на неке од тих проблема: „Влада опште мишљење да је чување традиције ако се организују разне манифестације које није проверио стручњак за одређену област, и ако се организују без праве организације, а то значи ко је од организатора квалификован да организује програм за одређену манифестацију. Ако су то певачке групе, ко

их је саслушао и рекао шта може да прикаже а шта не; ако су играчке [групе] да ли је прегледан програм група које ће учествовати, како су опремљени (ношња), шта прати извођење игара. Не кажем да су сви скупови исте вредности – да је назив 'традиција' на неким светковинама злоупотребљен а иза тога се крије нешто што је 'измишљање традиције', док су одређени скупови збиља озбиљно припремљени и да су често имали консултације са стручним људима који се баве музичком и играчком традицијом.“ (приватна преписка, МВ) У вези са овим опажањем потребно је указати на то да носиоци **локалних** традиција музичко – сценских израза, иако без формалног образовања, имају легитимитет у процењивању изворности израза зато што практикују знања и вештине научене од предака и преносе их на нове генерације. Осим тога, пракса укључивања стручњака (нарочито етнолога и етномузиколога) у припреми чланова друштава за наступе забележена је и пре 2. светског рата (видети: Rihtman Augustin 1971). То указује на континуитет размене знања стручњака и аматера која је међу исходима имала замагљеност граница између аматера и професионалаца.

3. Теоријски оквир истраживања

Културно – уметничка друштва окупљају аматере, људе који воле да практикују неку врсту уметничких израза најчешће без претензија да се тиме професионално баве, односно да на тај начин обезбеђују своју егзистенцију.⁶ Аматеризам се често одређивао у комплементарности са професионалним бављењем уметношћу. Како је Стебинс (Stebbins, 1977) указао, до софистицираног одређивања аматера може доћи кроз разумевање система „професионалац – аматер – публика“. Разумевање „шта је“ професионалац обезбеђује разумевање „шта је“ аматер. Стебинс је понудио седам дистинкција професионалаца.⁷ Заједничко и професионалцима и аматерима је да имају публику, људе са заједничким интересовањима. Публика је функционално повезана са професионалцима и аматерима макар на пет начина: она као накнаду за услуге обезбеђује финансијску подршку професионалцима, а понекад и аматерима; она обема групама обезбеђује повратне реакције о адекватности услуга / програма; она даје или ускраћује подршку; она понекад може

⁶ Аматери практиковањем неке врсте уметничког изражавања могу остваривати приходе али ти приходи нису доминантни у обезбеђивању егзистенције.

⁷ 1) они дотерују нестандардизоване продукте; 2) имају шира знања о специјализованим техникама; 3) идентификују се са колегама; 4) усавршили су генерализовану културну традицију; 5) користе институционализована средства за валидност адекватне обуке и научне компетенције; 6) пре наглашавају стандарде и услуге него материјалне надокнаде; 7) клијенти их препознају због професионалног ауторитета заснованог на знању и техникама.

учествовати у услугама као што су на пример неке врсте представа; и најзад, уметници при стварању дела могу размишљати и о публици којој дело намењују.

Иако аматеризам у култури и уметности имплицира разноврсност уметничких израза, у културно – уметничким друштвима преовлађују тзв. „фолклорне секције“, односно групе које се превасходно баве извођењем традиционалне музике и плеса. Почетком ’70-их година 20. века Бен Амос је уочио да су дотадашња настојања да се фолклор одреди имплицирала „критеријум антиквитета материјала, анонимност или колективитет композиција и једноставности народа“. Према Бен Амосовом мишљењу, то је све од посредног, али не и од суштинског значаја за одређивање фолклора. За пример је дао песму: „Старост песме, на пример, која се хронолошки може утврдити, идентификација композитора која се историјски може описати са својим везама за одређену групу као друштвену одредницу. Сваки од ових фактора има објашњавајућу и интерпретативну вредност, али ниједан од њих не дефинише песму као фолклор.“ (Ben Amos, 1971: 4) Према његовом мишљењу, дефиниција фолклора мора да уважава све различитости израза (песме, игре, приче, итд.). Стога је идентификовао три категорије које потцртавају настојања да се фолклор дефинише: *корпус знања, начин размишљања и израз уметности*. Притом, ове категорије су нераскидиво повезане. Ниједна није независна од друге, нити ван структурисане групе јер фолклор није *sui generis* феномен, већ настаје и развија се у друштвеном контексту. Фолклор као знање заједница „и у пракси и у теорији се односи на различите степене јавног поседовања. Прво, фолклор може бити укупан корпус знања у друштву. (...) Друго, и насупрот првом, фолклором се сматра само оно знање које деле сви чланови заједнице.“ (исто, 8) Када је реч о другим типовима односа друштвеног контекста и фолклора, према Бен Амосу, фолклор је манифестација одређеног модела мисли. Разумевање фолклора у контексту традиције је такође важно јер се „идеја традиције односи на фолклор и као знање ('мудрост прошлости') и као уметност (старе песме и приче). (...) У свом културном контексту фолклор није агрегат ствари већ процес – тачније комуникациони процес“ (исто, 8-9). Овај процес је динамичан. Имплицира акције које „укључују креативност и естетске реакције, а и једно и друго се преображава у саме уметничке форме. У том смислу, фолклор је друштвена интеракција кроз медије уметности и разликује се од других облика говора и гестикулације.“ (исто, 10). Без обзира на то како елементи фолклора било да је прича или песма стижу до својих „медијума“, приповедача или певача који ће их рећи или наново испричати, отпевати, поново креирати или презентовати, приповедач или певач је повезан/а са својом публиком и заједно чине један континуум, комуникативни процес. Публика може бити мала група слушалаца нпр. у сеоском дому културе, а може бити и милионски телевизијски аудиторјум. Важно је да извођач/ица наступа тако како би чинио/ла у својој заједници, односно комуницира знања и мудрост своје

заједнице без обзира на групу рецепијената. Наглашавајући схватање фолклора као комуникационог процеса (кроз уметност), Бен Амос је и изнео разумевање да је „*фолклор уметничка комуникација у малим групама*.“ (исто, 13, курсив додат)

Импликације Бен Амосовог приступа сагледавању фолклора су вишеструке јер „...prenijeli smo osnovne interese na području folklor s 'lore' (znanje) na 'folk' (narod).“ (Abrahams, 1982: 75). Бен Амос је указао да народ јесте било која група – од породице преко радника у фабрикама до уличних банди. (Ben Amos 1971: 12) Дандес је, потом, истакао да је ту важно да група из било ког разлога има неке традиције које сматра својим. „Члан групе можда не зна све друге чланове, али ће вероватно знати да заједничко језгро традиције припада групи, традицији која помаже да имају осећај групног идентитета“ (Dundes, 1980: 7 наведено према Рогановић, 2018: 47).⁸

Динамичност комуникационог процеса који је у суштини фолклора, односно да мале групе у међусобној комуникацији стварају или ре-креирају фолклор, потакла је Фајна да развије концепт *идиокултуре*:

„*Идиокултуру* чини систем знања, веровања, понашања и обичаја који деле чланови групе која је у међусобној интеракцији и на коју чланови групе могу реферирати и на коју се могу позивати у будућим интеракцијама. Чланови препознају да деле искуства, да се на та искуства могу позивати уз очекивање да ће их други чланови групе разумети, и да се даље могу користити као конструкт друштвене стварности. (...) Једном када се *идиокултура* развије (процес који почиње самим формирањем групе), она обликује будућа деловања и колективна значења.“ (Fine, 1979: 734, 736)

Концепт *идиокултуре* примењив је и у сагледавању цивилног друштва (удружења грађана међу којима су и КУД-ови). Наиме, цивилно друштво се конвенционално концептуализовало кроз две кључне слике: грађанина као појединца и грађанина као учесника. Схватајући да је цивилно друштво свет група, на основу сагледавања друштвеног ангажовања кроз интеракције у малим групама, Фајн и Харингтон су предложили алтернативни аналитички оквир у коме се наглашавају локални контексти интеракција у малим групама - узрок, контекст и последица друштвеног ангажовања. „Прво, кроз уоквиривање и мотивисање групе охрабрују појединце да се укључе у јавне дискурсе и грађанске пројекте. Друго, оне обезбеђују место и подршку за такво ангажовање. Треће,

⁸ Овим опажањем Дандес је подстакао истраживања фолклора у формалним и неформалним групама. Тако је нпр. Џонс истраживао фолклор организација предузећа и корпорација, док је Ковачевић истраживао фолклор Кока-коле. Видети: Michael Owen Jones „Why Folklore and Organization(s)?“ *Western Folklore*, Vol. 50, No. 1, *Taking Stock: Current Problems and Future Prospects in American Folklore Studies* (Jan., 1991), pp. 29-40 и Ковачевић Иван „Cokelore (Fine and Best)“ *Етно-антрополошки проблеми* н.с. год. 3 св. 1 2008, стр. 71 – 84

грађанско ангажовање храни стварање додатних група. Перспектива посматрања кроз мале групе сугерише како цивилно друштво може цветати чак и када формална и институционална удружења опадају.“ (Fine and Harrington, 2004)

У контексту разумевања деловања културно – уметничких друштава важно је имати на уму и „први“ део Бен Амосове одреднице фолклора: уметничка комуникација. Песме, приче и игре, на пример, јесу уметничка остварења која комуницирају извођењем (енгл. *performance*) у јавном и/или приватном простору. Абрахамс је указао да потреба да се извођења „народа“ сместе унутар комуникацијских система заједница, имплицира неопходност разликовања производних компетенција извођача и рецептивних компетенција слушатељства. „Proizvodna kompetencija dopušta da se izvođači služe žanrovima kao 'pozivom u formu' (...) koristeći se konvencionalnim označiteljima obrazaca pri usmeravanju svoje kreativne energije i na način koji slušaoci mogu pratiti. (..) Receptivna kompetencija je sposobnost slušateljstva da prihvati taj poziv, njihovo poznavanje obrasca i označitelja i njihovu sposobnost da svoje prošlo iskustvo u slično situiranim izvedbama povežu i primjene na sadašnje iskustvo, kao sredstvo razumijevanja, sudjelovanja i prosuđivanja o onome sto se događa.“ (Abrahams, 1982: 80)

С тим у вези, комуникацијски догађаји било да се дешавају на сцени или у приватном простору, према Абрахамсу, намећу осећај почетка, средине и краја и да постоје стилистичке назнаке настале из самога догађаја, које дају не само трајни кључ за објашњење типа интеракције него и приближно тумаче где се налазе учесници у хронологији догађаја. Комуникацијски догађаји у јавности се од комуникацијских догађаја у приватном простору разликују у отворености којом је размена означена, „dakle i u stupnju stilizacije pretkazivosti i zalihosti koje su priznate kao formalni dio prizora. Otvorenost oblikovanja, davanja naznaka i naglašavanja dopušta potencijalno veći stupanj koordinacije i usmjeravanja.“ (исто, 82)

Предствљање фолклора на сцени, пак, сугерише измештање контекста у коме се фолклорни ментифакти и артефакти изводе. То измештање, уз развој медија од почетка друге половине 20. века, покренуло је дебате међу фолклористима у погледу третмана инсценираног фолклора, те се јавља појам *фолклоризам*. Забринутост (домаћих, југословенских) фолклориста изазивале су тенденције, нарочито у сеоским друштвима, да се у изворним кореографијама додају елементи и украси који су развијени у другим срединама. (видети: Рогановић, 2018).

Појмом *фолклоризам* се у литератури означава „фолклор из друге руке“, фолклор који је посредован у контекстима који нису били познати нпр. на прелазу из 19. у 20. век (као што су на пример смотре) и/или путем медија који су у то доба били тек у повоју (нпр. грамофонске плоче и сл.). Разматрајући одреднице фолклора и фолклоризма Рихтман

Аугуштин је указала на заједничке црте дефиниција: „А. - folklor se smatra 'autentičnim' ljudskim stvaralaštvom; - folklor se visoko vrednuje (estetski i društveno); В - folklorizam se smatra patvorinom; folklorizam se vrednuje negativno (umjetnički i društveno).“ (Rihtman – Auguštin, 1978: 22) Ове дистинкције, како Рихтман – Аугуштин указује, јесу дистинкције у теорији.

У пракси фолклор и фолклоризам се не искључују већ процес интеракција чине сложенијим. Анализирајући Смотру фолклора у Загребу, која се од средине '60-их година организовала као ревија *изворних* група које негују *изворни* фолклор (курзив Р.А.) Рихтман – Аугуштин је указала да групе које наступају на ревији на сцени изводе „изворне обрасце“ развијене (уз интервенције етнолога и етнокореолога) пре 2. светског рата, те да је ригидност жирија, који није дозвољавао икакве варијације, утицала на очување изворности фолклора. Сам наступ на сцени, међутим, значи одступање од традицијских контекста извођења. Ипак, смотре изворног фолклора показују да фолклор и фолклоризам „ponekad posve mijenjaju uloge: ono što čuvamo kao 'izvorni' folklor nastupa na sceni kao druga, otuđena egzistencija folklor; ono što definiramo kao folklorizam ostvaruje se kao folklor u izravnom dodiru pojedinih društvenih zajednica i izvođača da bi zadovoljilo različite potrebe. Među njima nije na posljednjem mjestu obostrano traženje identiteta. Taj se identitet može tražiti i naći između nekadašnjeg sela ili regije i njihovih kulturnih osobitosti, s jedne strane, i suvremenog promijenjenog socijalnog statusa odnosno trendova masovne kulture, s druge strane. Uostalom, često se radi o potrebi nalaženja novog identiteta novih i promjenljivih društveno-kulturnih grupa.“ (исто, 24)

Овове у прилог говори и анализа Европске смотре српског фолклора Срба у дијаспори, која се од 1996. године организује у сарадњи клубова исељеника из више западноевропских земаља. Деконструкцијом идеалтипске дескрипције, Рашић је извршио и анализу опозиционог пара „аутентично насупрот измишљеном“ те уочио да се о Европској смотри може говорити као о типичном изразу фолклоризма. Иако друштва из дијаспоре често ангажују сараднике (етномузикологе, кореологе и етнологе) из Србије, чињеница да се Европска смотра одржава углавном у земљама западне Европе, те да се изводе кореографисани фолклор и аранжирана традиционална музика, сугеришу да су основне одреднице „аутентичности“ изгубљене. Међутим, Рашић указује да ове иновације у аутентичности „prihvataju kako saradnici, tako i članovi klubova i ona se nikada ne dovodi u pitanje, niti se problematizuje.“ (Rašić, 2016: 1018)

Овде је, пак, потребно имати у виду и социолошки значај аматеризма. Супек је указао да се аматеризам историјски јављао као реакција према традиционалној сељачкој култури

везаној за црквену културу⁹ као и према традиционалној „деховској“ култури која се развијала током 18. и до краја 19. века, постављајући основицу за развој грађанске културе. Временом су се у градовима почела формирати аматерска друштва радника која су неговала и обичаје са села. Постојала је „potreba da se kroz amatersku djelatnost pojedinci ili grupe manifestuju ne samo kao nosioci profesionalne djelatnosti, nego upravo kao nosioci kulturne djelatnosti. (...) Amaterska umjetnost je vremenom počela da prodirе i na selo. Оно је počelo da prihvata umetničke delatnosti, oblike i sadržaje koji je stvorilo građanstvo.“ (Supek 1974: 9)

Имајући у виду одреднице фолклора и фолклоризма, те социолошки значај аматеризма, рад аматерских друштава могуће је сагледавати као вид активне партиципације људи који имају потребе за реакцијом у смислу изражавања односа према традицији кроз уметност. У интеракцијама са другима, са којима деле потребу изражавања, стварају идиокултуре, обрасце познате члановима који се преносе унутар заједница, правећи својеврстан нови фолклор. У наступима према споља (укључујући и своју заједницу односно њене чланове који немају афинитета ка фолклору), те групе теже ка томе да на сценама представе оно што сматрају изворним фолклором своје заједнице. Треба имати на уму да „Tradicionalna kultura živi na stanovit način u suvremenom jugoslavenskom društveno-kulturnom sistemu. То је i природно jer društvo i kulturu podjednako tvore njihova prošlost i sadašnjost. А u procesima adaptacije jučerašnjih oblika današnjim i sutrašnjim, ali i današnjih i sutrašnjih jučerašnjima, mijenjaju se i razvijaju društveno-kulturni sistemi.“ (Rihtman – Auguštin, 1971: 3)

Смотре изворног фолклорног стваралаштва које су се деценијама одржавале у свим југословенским републикама са, како је Рихтман - Аугуштин указала, ригорозним жиријима за исход су имала и то да велики број културно – уметничких друштава у Србији данас за свој рад истиче да је рад на чувању традиције, односно да себе доживљавају као „чуваре традиције“. Овакву перцепцију, како је Рашић указао, деле и друштва Срба из дијаспоре.

Сам појам *традиција*, у светлу опажања да се иновације уз задржавање перцепција о аутентичности не доводе у питање, разуме се као флуидан концепт. У њему се обрасци преузети од претходних генерација сматрају „костуром“, али тај „костур“ дозвољава и стављање новог „меса“. Одредница фолклора као (уметничке) комуникације (у малим групама) сугерише подједнаку важност група које се у раду базирају на стилизацијама (које, опет, корене налазе у традицији) и група које се фокусирају на очувању изворности (при чему очување изворности не одбацује извесне стилизације). Наиме, и једни и други омогућавају комуникацију чланова заједница потакнуту дељеним интересовањима за

⁹ јер су уз цркву биле везане свечаности, прославе и сеоски обичаји у којима је дуго главни „глумац“ био свештеник

сегменте народне културе. У том смислу, пре се може говорити о паралелним традицијама којима исходи јесу развој народне културе.

У погледу садржаја фолклора (које традиције друштва чувају?), претежно је реч о музичко – сценском стваралаштву, те о очувању усмених традиција. Традиције музичко – сценског стваралаштва и усмене традиције препознао је и УНЕСКО у својој „Конвенцији о очувању нематеријалног културног наслеђа“ као две од пет области у којима се нематеријално културно наслеђе манифестује.¹⁰

Међутим, овде је потребно имати на уму импликације поменуте Конвенције. Пре свега, треба имати на уму да је Конвенција „епилог“ вишедеценијских напора међународне заједнице да се успоставе механизми заштите и очувања оног културног наслеђа које се не може опипати али јесте од изузетне важности за достојанство, самопоуздање и културни идентитет (локалних) заједница. Ови напори су иницирани непосредно по усвајању УНЕСКО Конвенције о светској културној баштини и природном наслеђу 1972. године, а пошто је Република Боливија је уложила протест јер су, у то време, амерички музичари Сајмон и Гартфанкл (Simon & Gartfunkel) на свом албуму „Bridge over troubled waters“ уврстили песму „El Condor pasa“, песму андских побуњеника која представља важан сегмент традиције и културног идентитета људи на том поднебљу. Хафстин је указао да случај песме „El Condor passa“ „prelazi transnacionalne tijekove kulture. Ova priča objašnjava kako se folklor upisao u međunarodno polje djelovanja, ali i rasvijetljava uporabu folkloru u hegemonijskim strategijama unutar država, načine na koje se folklor instrumentalizira u oblikovanju subjekata u uvjetima unutrašnjeg kolonijalizma.“ (Hafstein, 2013: 41.)

УНЕСКО „Конвенцију о очувању нематеријалног културног наслеђа“ је у веома кратком року потврдио велики број земаља широм света које су похриле да заштите елементе свог нематеријалног културног наслеђа. Међутим, заштита и очување нису синоними, односно елемент се може заштитити као што се штите непокретно и покретно културно наслеђе као и интелектуална својина.¹¹ Заштита, пак, не гарантује даље очување кроз праксе локалних заједница. У смеру разјашњења појма *очување*, фолклористикиња и етнолошкиња Киршенблат – Гимблет је на примеру конципирања Јеврејског музеја у Пољској указала да и нови објекти као што је Синагога изграђена у комплексу музеја могу

¹⁰ УНЕСКО „Конвенција о очувању нематеријалног културног наслеђа“ усвојена је 2003. године а Република Србија ју је потврдила „Законом о потврђивању УНЕСКО Конвенције о очувању нематеријалног културног наслеђа“ Сл. Гласник РС – Међународни уговори 1/2010) Пет области у којима се нематеријално културно наслеђе нарочито манифестује су: усмене традиције (укључујући језик); музичко – сценско стваралаштво; друштвене праксе и манифестације; веровања о природи и космосу; традиционална знања и вештине (укључујући и традиционалне занате).

¹¹ У том смеру имплементација Конвенције је тесно повезана са активностима Светске организације за заштиту интелектуалне својине (WIPO)

бити третирани као израз нематеријалног културног наслеђа зато што су при изградњи коришћени материјали који су били доступни и нпр. у 19. веку, те знања и вештине мајстора тога доба. Пластичније речено, уколико се темељно прикупе и анализирају сви расположиви (усмени и архивски) материјали о животу заједнице, знањима и вештинама мајстора (и уметника) пре макар једног века, расположивим (грађевинским и сличним) материјалима и техникама рада тога доба, затим све то стручно обради, уз могућност да се у процес укључе старији у заједници који имају знања о поступцима, те све то преточи у изградњу нпр. објекта, онда се и тај објекат може сматрати изразом нематеријалног културног наслеђа иако је направљен у 21. веку.¹²

Будући да већина културно – уметничких друштава јесу удружења формирана у локалним заједницама, да су њихови чланови уједно и чланови локалне заједнице, претензије представника културно – уметничких друштава да се поставе као „чувари традиције“ нису без основа у контексту имплементације УНЕСКО „Конвенције о очувању нематеријалног културног наслеђа“. То, пак, треба разумети са резервом јер се КУД-ови могу сматрати носиоцима нематеријалног културног наслеђа само уколико у свом раду негују музичко-сценске изразе своје заједнице. Пример томе јесу певачке групе извика у западној Србији. Међутим, уколико је рад КУД-а усмерен ка музичко – сценским изразима других крајева земље, односно музици, песми и плесу других заједница, о том КУД-у се не може говорити у смислу носиоца нематеријалног културног наслеђа. Притом, потребно је посветити више пажње садржају рада, нарочито имајући у виду да село у коме је народна игра била доминантна већ деценијама у многим крајевима Србије практично не постоји јер „ако и има становника то су само старији или су одређена села попримила изглед мањих варошица чији су житељи, нарочито млади, преузели обрасце понашања варошана.“ (Васић, 2014, приватна преписка, МВ)

Васић је указала на суштински важан проблем који се огледа у томе да и они који настоје да очувају традицију губе из вида традицијска правила, што се нарочито види на примеру дечјих сабора фолклора и када деца изводе игре старијих, односно игре које нису дечје. Наиме, „по традицијским правилима у коло старијих [се] улазило са 16 или 18 година, а деца су имала своје игре: игре које су у прошлости биле саставни део обреда (пауна, ласте - проласте, јелечкиње - барјачкиње...), чобанске игре (клина, гуце, трке, дугмића...) и игре коју су девојчице изводиле (школице, лутака...) Зна се да се у КУД-овима са децом уче и игре из репертоара старијих, али знатно поједностављене. Када се организује манифестација која у

¹² Barbara Kirshenblatt-Gimblett, *Keynote: „Agents of transformation: The role of museums in a changing world“*, SIEF, Sanitago de Compostella, 2019, личне белешке МВ са предавања.

називу има 'традиционално' мора се онда то и поштовати, јер то обавезује организаторе на одређена правила.“ (Васић 2014, приватна преписка МВ)

Најзад, будући да сеоска културно – уметничка друштва чине велики број активних друштава у Србији, потребно је указати и на опажања о односу културне политике према селу. Наиме, Ђукић је указала да анализа културне политике '90-их година 20. века показује да је културна политика „сеоској култури давала негативан предзнак, исто као и традицији, исто као и локалној култури, исто као и популистичкој култури. Ове су вредности у свести људи биле бојене у црно и супротстављане су оним белим: прогрес, градска, глобална, универзална, елитна култура.“ (Ђукић, 2010: 344) У контексту развоја публике (како професионалних тако и аматерских изведби) као суштински важног питања демократизације културе, Ђукић је истакла да посебна пажња културне политике треба бити посвећена развоју сеоске публике јер на селу живи око 50% становника Србије а већина овог становништва не учествује у културном животу. Сходно томе, према Ђукић, неопходно је подстицати културне потребе сеоског становништва. С обзиром на културну политику укидања разлика село – град која је вођена током тоталитарног периода, она сматра да „посебну пажњу посветити буђењу свести о значају села за развој друштва у целини, као и сеоске културе у развоју националног културног идентитета без које би материјална и нематеријална културна баштина била знатно сиромашнија (епска књижевност, фолклор, обичаји и веровања, сеоска архитектура објеката за становање и привређивање, култура одевања, исхране и становања, сеоски занати и др).“ (исто, 400)

Наше истраживање рада културно-уметничких друштава у Србији (на почетку треће деценије 21. века) постављено је у светлу наведених теоријских опажања. У наредном поглављу ћемо приказати методологију истраживања, те затим приказати његове резултате, док ће у завршним разматрањима резултати бити укрштени са теоријским опажањима.

4. Методологија истраживања

Истраживање *Културно – уметничка друштва у Србији: стање, изазови и перспективе на почетку треће деценије 21. века* почива на коришћењу интегративне методе. Квантитативни сегмент односио се на анкетно истраживање путем структурираног упитника, који је садржао 56 основних питања, са додатним потпитањима, углавном затвореног типа, што је укупно чинило сакупљање података у оквиру 316 варијабли. Питања у упитнику су

груписана у 11 тематских области: основни подаци о друштву и чланству, подаци о запосленима и сарадницима, затим репертоару, наступима, простору и опреми, буџету и финансирању, сарадњи, изазовима у данашњем раду, постигнућима, предлозима за унапређење ситуације и вредновање аматеризма.

Упитник је попунило 160 културно-уметничких друштава што чини узорак од 22% укупног броја КУД-ова који су забележени у бази Завода за проучавање културног развика. Узорак је креиран као квотни, према територијалном нивоу стратификације, и наменски, уз додатно вођење рачуна истраживача да се обезбеде одговори из различитих крајева широм Србије. Као такав, дао је могућност експлоративног истраживања, али не и генерализације података. Упитник је дистрибуиран у електронској форми, на и-мејл адресе културно-уметничких друштава и/или путем Фејсбук и Вајбер порука. Прикупљање одговора трајало је у периоду од септембра 2021. до априла 2022. године. Упитник су попуњавали председници и/или уметнички директори културно-уметничких друштва, тако што су давали одговоре који су репрезентовали положај и вредносна одређења у име удружења. Према географској расподели, структура реализованог узорка по окрузима је приказана у Табели бр. 1.

Табела бр. 1: Структура узорка према окрузима

Округ	Број КУД-ова у узорку
Београдски	13
Борски	4
Браничевски	3
Зајечарски	2
Златиборски	4
Западнобачки	9
Јабланички	1
Јужнобанатски	16
Јужнобачки	15
Колубарски	3
Мачвански	8
Моравички	2
Нишавски	7
Подунавски	9
Поморавски	4
Пчињски	1
Расински	9
Рашки	5
Севернобанатски	6
Севернобачки	3
Средњебанатски	11
Сремски	10
Топлички	1
Шумадијски	8
Анонимни одговори	6

Квалитативни део истраживања почивао је на примени технике дубинских интервјуа, а овим путем добијени подаци су третирано као етнографска грађа. Интервјуи са

представницима културно – уметничких друштава, савеза и локалних установа културе које координирају рад културно – уметничких друштава на својој територији спроведени су у: Бачкој Тополи, Београду, Бору, Ваљеву, Јагодини, Крагујевцу, Краљеву, Крушевцу, Новом Саду, Смедереву, Старој Пазови и Шапцу. Разговори су вођени према полуструктурираном упитнику са следећим тематским областима: начин рада секција и формирања репертоара, однос према фолклору и фолклоризму, кључне потешкоће у положају и оквирима рада културно-уметничких друштава и предлози за превазилажење потешкоћа и иновативна решења и/или добре праксе. Поред наведених тема, поштујући јединственост сваког удружења, саговорници су отварали и друге теме у складу са својим искуствима и потребама, које ће такође бити представљене у резултатима истраживања.

У истраживању је примењена и техника анализе садржаја прописа и конкурса од значаја за аматеризам у области народне игре, као вид постојећих механизма културне политике у овој области.

5. Резултати истраживања

5.1. Мотивација за придруживање културно – уметничким друштвима

Аматер је особа која воли да се у слободно време бави одређеном креативном делатношћу. Љубав према фолклору тако јесте и основни разлог из кога се људи учлањују у културно – уметничка друштва. Међутим, без обзира на то да ли је друштво основано у протеклих неколико година или постоји и више од једног века, културно – уметничка друштва својим члановима омогућавају да задовољавају различите потребе: од учења о традицији и практиковања музичко – сценских израза преко бављења физичком активношћу до дружења и склапања познанстава и пријатељстава која трају цео живот, нарочито на гостовањима и манифестацијама којима су домаћини. Стога је и питање мотивације за придруживање КУД-у комплексно.

Представници културно – уметничких друштава су у електронском упитнику били замољени да на основу свог свакодневног рада и често деценијског искуства у културно – уметничким друштвима процене мотивацију за придруживање друштву. Притом, када је реч о деци, представници КУД-ова су процене о мотивацији придруживања деце давали на основу сазнања до којих су дошли у комуникацији са родитељима или старатељима. Процене су износили рангирајући понуђене одговоре према важности (оцена 1 – најважнији разлог, оцена 5 – најмање важан разлог).

Било да је реч о деци или о одраслим члановима, као најважнији разлог истиче се интересовање за народну културу углавном сведену на музику, песму и игру. Међутим, до разлике у мотивацији деце да се придруже друштву и одраслих чланова долази око другог мотива: деца указују на физичку активност, док се код одраслих указује на дружење. Дружење је, пак, за децу трећи важан мотив док је за одрасле трећи важан мотив наступање пред публиком на концертима. И деци (према њиховим родитељима или старатељима) и одраслима, како процењују представници КУД-ова, четврти по важности мотив јесу путовања. Најзад, деци (према родитељима или старатељима) је најмање важно наступање на концертима, док је одраслима најмање важна физичка активност. Сумирано посматрано, бављење народном игром, поред задовољења културних интересовања, има и значајну функцију задовољавања психо-социјалних потреба за дружењем, посебно код старијих, а код млађих, посматра се и као и врста спорта и физичке културе. Рангираност одговора представљена је у Табели бр. 2.

Табела бр. 2: Мотив за упис деце и одраслих у фолклорне секције, према рангу важности

Ранг	Деца	Одрасли
1	интересовање за народну културу	интересовање за народну културу
2	због физичке активности	због дружења
3	због дружења	због концерата/сценских наступа пред публиком
4	због путовања	због путовања
5	због концерата/сценских наступа пред публиком	због физичке активности

По питању мотивације представници КУД-ова са којима су обављени усмени разговори преваходно су указивали на дружење и интересовање за народну културу, али и на друге наведене мотиве:

„Јесте важно да се научи наша традиција и да су активни. Око тога их окупиш док су деца. Али их онда кроз дружење, кад останемо после пробе, више вежеш да они долазе и кад порасту, постану своји људи чак и када не живе више у селу. Кад дођу у село, дођу овде у Дом културе и опет се сви дружимо и заиграмо, к'о да никад нису отишли.“

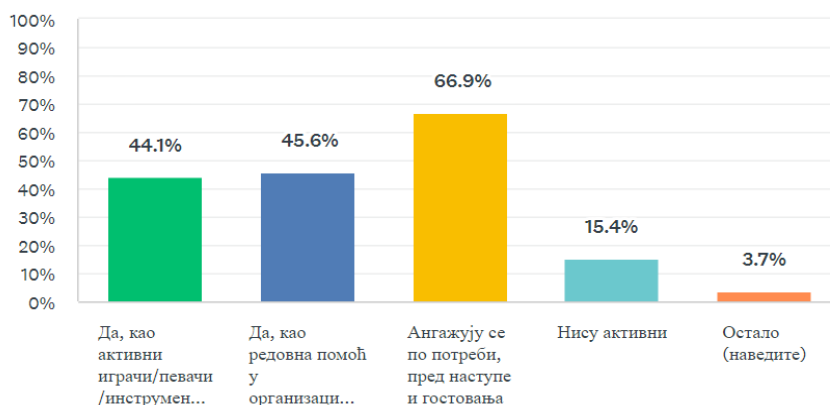
„Дружење је нешто што те веже за друштво за цео живот. Док се дружиш, учиш и о нашој традицији.“

„Кад играш па те гледају и цене кад' си добар, путујеш, упознаш људе, упознаш друге са твојом традицијом, дружиш се... То је оно за цео живот. Ја сам почео да играм док сам био младић '74. и ту сам у 'Абрашевићу' и данас. То и нашу децу учимо. Зато и имамо пуно деце чији су мајка или отац били играчи. То је нешто што се преноси.“

„Ми децу прво учимо традицији, али и да смо сви тим. Дружимо се после проба. Немамо тај фазон заврши се проба па хајде кући него се остане. Као што сте могли да видите, имамо овде мали клуб и ту се дружимо. Тај тимски дух и љубав према традицији после остаје. Ево Влада [председник] и Дамир [уметнички руководиоца] су дошли када су били деца са седам година, тек кренули у основну школу и ту су и сад. Завршили су факултете и вратили се. Дамир је стално запослен и учи децу као што је и он био учен.“

Чланство у КУД-у често јесте као традиција која се преноси са генерације на генерацију, налик и самом концепту културног наслеђа који имплицира преношење са генерације на генерацију. Одговарајући на питање да ли су и родитељи деце чланова укључени у рад КУД-а, у готово половини друштава, родитељи чија су деца активни чланови, такође су активни играчи, певачи или инструменталисти у оквиру рекреативних или ветеранских секција, што се углавном односи на некадашње играче. У скоро једнаком броју родитељи су ангажовани као редовна помоћ у организацији рада друштва, док чак две трећине удружења има искуство да се родитељи ангажују по потреби, пред концерте и гостовања. Као начине учествовања у раду КУД-а, представници удружења наводе да су родитељи и чланови управног одбора друштва испред савета родитеља или партиципирају у посебно организованим активностима, у оквиру различитих радионица (вајање, Ускршње радионице и сл.). Само 15% представника удружења је навело да родитељи нису активни у раду друштва (Графикон бр. 1).

Графикон бр. 1: Да ли су родитељи млађих чланова активни у Вашем друштву?

5.2. Чланство културно – уметничких друштава

Питање чланства културно – уметничких друштава у јавности се обично помиње у контексту аматеризма као покрета који укључује масе. Међутим, културно – уметничка друштва пре свега јесу локална те ту масу заправо чини више удружења чије је чланство варијабилно и зависи од географског а нарочито од демографског карактера заједница.

Представници КУД-ова су замољени да наведу број чланова свих узраста. Резултати показују да око трећине друштава која су се одазвала истраживању путем упитника (35,3%) има између 50 и 100 чланова. Мање (24,5%) КУД-ова има до 50 чланова. Затим следе друштва (20,29%) која имају између 100 и 200 чланова. Најзад, разлика се јавља у односу друштва са већим бројем чланова – до 300 и више од 300 с тим да је процентуална разлика међу овим друштвима мања у односу на горе поменуте: 10,1% друштава има између 200 и 299 чланова док 9,4% друштава има више од 300 чланова. Структура друштава према укупно броју чланова приказана је у Табели бр. 3.

Табела бр. 3: Структура друштва према укупном броју чланова

Број чланова	Процент
до 49	24,5%
50-99	35,3%
100-199	20,9%
200-299	10,1%
300 и више	9,4%
Укупно	100%

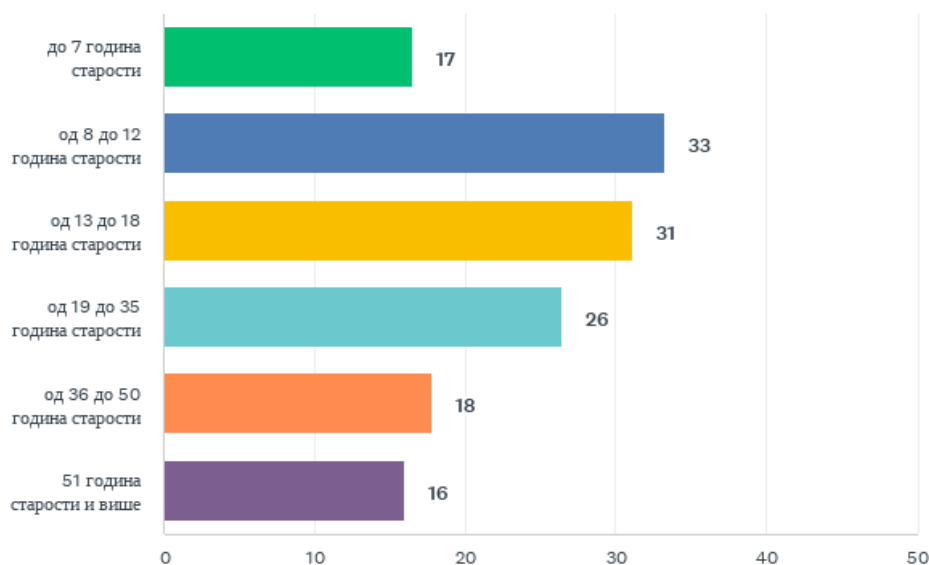
Ове податке, пак, треба узимати релативно због флуидности млађег чланства у друштвима у мањим срединама, односно чланова који су отишли да студирају у универзитетске центре у Србији.

„Они оду на факултет. Тамо играју у другом друштву али када дођу на распуст или су дуже код куће, играју опет код нас. Исто ако треба да се наступа на неком већем концерту, дођу да играју што се каже за боје КУД-а одакле су потекли.“

„Ја сам од своје седме године играо овде у Шапцу у КУД-у. Онда сам отишао у Београд на факултет и тамо сам играо у 'Крсманцу'. Постао сам и солиста у 'Крсманцу'. Онда сам закључио да ми живот у Београду не одговара и вратио сам се у Шабац и наставио да се бавим фолклором али не у КУД-у из кога сам потекао.“

Представници КУД-ова су били замољени да наведу број чланова према узрасту. Просечно посматрано, друштва која су се одазвала истраживању путем електронског упитника имају око 33 чланова у категорији узраста деце старости од 8 до 12 година, а 30 чланова у категорији деце и младих старости од 13 до 18 година. По броју чланова следи узраст од 19 до 26 година, са око 26 чланова у просеку, док су најмање заступљени најмлађи, до 7 година, и најстарији узрасти, преко 50 година, са око 16-17 чланова у просеку (Графикон бр. 2).

Графикон бр. 2: Старосна структура чланства, са просечним бројем чланова по старосним категоријама

По питању структуре чланства, представници културно-уметничких друштава су у додатним коментарима у оквиру упитника посебно скренули пажњу на неуједначену родну структуру, односно да су чланови мушког рода мање заступљени и заинтересовани за фолклорну игру.

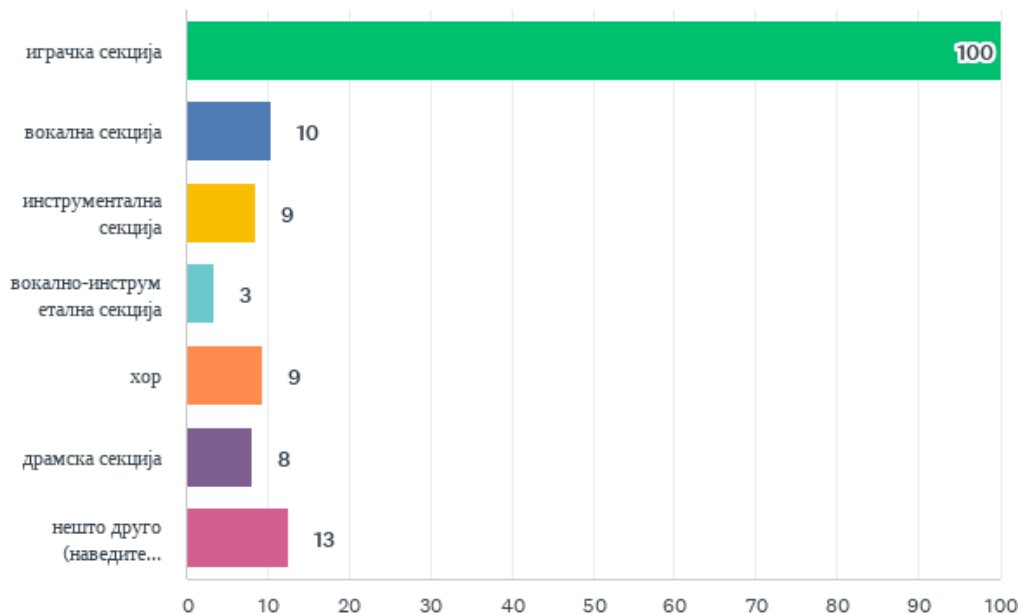
„Проблем са нашим чланством огледа се у томе што се задњих година све мање уписују мушки чланови. То нам представља велики проблем.“

Будући да су културно – уметничка друштва локална удружења људи заинтересованих да се у слободно време баве различитим видовима уметности, разноврсност уметничких израза јесте важна импликација њиховог рада. На организационом плану, омогућавање члановима да практикују једну или више форми уметничког изражавања одвија се кроз рад секција.

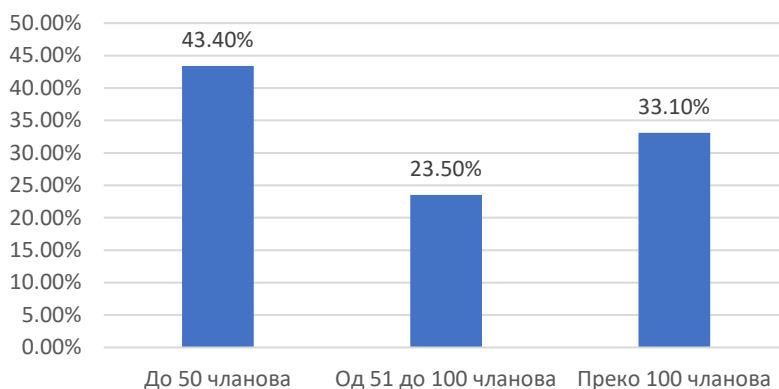
У две трећине културно – уметничких друштава која су се одазвала истраживању путем електронског упитника постоје играчке секције. Оне у просеку броје по око 100 чланова (Графикон бр. 3). Када сагледамо распон одговора (од једноцифреног броја чланова до 557) видимо да су у нашем узорку најбројнија културно-уметничка друштва чије играчке секције имају до 50 чланова (43,4% одговора), затим друштва чије играчке секције броје преко 100 чланова (њих 33%), док у око четвртине друштава играчке секције броје између 50 и 100 чланова (23,5%) (Графикон бр. 4).

Вокалне секције има 62% испитаних КУД-ова, са просечним бројем од по 10 чланова. Слична је ситуација и са инструменталним секцијама, односно 64% друштава има формирану ову секцију, са просечним бројем од по 9 чланова. Знатно мањи удео друштава, око 30%, има вокално-инструменталну секцију, хор и драмску секцију (Графикон бр. 3).

Графикон бр. 3: Просечан број чланова по секцијама

Графикон бр. 4: Структура играчких секција према броју чланова

5.3. Сарадници културно-уметничких друштава

Људски ресурси су од кључне важности за успешан рад организација. Будући да су културно – уметничка друштва аматерска удружења, ангажовање сарадника је претежно волонтерско. Међутим, у складу са могућностима, сарадници могу бити ангажовани и по другим основама.

Табела бр. 4: Начин ангажовања сарадника према радном месту/врсти ангажовања

	Запослени према уговору о раду	Ангажовани ван радног односа (уговор о делу, привременим пословима, ауторски уговор и сл.)	Преко посредника (агенције и сл.)	Волонтерски
Уметнички директор друштва	22.9%	8.6%	0.0%	68.6%
Председник друштва	3.0%	3.0%	0.0%	93.9%
Уметнички руководилац ансамбла	7.0%	29.8%	7.0%	56.1%
Педагог/инструктор	0.0%	21.7%	4.3%	73.9%
Корепетитор	2.4%	48.8%	7.3%	41.5%
Кореограф	4.3%	34.8%	4.3%	56.5%
Шеф оркестра	2.9%	37.1%	8.6%	51.4%
Сарадник за одржавање ношње	9.3%	4.7%	2.3%	83.7%
Сарадник за шминку и сценски наступ	0.0%	6.3%	0.0%	93.8%
Административни секретар	18.2%	3.0%	3.0%	75.8%
Књиговођа	8.5%	19.1%	57.4%	14.9%
Техничари за светло, звук и сл.	10.0%	10.0%	10.0%	70.0%

Како је речено, представници друштава су готово у свим КУД-овима који су учествовали у истраживању ангажовани искључиво на волонтерској бази. Табела бр. 4 показује да је двотрећинска већина уметничких директора волонтерски ангажована, док је око петине уметничких директора друштава запослено према уговору о раду. Око половине уметничких руководилаца ансамбала такође волонтира у друштву, око трећине је ангажована ван радног односа (на основу уговора о делу, примереним и повременим пословима, ауторском уговору и сл.), док је свега 7% запослено према уговору о раду. Инструктори у

секцијама су у преко 70% случајева ангажовани у волонтерском статусу, док је око петине ангажовано према различитим уговорима ван радног односа.

Када је реч о пословима корепетитора, кореографа и шефа оркестра, ситуација по питању начина ангажовања је мало другачија у смислу да је већи удео ангажован према уговорима ван радног односа. Наиме, готово половина (49%) корепетитора је запослено ван радног односа, док и на овој радној позицији значајан удео волонтира (42%). У случају кореографа и шефова оркестра, већи је удео оних који волонтерски обавља ова задужења (нешто преко половине), док је око трећине ангажована на основу различитих уговора ван радног односа.

Књиговође су у највећем броју ангажоване преко агенција које се старају да финансијско пословање буде у складу са прописима о удруживању грађана. Остали сарадници (техничари, административно особље, сарадници за одржавање ношњи, као и за сценску шминку) у великој већини у статусу волонтера у друштву.

Највећи број друштава, преко две трећине, има по једног ангажованог члана колектива према свим појединачним радним задужењима наведеним у Табели бр. 4.

Поред тога што је доминантан образац волонтерског ангажовања без накнаде, може се уочити да се, у поређењу са другим сарадницима, најчешће уметнички руководиоци запошљавају према уговору о раду (на одређено или неодређено време) – око 23%, а потом административни секретари друштава – око 18%. У свим осталим врстама послова и задужења, запошљавање по уговору о раду је испод 10%.

У случајевима запошљавања према уговорима о раду, према наводима наших испитаника, чест је случај да је реч о запосленима при поливалентним центрима (домовима културе) у случајевима када КУД није засебно правно лице већ део ових установа.

Такође, чест је случај преклапања више задужења, те једна особа врши више функција.

„Уметнички директор ради и на пословима Уметничког руководиоца дечијег ансамбла, кореографа и економа друштва Председник КУД-а је уједно уметнички руководиоца првог ансамбла. Секретар КУД-а је уједно и уметнички руководиоца омладинског ансамбла, Шеф оркестра је један од корепетитора“.

Када је реч о стручној спреми уметничких руководиоца (Табела бр. 5), највећи број нема формално уметничко образовање већ искуство из аматерског друштва, што је посебно уочљиво у оквиру играчких секција. Наиме, око 75% уметничких руководиоца играчких секција квалификује њихово искуство и знање у бављењу народном игром, а не формално

уметничко образовање. У вокалним и инструменталним секцијама, укључујући хор, око 40% нема формално образовању у области уметности, док је око 30 односно око 26 посто завршило неки од уметничких факултета. У случају драмских секција, већина од око 60% нема званично уметничко образовање, док око 17% има формално високо образовање неког од уметничких факултета.

Табела бр. 5: Стручна спрема уметничких руководилица по секцијама

	Нема формално уметничко образовање већ искуство из аматерског друштва	Средња уметничка школа	Уметничка виша школа	Факултет друштвених наука	Уметнички факултет
Играчка секција	75.6%	4.9%	4.1%	9.8%	5.7%
Вокална секција	41.7%	15.3%	6.9%	5.6%	30.6%
Инструментална секција	38.9%	19.4%	8.3%	6.9%	26.4%
Вокално-инструментална секција	42.3%	19.2%	11.5%	15.4%	11.5%
Хор	43.5%	13.0%	13.0%	8.7%	21.7%
Драмска секција	62.5%	0.0%	8.3%	12.5%	16.7%

У вези са формалним образовањем, потребно је указати да су могућности у том погледу веома ограничене. У области игре, у Србији према подацима Министарства просвете, науке и технолошког развоја¹³ постоје свега три балетске школе: „Луј Давичо“ у Београду, „Димитрије Парлић“ у Панчеву и Балетска школа у Новом Саду. Све три школе имају одсеке за народну игру. На нивоу високошколског образовања једино Висока школа струковних студија за васпитаче у Кикинди на основним струковним студијама има одсек за васпитаче за традиционалне игре. Овај смер је проистекао из теоријско – практичног курса етнокореологије на Катедри за етномузикологију ФМУ који слушају студенти на свим нивоима студија.

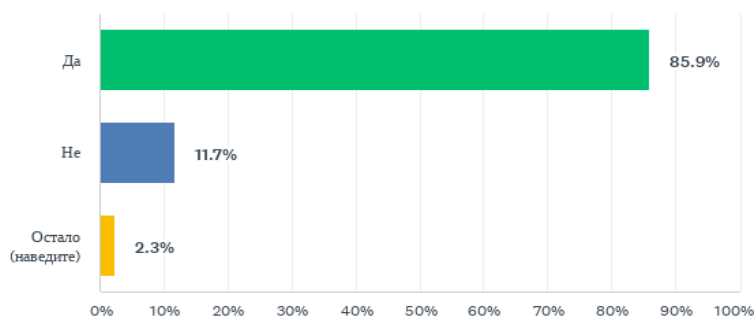
¹³ Видети: <https://mpn.gov.rs/prosveta/srednje-obrazovanje/umetnicke-skole/baletske-skole/> Страница посећена 30. 03. 2022. године.

У погледу музичког образовања, могућности формалног образовања су за нијансу веће – Факултет музичке уметности Универзитета уметности у Београду има Катедру за етномузикологију. Такође, Одсек за етномузикологију постоји у оквиру Музичког департмана Академије уметности Универзитета у Новом Саду.

На нивоу средњег музичког образовања, од укупно 34 музичких школа у Републици Србији које су на сајту Министарства просвете, науке и технолошког развоја¹⁴ наведене као школе које пружају средњошколско музичко образовање, десет има одсеке за српско традиционално певање и српско традиционално свирање – музички извођач српског традиционалног певања и свирања, док једна музичка школа као теоријски одсек има одсек за етномузикологију.

С обзиром на образовну структуру сарадника, али и динамичност у погледу прописа који регулишу и рад удружења грађана, као и у областима стваралаштва и бриге о културном наслеђу, велика већина (86%) представника културно-уметничких друштава сматра да је потребно обезбедити додатну едукацију за њихове сараднике (видети Графикон бр. 5).

Графикон бр. 5: Да ли сматрате да је потребно обезбедити додатно стручно усавршавање сарадника Вашег друштва?

Рангирано према важности, највећи број је испитаника је истакао да је веома важно спроводити континуиране едукације у области музикологије и кореологије, односно уско стручног усавршавања. На другом месту је писање пројеката, потом едукације из области педагогије и андрагогије, а затим из области ауторских права. Представници друштава су такође за унапређење рада препознали као веома важно стицање нових знања из области маркетинга и односа с јавношћу, прикупљања средстава (фандрејзинга) и дигиталних технологија (видети Табелу бр. 6).

¹⁴Видети: <https://mpn.gov.rs/prosveta/srednje-obrazovanje/umetnicke-skole/muzicke-skole/> Страница посећена 30. 03. 2022. године.

Табела бр. 6: У којим областима сматрате да би било важно обезбедити додатно усавршавање сарадника друштва?

Ранг	Област едукације
1	стручно усмеравање (музикологије, кореологија и сл.)
2	писање пројеката
3	педагогија и андрагогија
4	ауторска права
5	маркетинг и односи с јавношћу
6	прикупљање средстава (фандрејзинг)
7	нове информационо-комуникационе технологије

По питању континуиране едукације у областима кореологије и музикологије, семинаре намењене уметничким руководиоцима је од почетка '90-их организовао Центар за проучавање народних игара¹⁵, Ти семинари су осмишљени по узору на семинаре које је за целу некадашњу Југославију организовао хрватски Просвјетни сабор и на којима су демонстратори са терена или истраживачи презентovali традиционалне плесове одређених етнокореолошких области Србије, етномузиколози су држали практичне обуке из области традиционалног певања, а етнологзи су приказивали народне ношње обрађених крајева. Професорка Оливера Васић је, такође на тим семинарима, држала практичне обуке из лабанотације – система записивања покрета. Овај Центар је 2013. године променио назив у Центар за истраживање и очување традиционалних игара Србије (ЦИОТИС) који је наредних година наставио са држањем семинара.

Данас едукативне програме најчешће организују савези попут Савеза уметничког стваралаштва аматера Војводине и Савеза фолклорних ансамбала Србије, као и Удружење кореографа народних игара Србије које има статус репрезентативног удружења у култури у области истраживања, документовања и презентовања нематеријалног културног наслеђа.

„При Одбору за народно стваралаштво имамо комисију посебну за семинаре. Та комисија креира програм. Полазници имају могућност да када направимо евалуациони упитник да се на тај начин чује и њихово мишљење. Они оцењују. (...) Људи који се баве истраживањима на терену игара и песама то што су записали и снимили демонстрирају на семинару. Пре тога [семинара] ми урадимо ноте за све те игре, нотификујемо игре и песме тако да те књиге, као што је књига сад за 42. Семинар за руководиоце фолклорних ансамбала, представљају и веома вредне записе са терена. То се њима презентује дакле као сиров материјал, игра као игра, а они после од тог материјала праве кореографије.“ – Савез уметничког стваралаштва аматера Војводине

¹⁵ Центар за проучавање народних игара Србије основан је 1990. године при Факултету музичке уметности Универзитета уметности у Београду.

„Када су семинари у питању, желимо мало аматеризам да едукујемо... Углавном је био акценат на играчком наслеђу. Међутим, хоћемо мало да укључимо причу традиционалног певања, где бисмо као предаваче укључили људе са одсека за етномузикологију. Поред тога, и некога везаног за етнолошко наслеђе. Ту нам поготово треба едукација, да се мало педантније рашчлани шта од костима, народне ношње, припада одређеној области, шта од одеће и обуће припада дечјем ансамблу, шта одраслима, када је накит у питању. Етнокорелози су нам и даље веома битни и потребни.“ – Савез фолклорних ансамбала Србије¹⁶

„Удружење кореографа народних игара Србије је претходних година реализовало 25 едукативних семинара за руководиоце и играче фолклорних ансамбала и за те потребе смо сабрали записе реномираних и искусних истраживача и практичара. На основу тога смо планирали да у 2022. години започнемо циклус семинара намењених младим сарадницима културно – уметничких друштава. Идеја нам је да семинари буду интерактивни, да искусни старији заједно раде са младима и да то не буде као неко старији држи предавање па млађи да понављају, него да буде као процес јер се кроз процес најбоље учи. Планирамо да на крају године објавимо и све материјале са ових семинара. После можемо да идемо и на вршњачко преношење знања, да наши млади полазници могу да пренесу знања и искуства својим вршњацима из других друштава.“ – Удружење кореографа народних игара Србије (УКНИС)¹⁷

Из угла руководиоца друштава постоје недоумице око примењивости знања стечених на семинарима.

„Постоје семинари, постоје организације које дају лиценце. То повлачи нека друга питања – ко су предавачи, ко су казивачи, ко су лица која дају те лиценце. То све повлачи нешто друго. Потребни су семинари, одлично је то. Ја сам лично био на 60-ак семинара али од свих тих семинара у раду нисам применио ни један. То кажем из личног искуства. Добио сам материјале, извор игара, мелодија, песама, 'ајде до ношњи се некако дође. Али применио сам знања која сам стекао када сам лично отишао на терен, и када сам посетио музеје, посетио историјске архиве. У Етнографском музеју сам извлачио грађу и из тога радио програм и кореографије. Постоје семинари, има добрих предавача, има људи који стварно раде добро и посвећено, али донекле то тежи

¹⁶ КУД „Краљевачка ризница“ (које је и покретач Савеза фолклорних ансамбала Србије) је од 15. до 17. априла 2022. године реализовало тродневни семинар на коме су обрађиване игре, песме и костими егејске Македоније, Кордуна и Бруса. Такође, пажња је била посвећена сценској примени знања те костимима односно народним ношњама. Видети: <https://www.facebook.com/savezfolklornihansambala.srbije.5> Страница посећена 30. 03. 2022. и 25. 04. 2022.

¹⁷ Први семинар посвећен играма Колубаре и Подгорине је одржан 6. марта 2022. године у Политехничкој академији на Новом Београду.

комерцијали, да се организују семинари малтене на недељном нивоу, да свако ко је играо у неком градском ансамблу може да буде предавач на семинарима. То сад мало... Ја последњих пар година не идем на семинаре јер сам схватио шта се ту ради. Ако ме занима нека конкретна област, зна се, одвојим извештај период, идем по селима, дружим се са бабама и дедама који имају 70, 80 и више година, слушах их, тражим од њих снимке, имају видео касете, знају нешто да отпевају, одсвирају, знају како се то пева, како се то игра. У последњих пар година то је начин на који долазим до извора игара и начина на које се игра. И, наравно, архиви и музеји.“

У вези са семинарима као видом неформалног образовања уметничких руководиоца, потребно је указати да ниједна од организација која их организује до сада није предузела кораке да се акредитују као јавно признати организатори активности образовања одраслих у смислу одредби „Закон о националном оквиру квалификација Републике Србије“ (Сл. Гласник РС бр. 27/2018 и 6/2020). Стога, без обзира на стручност и искуство предавача те квалитет материјала које организатори обезбеђују, ти семинари се не могу сматрати програмима који полазницима омогућавају стицања формалних квалификација.

У области образовања, усавршавања и компетенција уметничких руководиоца, неколико представник КУД-ова је у коментарима у упитнику истакло важност система лиценцирања уметничких руководиоца:

„Неопходно је да ансамблима руководе лиценцирани руководиоци. Лиценце издаје Удружење кореографа народних игара Србије, а мора се пронаћи начин да држава то подржи.“

На важност лиценци указано је и у усменим разговорима са представницима КУД-ова:

„Лиценце су веома важне. Сваки тај уметнички руководиоца који ради са децом мора да буде педагог. То не може свако. Мора да буде педагог, да зна са децом да ради, да деца имају поверења у њега. Као у школи наставник.“

Представници неколико КУД-ова са којима су обављени усмени разговори су такође указали на то да од 2020. године УКНИС издаје лиценце. Поступак издавања лиценци од стране УКНИС-а објашњен је на сајту овог удружења, а на њему се налази и „Правилник о категоријама, условима и поступку издавања, обнављања и одузимања лиценци члановима УКНИС-а Београд, репрезентативног удружења у култури“ датиран на 13. 06. 2020. године.¹⁸

¹⁸ Видети: www.uknis.rs Страница посећена 20. 04. 2022.

Својим члановима УКНИС, као репрезентативно удружење у култури за подручје културе истраживање, заштита, коришћење, прикупљање и представљање нематеријалног културног наслеђа, издаје лиценце у 11 категорија:

1. Учитељ играња;
2. Стручњак у области културе - Истраживач у области нематеријалног културног наслеђа - Стручни руководиоцац
3. Стручњак у области културе - Истраживач у области нематеријалног културног наслеђа - Уметнички руководиоцац ансамбла народних игара
4. Кореограф – почетник,
5. Стручњак у области културе - Истраживач у области нематеријалног културног наслеђа - Кореограф народних игара
6. Стручњак у области културе - Истраживач у области нематеријалног културног наслеђа - Заслужни кореограф
7. Корепетитор
8. Стручњак у области културе - Истраживач у области нематеријалног културног наслеђа - Руководиоцац певачких група
9. Стручњак у области културе - Истраживач у области нематеријалног културног наслеђа - Уметнички руководиоцац ансамбла народне музике
10. Стручњак у области културе - Истраживач у области нематеријалног културног наслеђа - Аранжер народне музике (народних игара, вокално инструменталне и инструменталне музике)
11. Стручњак у области културе - Истраживач у области нематеријалног културног наслеђа - нулта лиценца

Лиценцу може добити лице „са високом, вишом или средњом стручном спремом (ФДУ, Висока школа у Кикинди, средња или основна балетска школа, као и лице са високом, вишом или средњом стручном спремом било које струке, које у време подношења захтева испуњава све остале услове) за играче (ФМУ, средња или основна музичка школа за музичаре, уз потврде о завршеним семинарима за изучавање народних игара, едукативних музичких семинара и најмање три године рада са одговарајућим групама у КУД-овима.“ (наведено из документа „Поступак за добијање лиценце“).

У „Правилнику о лиценцама“ дефинисане су категорије од којих се првих пет односе на игру, а наредних пет на музику. Посебну категорију чине тзв. „нулте лиценце“ коју могу

добити лица са више од 20 година искуства у постављању кореографија и музичких аранжмана. „Правилником“ су прецизирани посебни критеријуми за сваку категорију.

У случају почетних играчких лиценци (учитељ игре, стручни руководилац, уметнички руководилац) критеријуми се односе на године искуства у раду са ансамблима (почевши од дечјих група), излажење на смотре и фестивале и освојене награде, похађање семинара, мишљење стручњака вишег ранга. Лиценце вишег ранга за играче односе се на кореографе а критеријуми укључују искуство на постављању кореографија, број постављених кореографија, извођење кореографија на домаћим и међународним фестивалима и смотрама, број награђених кореографија, као и похађање семинара и других едукативних програма. Лице које је поднело захтев за добијање лиценце заслужног кореографа мора приложити доказе о томе да КУД-ови на репертоару имају њихове кореографије, о специјалним наградама, те мора имати лиценцу кореографа народних игара. Сличан је принцип и за лиценце музичким сарадницима.

Уколико подносилац захтева није доставио све доказе на основу мишљења Стручног савета може добити привремену лиценцу која важи годину дана.

Нулта лиценца је доживотна, док се лиценце у осталим категоријама издају на три године након којих се лиценца може обновити. У поступку обнављања лиценце подносилац захтева мора приложити доказе о свом раду у протеклом периоду.

Правилник предвиђа и могућност одузимања лиценци уколико носилац лиценце благовремено не обнови лиценцу а током периода по истеку лиценце настави са обављањем делатности; уколико понавља стручне грешке којима се нарушава ауторитет чланова УКНИС-а и УКНИС-а као удружења; уколико је лицу изречена привремена забрана рада на пословима за које је ангажован; ако у обављању послова за које је задужен злоупотреби начин и средства УКНИС-а; те у другим случајевима прописаним Законом и овим правилником.

Захтев за издавање лиценце подноси се Стручном савету УКНИС, а на основу мишљења и предлога Стручног савета коначну одлуку доноси Управни одбор.

У вези са лиценцама које издаје УКНИС, треба имати на уму да се у свакој категорији као одредница примарно наводи „стручњак у култури“. Представници овог удружења у усменом разговору су и истакли да су се на корак издавања лиценци одлучили пре свега да би, као репрезентативно удружење у култури, својим члановима омогућили регистрацију као самосталних стручњака у култури што је предуслов да у својим јединицама локалне самоуправе остварују социјална права. С обзиром на ту интенцију, о лиценцама које издаје

УКНИС се може говорити само као о средству за остваривање социјалних права сарадника КУД-ова а не као облику формализовања квалификација уметничких руководиоца.

Међутим, имајући у виду ограничене могућности формалног образовања у области народне игре и традиционалне музике, те чињеницу да већина КУД-ова ради са децом, питање лиценцирања у смислу стицања квалификација у складу са „Законом о националном оквиру квалификација“ јесте од изузетне важности.

5.4. Буџет и финансирање

5.4.1. Финансијски подстицаји кроз јавне позиве и конкурсе

У овом одељку ћемо представити преглед постојећих подстицаја јавних политика развоја и унапређење културно - уметничког аматеризма у области народне игре, кроз отворене позиве и конкурсе на републичком и покрајинском нивоу у периоду од 2019. до 2021. године.

5.4.1.1. Јавни конкурси на републичком нивоу

Када је реч о подршци коју културно – уметничка друштва добијају из фондова Републике Србије, закључно са 2014. годином Министарство културе и информисања је у оквиру делатности Сектора за савремено стваралаштво спроводило посебан конкурс за подршку изворно – народног и аматерског стваралаштва. Међутим, од наредне године културно - уметничка друштва са својим пројектима аплицирају на конкурсима за суфинансирање пројеката у областима: уметничке игре (класични балет, народна игра, савремена игра), музичког стваралаштва, културних делатности националних мањина, дечјег стваралаштва и стваралаштва за децу и младе. Такође, културно – уметничка друштва пројекте пријављују и на конкурсима Сектора за културно наслеђе и дигитализацију у области откривања, прикупљања, истраживања, документовања, вредновања, заштите, очувања, представљања, интерпретације, управљања и коришћења нематеријалног културног наслеђа.

Критеријуми за одабир пројеката дефинисани су „Уредбом о критеријумима, мерилима и начину избора пројеката у култури који се финансирају и суфинансирају из буџета Републике Србије, аутономне покрајине, односно јединица локалне самоуправе“ (Сл. гласник РС бр. 105/16, 112/17). Критеријуми на основу којих се оцењују пројекти пријављени на јавни конкурс дефинисани су у ст. 1 чл. 3:

- 1) усклађеност пројекта са општим интересом у култури и циљевима и приоритетима конкурса;
- 2) квалитет и садржајна иновативност пројекта;
- 3) капацитети потребни за реализацију пројекта и то:
 - стручни, односно уметнички капацитети,
 - неопходни ресурси;
- 4) финансијски план - разрађеност, усклађеност са планом активности пројекта, економичност и укљученост више извора финансирања;
- 5) степен утицаја пројекта на квалитет културног живота заједнице.

Како би се сагледао удео пројеката које су предлагала културно – уметничка друштва на конкурсима које расписује Министарство културе и информисања извршена је анализа резултата конкурса у наведених пет области.

- **Конкурс за суфинансирање пројеката у области Уметничка игра - класичан балет, народна игра, савремена игра (стваралаштво, продукција и интерпретација)**

Како је у Табели бр. 7 приказано, у **2019. години** за суфинансирање пројеката у области Уметничке игре - класичан балет, народна игра, савремена игра (стваралаштво, продукција и интерпретација) издвојено је 25.000.000,00 динара. Пријављено је укупно 158 пројеката а подршку је добило 50 пројеката. Међу тих 50 пројеката, 23 су се директно односила на подршку народној игри и за њих је укупно издвојено 9.210.000,00 динара. Од тога 7.110.000,00 динара за фестивале; 1.800.000,00 за продукцију и 300.000,00 динара за гостовање једног друштва на међународном фестивалу. Међу 108 пројеката који на овом конкурсима нису добили подршку, 32 пројекта су се односила на фолклорно аматерско стваралаштво, што значи да се око трећине пројеката пријављених на овом конкурсима (35%) односило на аматерско практиковање народне игре. (Графикон бр. 6)

У **2020. години** за суфинансирање пројеката у области Уметничка игра - класичан балет, народна игра, савремена игра (стваралаштво, продукција и интерпретација) издвојено је 19.350.000,00 динара. Пријављено је укупно 119 пројеката, а подршку је добило 40 пројеката. Међу њима 16 пројеката су се односили на фестивале фолклорног стваралаштва и за њих је издвојено укупно 4.400.000,00 динара. Међу ових 16 фестивалских пројеката носиоци осам пројеката су била удружења (укључујући и Савез фолклорних друштава из Новог Сада), носиоци седам пројеката су биле установе културе, док је носилац једног пројекта била Месна заједница. Осим КУД „Свети Сава“ из Београда које је подршку добило

за 8. такмичарски фестивал ФИДАФ Фестивал фолклора Belgrade Award, остали фестивали се одржавају дуже од десет година. Када је реч о продукцији у области народне игре, у 2020. години подршку је добило шест пројеката у области фолклорног стваралаштва. За ових шест пројеката опредељено је укупно 900.000,00 динара (свако по 150.000,00 динара). Међу 79 пројеката који 2020. године нису добили подршку, 29 пројекта су предложили КУД-ови или њихови савези и односили су се на организацију фестивала док су се четири пројекта односила на продукцију у области народне игре.

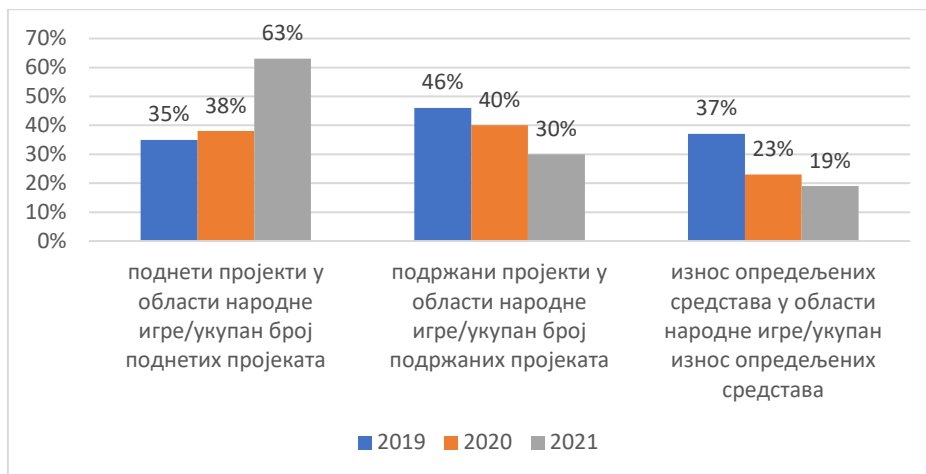
У 2021. години за суфинансирање пројеката у области Уметничка игра - класичан балет, народна игра, савремена игра (стваралаштво, продукција и интерпретација) издвојено је 46.000.000,00 динара. Пријављено је 162 пројекта а подршку је добило 54 пројекта. Међу та 54 пројекта, 16 се односило на аматерско стваралаштво: фестивале (13 пројекта), продукцију (два пројекта) и остало (један пројекат чији је носилац поливалентни центар за културу). Укупно, за реализацију тих 16 пројеката је издвојено 8.950.000,00 динара. Од тога: 7.350.000,00 за фестивале; 1.300.000,00 за продукцију и 300.000,00 за пројекат из категорије „остало / аматери“. Међу 108 пројеката који на конкурс за суфинансирање пројеката у области нису добили подршку Министарства културе и информисања 86 пројекта су везана за аматерско стваралаштво било да је реч о фестивалима, пројектима продукције или осталим пројектима попут финансирања годишњег плана рада или гостовања, односно само 26 пројекта која нису добила подршку се нису односили на стваралаштво аматера.

Табела бр. 7: Преглед броја пројеката и одобрених износа – Конкурс за суфинансирање пројеката у области Уметничке игре (класичан балет, народна игра, савремена игра)

	Година		
	2019	2020	2021
Укупан број пријављених пројеката	158	119	162
Укупан број одобрених пројеката	50	40	54
Укупан износ у РСД	25.000.000,00	19.350.000,00	46.000.000,00
Укупан број поднетих пројеката у области народне игре	55	45	102
Укупан број одобрених пројеката у области народне игре	23	16	16
Износ средстава за реализацију пројеката у области народне игре у РСД	9.210.000,00	4.400.000,00	8.950.000,00

Процентуални удео пројеката који су се односили на народну игру кроз аматерско стваралаштво приказан је у Графикону 6:

Графикон бр. 6: Удео пројеката у области народне игре у % у оквиру Конкурса за суфинансирање пројеката у области Уметничке игре (класичан балет, народна игра, савремена игра)

Како се из Графикона бр. 6 може видети, у посматраном трогодишњем периоду, културно - уметничка друштва у области народне игре активно партиципирају у овом конкурс, те од укупног број пријава од 35% до 63% чине пријаве које долази из области аматерског стваралаштва посвећеног народној игри. Такође, видимо релативно високу стопу учешћа одобрених пројеката за област народне игре: од 30% до 46% у односу на укупан број одобрених пројеката, што је у складу и са односом према броју пријава. По питању одобрених износа за област народне игре, видимо пад опредељених средстава у посматраном периоду, од 37% на 19% у односу на укупан број одобрених средстава по конкурс. Упечатљиво је да и у последњој години посматрања, 2021, иако је дошло до значајног раста укупних средстава за конкурс (дупло већи износ у односу на претходне две године), дошло је до смањења издвајања за аматеризам у области народне игре.

- **Конкурс за суфинансирање пројеката у области музике (стваралаштво, продукција, интерпретација)**

На конкурс за суфинансирање пројеката у области музике (стваралаштво, продукција, интерпретација) у **2019. години** укупно је било пријављено 408 пројеката од којих је један био неблагоприятан, 331 пројекат је одбијен а подршку је добило 76 пројеката. За реализацију одобрених пројеката опредељено је укупно 65.900.000,00 динара. Међу њима, 18 је подршку добило у класи „Пројекти изворно – народног и аматерског стваралаштва“. Од тих 18 пројеката 15 су били фестивали од којих већина има дугу традицију (нпр. „Прођох Левач, прођох Шумадију“, „Црноречје у песми и игри“, „Царевчеви дани“, „Сабор двојничара“ у Кушићима, итд.). За реализацију свих 18 пројеката издвојено је 5.880.000,00

динара. Најмањи додељени износ био је 200.000,00 динара а највећи 700.000,00 динара. Међу 255 пројеката који на овом конкурсису нису добили подршку 29 пројеката су предложила удружења која се баве фолклором (Табела бр. 8)

У 2020. години за суфинансирање пројеката у области музичког стваралаштва опредељено је 46.470.000,00 динара. На конкурсју је било пријављено 292 пројекта од којих су подршку добила 62 пројекта. Међу њима, у оквиру посебне класе „Пројекти изворно – народног и аматерског стваралаштва“, подршку је добило 10 пројеката а реч је о фестивалима. Укупно је издвојено 1.500.000,00 динара, односно сваки пројекат је подржан у износу од по 150.000,00 динара. Међу 230 пројеката који на овом конкурсису нису добили подршку, 14 пројеката су предложила културно – уметничка друштва, а најчешће је реч о фестивалима.

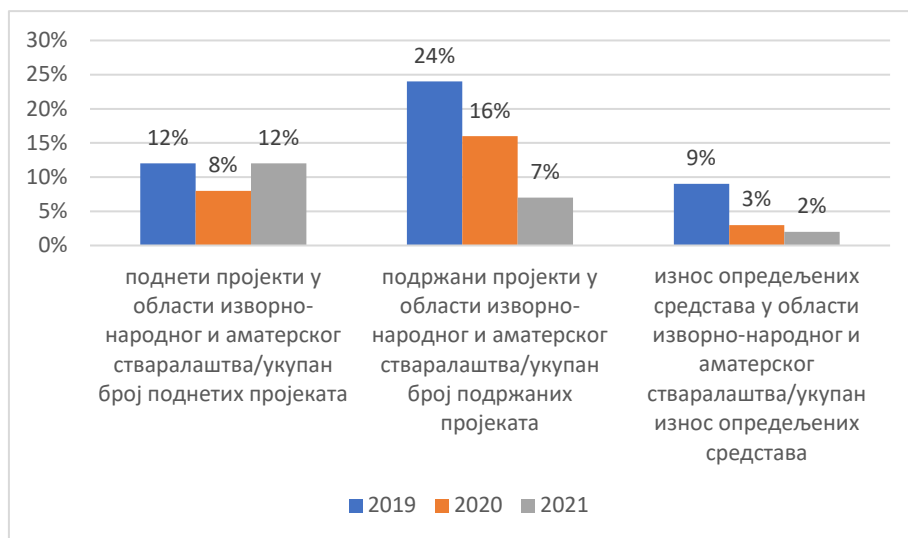
За подршку пројектима у области музике (стваралаштво, продукција, интерпретација) у 2021. години опредељено је укупно 90.450.000,00 динара. На јавни конкурс које је Министарство културе и информисања расписало 25. јануара 2021. године укупно је било пријављено 374 пројекта од којих је 97 пројеката добило подршку. Решење о додели средстава је класификовано у табелама: „Музички фестивали“, „Концертне серије“, „Мајсторски семинари, радионице и такмичења“, „Појединачни пројекти“ и „Пројекти изворног-народног и аматерског стваралаштва“. Када је реч о пројектима изворно-народног и аматерског стваралаштва, укупно је пријављено 44 пројекта од којих је седам пројеката добило подршку. Укупан износ за реализацију тих седам пројеката био је 1.500.000,00 динара. Осим ових пројеката, када је реч о народном музичком стваралаштву подршку су добила и два пројекта класификована у табели „Мајсторски семинари, радионице и такмичења“ у укупном износу од 550.000,00 динара. У табели „Појединачни пројекти“ види се да је подршку добио и један пројекат који је предложило културно – уметничко друштво и то у износу од 300.000 динара.

Табела бр. 8: Преглед броја пројеката и одобрених износа – Конкурс за суфинансирање пројеката у области музике

	Година		
	2019	2020	2021
Укупан број пријављених пројеката	408	292	374
Укупан број одобрених пројеката	76	62	97
Укупан износ у РСД	65.900.000,00	46.470.000,00	90.450.000,00
Укупан број поднетих пројеката у области изворно-народног и аматерског стваралаштва	47	24	44
Укупан број одобрених пројеката у области изворно-народног и аматерског стваралаштва	18	10	7
Износ средстава за реализацију пројеката у области народног и аматерског стваралаштва у РСД	5.880.000,00	1.500.000,00	1.500.000,00

Процентуално посматрано, удео пројеката предложених од стране аматерских друштава на конкурс за суфинансирање пројеката у области музике приказан је у Графикону 7.

Графикон бр. 7: Удео пројеката предложених од стране аматерских друштава у % у оквиру Конкурса за суфинансирање пројеката у области музике

Како се из горњег графика може видети, пројекти изворно-народног и аматерског стваралаштва, у посматраном периоду, чине од 8 до 12 одсто укупног броја поднетих пројеката на конкурс у области музике (стваралаштво, продукција, интерпретација). Према уделу подржаних пројеката, изворно-народно и аматерско стваралаштво бележи значајно мању подршку у 2021. години у односу на 2019, односно пад са 24 одсто на 7% одсто удела у односу на укупан број подржаних пројеката по конкурс. Овај негативан тренд прати и број опредељених средстава, те је у 2019. години издвојено 9%, да би у 2021. години било издвојено 2% за пројекте изворно-народног и аматерског стваралаштва у односу на укупно опредељена средства за конкурс у области музике.

- **Конкурс за суфинансирање пројеката у области културних делатности деце и за децу и младе**

Будући да деца и млади чине највећи број чланова културно – уметничких друштава, било је значајно сагледати и резултате конкурса за суфинансирање пројеката у области културних делатности деце и за децу и младе. Како се у Табели бр. 9 може видети, у **2019. години** на овај конкурс пријављено је 340 пројеката а подршку је добио 81 пројекат. За подршку реализацији ових пројеката издвојено је 21.350.000,00 динара. Треба рећи да су већину пројеката (и подржаних и одбијених) предложили (локалне) установе културе, а нешто мање удружења грађана и (основне и музичке) школе. Међу подржаним пројектима

четири пројекта су предложили актери из области аматерског стваралаштва: на два пројекта суорганизатор је био Савез аматера Србије, подносилац једног је био Савез аматера Косова и Метохије, док је подносилац једног била локална установа културе која делује у области аматерског стваралаштва. За реализацију ова четири пројекта издвојено је милион динара. Међу одбијеним пројектима 11 се односе на аматерско подстицање дечјег стваралаштва. Треба рећи и да су, из разлога што је буџет пројеката био испод прописаног лимита, одбачена два пројеката културно – уметничких друштава, док су два пројекта културно – уметничких друштава одбачена због тога што су неблагоприятно послати.

У 2020. години на конкурс за суфинансирање пројеката у области културних делатности деце и за децу и младе пријављено је укупно 257 пројеката од којих је 80 пројеката добило подршку у укупном износу од 20.150.000,00 динара. Два пројекта су се односила на манифестације дечјег фолклорног стваралаштва и за њих је укупно издвојено 500.000,00 динара, односно сваки је добио подршку у износу од по 250.000,00 динара. Међу одбијеним пројектима 11 се односило на дечје фолклорно стваралаштво. Такође, услед пандемије два културно – уметничка друштва су одустала од реализације пројеката.

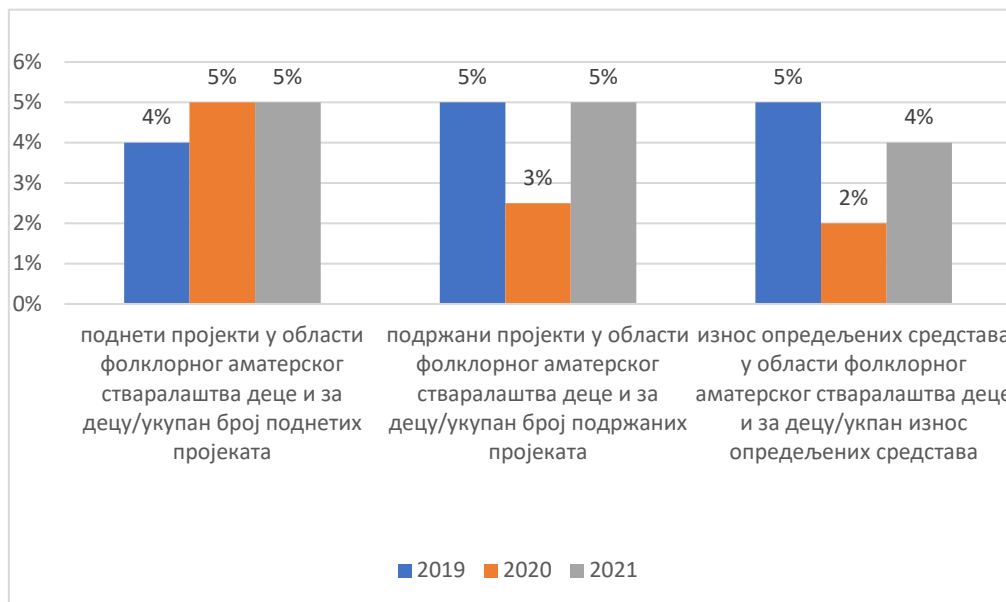
У 2021. години на конкурс за суфинансирање пројеката у области културних делатности деце и за децу и младе укупно је било пријављено 453 пројеката од којих је шест одбачено из формалних разлога. Међу 447 преостала пројекта подршку је добило 109 пројеката. Укупна средства за реализацију одобрених пројеката износила су 29.650.000,00 динара. Међу овим пројектима пет се односило на аматерско дечје стваралаштво а за њих је издвојено 1.250.000,00 динара, односно сваки је добио подршку у појединачном износу од 250.000,00 динара. Од 338 одбијена пројеката 15 су предложила културно – уметничка друштва. Такође, из формалних разлога је одбијен пројекат једног КУД-а.

Табела бр. 9: Преглед броја пројеката и одобрених износа – Конкурс за суфинансирање пројеката у области културних делатности деце и за децу и младе

	Година		
	2019	2020	2021
Укупан број пријављених пројеката	340	257	453
Укупан број одобрених пројеката	81	80	109
Укупан износ у РСД	21.350.000,00	20.150.000,00	29.650.000,00
Укупан број поднетих пројеката у области фолклорног аматерског стваралаштва деце и за децу и младе	15	13	21
Укупан број одобрених пројеката у области фолклорног аматерског стваралаштва деце и за децу и младе	4	2	5
Износ средстава за реализацију пројеката у области фолклорног аматерског стваралаштва деце и за децу и младе у РСД	1.000.000,00	500.000,00	1.250.000,00

Процентуално посматрано, удео пројеката фолклорног стваралаштва деце и за децу и младе на Конкурсу за суфинансирање пројеката у области културних делатности деце и за децу и младе приказан је у Графикону 8.

Графикон бр. 8: Удео пројеката фолклорног аматерског стваралаштва деце и за децу и младе у % у оквиру Конкурса за суфинансирање пројеката у области културних делатности деце и за децу и младе

Предлози пројеката који се тематски односе на фолклорно стваралаштво деце и за децу учествују са око 4 до 5 одсто од укупног броја поднетих пројеката на конкурс намењен културним делатностима деце и за децу. Сличан је однос у уделу подржаних пројеката из области фолклорног стваралаштва који се креће од 3 до 5 одсто од укупног броја подржаних пројеката, као и по питању износа одређених финансијских средстава (од 2 до 5% од укупног износа по овом конкурс). Приметно је и да је по питању финансијске подршке дошло до пада у пандемијског 2020. години, да би током следеће, 2021. године већ дошло до раста одређеног новца, са 2 на 4% за фолклорно стваралаштво деце и за децу.

- **Конкурс за суфинансирање пројеката у области културних делатности националних мањина**

Културно – уметнички аматеризам јесте и начин да припадници националних мањина негују своје културне изразе, обичаје и уметничко стваралаштво. На годишњем конкурс Министарства културе и информисања за подршку културним делатностима националних мањина путем годишњег конкурса јављају се организације готово свих националних мањина у Републици Србији, као и локалне установе културе у градовима и општинама у којима живе припадници националних мањина. Такође, подршку добијају и уметничка удружења

која носе пројекте кроз које се афирмишу култура и стваралаштво националних мањина и на којима су припадници националних мањина партнери (нпр. „Баазарт“ са Бошњацима у Пријеполју; Центар за савремени плес „Станица“ са Ромима у Београду; „Циркусфера“ са Ромима исто у Београду). Будући да је предмет нашег истраживања рад културно – уметничких друштава, у анализи подршке аматеризму кроз конкурс за суфинансирање културних делатности националних мањина фокус је био на пројектима чији су предлагачи културно – уметничка друштва.

Важно је истаћи и да културно – уметничка друштва националних мањина пријављују пројекте и на другим конкурсима које расписује Министарство културе и информисања. На пример Културно – уметничко друштво младих из Новог Пазара је пријављивало пројекте, и повремено добијало подршку, на конкурсима за музику, док је Хрватско културно-уметничко друштво „Владимир Назор“ из Сомбора за своје пројекте добијало подршку и на конкурсима за дигитализацију културног наслеђа и савременог стваралаштва те на конкурсима за архивску делатност. Такође, у разговору са представницима Центра за културу града Бора речено нам је да ова установа пружа подршку аматерским друштвима из села у којима живе припадници Влашке мањине, те пројекте шаљу и на конкурсе за културне делатности мањина, на конкурсе у области музике, као и на конкурсе у области документовања и очувања нематеријалног културног наслеђа.

У 2019. години на конкурс за суфинансирање пројеката културних делатности националних мањина пријављено је 259 пројеката. Подршку је добило 127 пројеката док је 132 пројекта одбијено. За реализацију одобрених пројеката издвојено је 16.558.000,00 динара. Међу њима 22 пројеката су предложила културно – уметничка друштва. За реализацију та 22 пројекта издвојено је укупно 2.800.000,00 динара. Притом, 20 пројеката су добили исту подршку у износ од по 120.000,00 динара, док су два пројекта добила подршку од по 200.000,00 динара.

У 2020. години за суфинансирање пројеката културних делатности националних мањина опредељено је 15.550.000,00 динара. Укупно је било пријављено 209 пројеката, а подршку је добило 123 пројеката. Међу подржаним пројектима, 20 су били пројекти предложени од стране аматерских удружења. За реализацију тих 20 пројеката издвојено је укупно 2.460.000,00 динара. Притом, 18 пројеката је добило подршку у износу од по 120.000,00 динара док су два пројекта подржана са по 150.000,00 динара. Један КУД је добио подршку за реализацију два пројекта (оба по 120.000,00 динара).

У 2021. години за суфинансирање пројеката културних делатности националних мањина опредељено је 17.000.000,00 динара. Укупно је било пријављено 303 пројеката с тим да је из формалних разлога одбачено 10 пројеката. Подршку је добило 139 пројеката. Међу

њима 20 пројеката су предложила културно – уметничка друштва. Ти пројекти су подржани са укупно 2.480.000,00 динара, с тим да је 13 пројеката добило подршку у износу од по 120.000,00 динара док је један пројекат подржан средствима у износу од 200.000,00 динара.

Табела бр. 10: Преглед броја пројеката и одобрених износа – Конкурс за суфинансирање пројеката у области културних делатности националних мањина

	Година		
	2019	2020	2021
Укупан број пријављених пројеката	259	209	303
Укупан број одобрених пројеката	127	123	139
Укупан износ у РСД	16.558.000,00	15.550.000,00	17.000.000,00
Укупан број поднетих пројеката у области аматерског стваралаштва националних мањина	55	38	60
Укупан број одобрених пројеката у области аматерског стваралаштва националних мањина	22	20	20
Износ средстава за реализацију пројеката у области аматерског стваралаштва националних мањина у РСД	2.800.000,00	2.460.000,00	2.480.000,00

Процентуално посматрано, удео пројеката које су предложили КУД-ови у посматраном периоду на конкурс за суфинансирање пројеката у области стваралаштва националних мањина у Републици Србији приказан је у Графикону бр. 9.

Графикон бр. 9: Удео пројеката КУД-ова у области стваралаштва националних мањина у %

Како се у Графикону бр. 9 може видети, око 20% од укупно послатих пројеката на Конкурс за суфинансирање пројеката у области културних делатности националних

мањина чине пројекти чији су предлагачи културно-уметничка друштва. Ти пројекти имају стопу пролазности између 14 и 17 одсто (зависно од године посматрања) у односу на укупан број подржаних пројеката по конкурс. Износи намењени пројектима културно-уметничких друштава за подстицање аматерског стваралаштву националних мањина чине од 15 до 17 одсто укупно опредељених средстава по овом конкурс.

- **Конкурс у области откривања, прикупљања, истраживања, документовања, вредновања, заштите, очувања, представљања, интерпретације, управљања и коришћења нематеријалног културног наслеђа**

Музичко – сценско стваралаштво јесте једна од области препознатих у УНЕСКО „Конвенцији о очувању нематеријалног културног наслеђа“. Представници културно – уметничких друштава често истичу да својим радом доприносе очувању традиције коју разумеју као израз нематеријалног културног наслеђа. У интервјуима испитаници су неретко експлицитно наводили да за припрему кореографија и репертоара спроводе теренска истраживања, као и да за припрему користе грађу коју налазе у музејима (нарочито Етнографском музеју у Београду) и научно – образовним институцијама (Факултет музичке уметности Универзитета уметности у Београду, Музиколошки институт САНУ, Етнографски институт САНУ).

Република Србија подржава пројекте усмерене на очување нематеријалног културног наслеђа кроз конкурс за суфинансирање пројеката у области откривања, прикупљања, истраживања, документовања, вредновања, заштите, очувања, представљања, интерпретације, управљања и коришћења нематеријалног културног наслеђа који сваке године расписује Министарство културе и информисања. С обзиром на предмет нашег истраживања, анализа резултата на овом конкурс у 2019, 2020. и 2021. фокусирана је на подршку пројектима чији су предлагачи културно – уметничка друштва.

У **2019. години** за суфинансирање пројеката у области откривања, прикупљања, истраживања, документовања, вредновања, заштите, очувања, представљања, интерпретације, управљања и коришћења нематеријалног културног наслеђа опредељено је 13.200.000,00 динара. Пријављено је 119 пројеката, а комисија је одлучила да подршку добије 47 пројеката. Међу њима је седам пројеката чији су предлагачи културно – уметничка друштва. За реализацију тих пројеката издвојено је 1.400.000,00 динара, односно сваки од ових седам пројеката је подржан средствима у износу од по 200.000,00 динара. Међу 72 одбијена пројекта 17 су предложила културно – уметничка друштва.

У 2020. години за суфинансирање пројеката откривања, прикупљања, истраживања, документовања, вредновања, заштите, очувања, представљања, интерпретације, управљања и коришћења нематеријалног културног наслеђа опредељено је 13.650.000,00 динара. Укупно је било пријављено 100 пројеката од којих је 46 добило подршку. Међу подржаним пројектима, седам су предложила удружења аматера. Тих седам пројекта је подржано средствима у укупном износу од 1.500.000,00 динара, с тим да је шест пројеката подржано у износу од по 200.000,00 динара, док је један пројекат добио финансијску подршку у износу од 300.000,00 динара. Међу 54 одбијена пројекта 10 су предложила културно – уметничка друштва.

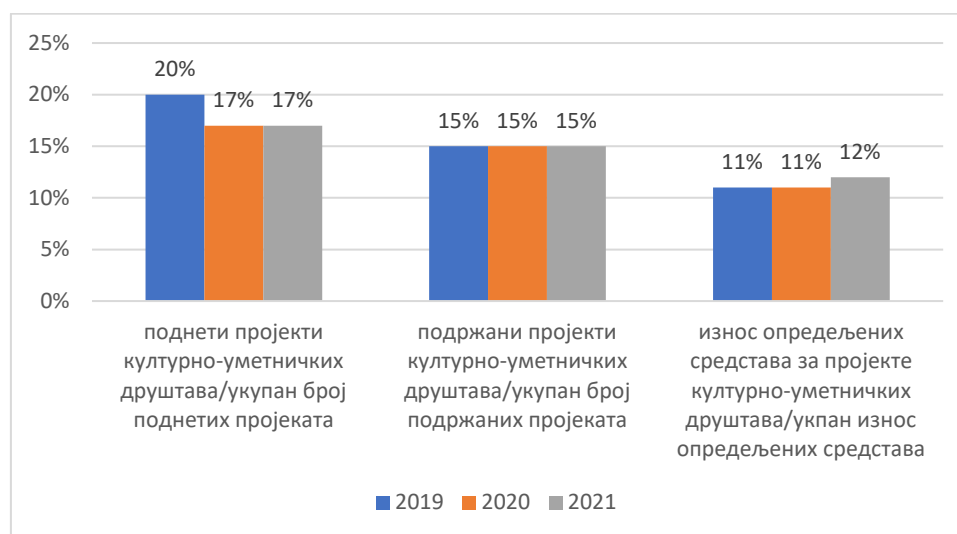
У 2021. години за суфинансирање пројеката откривања, прикупљања, истраживања, документовања, вредновања, заштите, очувања, представљања, интерпретације, управљања и коришћења нематеријалног културног наслеђа опредељено је 16.450.000,00 динара. Пријављено је 137 пројеката, а подршку је добило 59 пројеката. Међу њима, девет пројеката су предложила културно – уметничка друштва. Тих девет пројеката су финансијски подржана у укупном износу 2.000.000,00 динара. Један пројекат је добио финансијску подршку у износу од 400.000,00 динара. Међу 78 одбијених пројеката 14 су предложила културно – уметничка друштва.

Табела бр. 11: Преглед броја пројеката и одобрених износа – Конкурс у области откривања, прикупљања, истраживања, документовања, вредновања, заштите, очувања, представљања, интерпретације, управљања и коришћења нематеријалног културног наслеђа

	Година		
	2019	2020	2021
Укупан број пријављених пројеката	119	100	137
Укупан број одобрених пројеката	47	46	59
Укупан износ у РСД	13.200.000,00	13.650.000,00	16.450.000,00
Укупан број поднетих пројеката културно-уметничких друштава	24	17	23
Укупан број одобрених пројеката културно-уметничких друштава	7	7	9
Износ средстава за реализацију пројеката културно-уметничких друштава у РСД	1.400.000,00	1.500.000,00	2.000.000,00

Процентуално посматрано, удео пројеката које су у посматраном периоду предложили КУД-ови на конкурс за суфинансирање пројеката откривања, прикупљања, истраживања, документовања, вредновања, заштите, очувања, представљања, управљања и коришћења нематеријалног културног наслеђа приказани су у Графикону бр. 10.

Графикон бр. 10: Удео пројеката КУД-ова у % у оквиру конкурса намењеног области нематеријалног културног наслеђа

У оквиру конкурса који је намењен очувању различитих видова испољавања нематеријалног културног наслеђа, културно - уметничка друштва су у посматраном периоду аплицирала са уделом од 17 до 20 одсто у односу на укупан број пријава. Пролазност тих пројеката је за све три године посматрања је око 15% у односу на укупан број одобрених пројеката за финансирање у оквиру конкурса. По питању износа одређених средстава за активности културно-уметничких друштава у области очувања нематеријалног наслеђа, видимо да се у посматраном периоду континуирано издвајало око 11-12% од укупног износа одређених средстава по овом конкурсуну.

- **Конкурс по програму „Градови у фокусу“**

Министарство културе и информисања од 2016. године реализује програм „Градови у фокусу“, а средства се расподељују према годишњем конкурсуну. Предмет конкурса је подстицање локалног развоја кроз подршку годишњим програмима културних активности које се реализују на територији одабране јединице локалне самоуправе (ЈЛС). Сходно томе, на годишње конкурсе се готово искључиво пријављују ЈЛС.

Општи циљеви програма су:

1. унапређена област културе и уметности у локалним срединама;
2. обogaћен културни живот;
3. подстакнут развој креативности и културне разноликости;
4. препознате специфичности културног идентитета и одрживог развоја локалне заједнице.

Поред ових општих циљева, постављено је и девет специфичних циљева. Међу њима је и унапређена и осавремењена културна инфраструктура. На овај специфичан циљ односи се и највећи број пријављених пројеката. У периоду од 2016. године када је програм инициран до 2020. године финансирано је 60 пројеката јединица локалне самоуправе у укупном износу од 658.363.442,00 динара. У Табели бр. 12 приказан је преглед броја пријављених и одобрених пројеката као и износа одређених према конкурс у посматраном периоду 2019 – 2021. година.

Табела бр. 12: Преглед броја пројеката и одобрених износа – Конкурс „Градови у фокусу“ (2019 – 2021)

	Година		
	2019	2020	2021
Укупан број пријављених ЈЛС	58	60	72
Укупан број одобрених пројеката ЈЛС	11	22	41
Укупан износ у РСД	133.000.000,00	83.400.000,00	339.200.000,00
Укупан број одобрених пројеката за реконструкцију/адаптацију поливалентних центара	4	10	14
Износ средстава за реконструкцију/адаптацију поливалентних центара у РСД	46.500.000,00	44.000.000,00	113.000.000,00

У **2019. години** на овом конкурс укупно је пријављено 58 пројеката (58 ЈЛС), што представља 30% мање пријава пристиглих на конкурс него 2018. године. Укупно је одређено 133.000.000,00 динара. Подржани су пројекти 11 јединица локалне самоуправе (2 града и 9 општина). Међу њима су и четири која су се односила и на реконструкцију поливалентних центара за културу које, између осталих, користе и културно – уметничка друштва из тих општина, односно (једног) града. Укупан износ средстава за ова четири пројекта био је 46.500.000,00 динара.

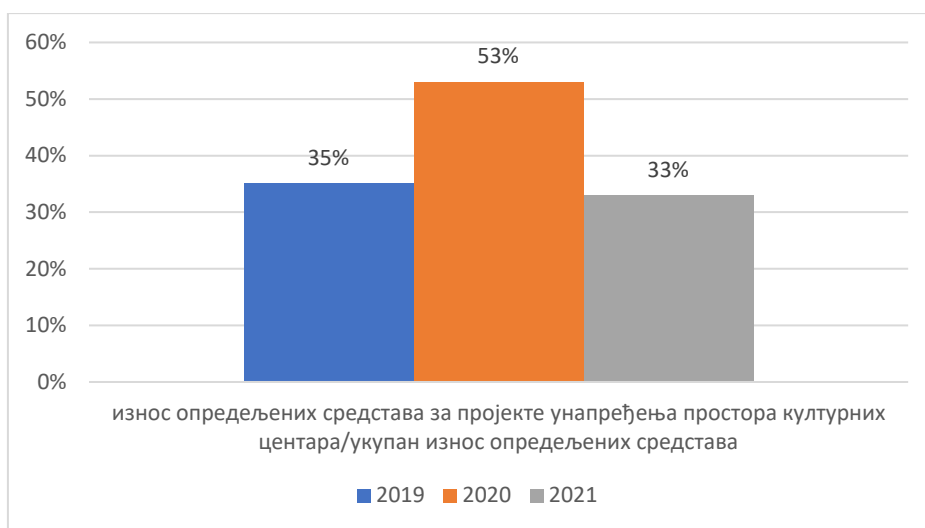
У **2020. години** на конкурс „Градови у фокусу“ пријављено је укупно 60 пројеката (60 ЈЛС) што чини нешто више од 30% укупног броја јединица локалних самоуправа у Србији. Међу пријављеним пројектима 26 јединице локалне самоуправе је ранијих година добило подршку на овом конкурс у, док је 34 ЈЛС аплицирало и претходних година али нису добили подршку. Укупно је одређено 83.400.000,00 динара. Подржани су пројекти 22 ЈЛС (3 града и 19 општина). Међу подржаним пројектима, 10 су подразумевали радове на реконструкцији или адаптацији делова простора домова културе. За њихову реализацију издвојено је 44.000.000,00 динара.

У **2021. години** на конкурс „Градови у фокусу“ пријављено је укупно 72 пројеката (72 ЈЛС) што чини нешто више од 40% укупног броја јединице локалне самоуправе у Србији.

Укупно је опредељено 339.200.000,00 динара. Подржани су пројекти 41 ЈЛС (11 градова и 30 општина). Међу њима 33 подржана пројекта су се односила на специфичан циљ „унапређена и осавремењена културна инфраструктура“ (реконструкција, санација, адаптација и опремање установа културе). Од ова 33 пројекта, 14 се односило и на реконструкцију, санацију, адаптацију и опремање установа културе чије просторе користе и културно – уметничка друштва. За реализацију тих 14 пројеката издвојено је 113.000.000,00 динара.

Приметан је висок удео опредељених средстава за реконструкцију, санацију и адаптацију простора поливалентних центара, од 33% до 53%. у односу на укупан износ опредељених средстава за цео конкурс (Графикон бр. 11).

Графикон бр. 11: Удео пројеката за унапређење просторне инфраструктуре поливалентних центара у %

Укупно гледано, износ средстава за реконструкцију, санацију и адаптацију простора поливалентних центара, које често користе културно-уметничка друштва као просторе за рад, значајно се повећао у посматраном периоду, као и укупна издвајања за програм Градови у фокусу. Не рачунајућу пандемијску 2020. годину, од 2019. до 2021. године износ средстава за унапређење просторне инфраструктуре поливалентних центара увећан је 2,5 пута.

У погледу финансијске подршке аматеризму на републичком нивоу важно је указати и на подршку коју пружа Министарство за бригу о селу.¹⁹ На годишњем нивоу (од 2021 године) ово Министарство додељује бесповратна средства за организовање манифестације

¹⁹ Видети: <https://www.mbs.gov.rs/index.php> Страница посећена: 15. 03. 2022.

„Михољски сусрети села” и за куповину минибусева за потребе превоза сеоског становништва на територији Републике Србије.

- **Михољски сусрети села**

Манифестација „Михољски сусрети села“ је постављена као програм регулисан посебним уредбама за сваку годину. Према обе до сада донете уредбе (за 2021. и 2022. годину), циљ програма је „обогаћење друштвеног и спортског живота становника у селима и неговање традиционалног начина живота и културно - историјског наслеђа.“ Програм се реализује доделом бесповратних средстава за организацију манифестације, а пријаве подnose јединице локалне самоуправе. Критеријуми за доделу бесповратних средстава у обе Уредбе су:

- 1) степен развијености јединице локалне самоуправе у складу са прописима којима се уређује регионални развој (до 20 бодова);
- 2) број села која учествују у одржавању манифестације изражен у процентима у односу на укупан број села на територији јединице локалне самоуправе (до 30 бодова);
- 3) финансијско учешће јединице локалне самоуправе (до десет бодова);
- 4) планирани број посетилаца манифестације (до десет бодова);
- 5) квалитет и концепт садржаја програма манифестације са којим подносилац пријаве конкурише. као и његова усклађеност са циљевима предвиђеним Програмом (до 20 бодова);
- 6) значај манифестације за јединицу локалне самоуправе (до 10 бодова).

Износ средстава за реализацију програма у 2021. години је износио 30.500.000,00 динара, док је у 2022. години износио 43.000.000,00 динара. Максимални износ који се одобрава по једној пријави износи 500.000,00 динара.

Оствареност циља програма почива на два основна показатеља: број одржаних манифестација и број села која учествују у организацији манифестација. У 2021. години циљало се ка 86 манифестација и 172 села, док су у Уредби која се односи на реализацију програма у 2022. години циљане вредности биле 85 манифестација и 600 села.

У 2021. години бесповратна средства за организацију манифестације „Михољски сусрети села“ добило је укупно 68 ЈЛС из свих крајева Србије (8 градова и 60 општина). Према подацима Министарства за бригу о селу, чак 961 село се такмичило у различитим дисциплинама. Манифестација је наишла на позитиван пријем са око 100.000 учесника и посетилаца. У 2022. години, средства су одобрена за одржавање манифестације у 87 јединица локалне самоуправе.

У усменим разговорима учешће на овој манифестацији истакли су саговорници из Бора, Крушевца и Смедерева.

„Министарство за бригу о селу организује манифестацију 'Михољски сусрети села' која доста значи и за села и за сеоске КУД-ове јер је то прилика да се окупе, надмећу, али најважније, друже. Смедерево је организовало манифестацију сад почетком октобра [2021.] и било је много лепо. Планирамо да се пријавимо из за следећу годину. Следеће године ћемо такође конкурисати и за куповину минибуса што исто Министарство за бригу о селу има као конкурс. То би нам баш пуно значило јер превоз јесте битан трошак па овако ако град има минибус који могу да користе, ето и то је помоћ.“ – координатор КУД-ова у граду Смедереву

На јавном позиву за доделу бесповратних средстава за куповину минибусева намењених превозу сеоског становништва на територији Републике Србије расписаном 2021. године пријавила се 81 јединица локалне самоуправе а средства је остварило 18 ЈЛС. На овај конкурс се у 2022. години пријавило 50 ЈЛС а до закључивања овог истраживања (мај 2022.) списак ЈЛС којима су средства одобрена није био објављен.

5.4.1.2. Јавни конкурси на покрајинском нивоу

Културно – уметничка друштва са територије АП Војводине средства могу остварити и аплицирајући на конкурсе Покрајинског секретаријата за културу, јавно информисање и односе са верским заједницама (у даљем тексту: Покрајински секретаријат).

У оквиру позива на којима учествују културно-уметничка друштва, Покрајински секретаријат расписује годишње конкурсе за финансирање, односно суфинансирање пројеката који се односе на области савременог стваралаштва: у области музике (стваралаштво, продукција, интерпретација) и сценског стваралаштва (позоришно стваралаштво / уметничка игра). Такође, годишње расписује конкурсе за финансирање - суфинансирање пројеката заштите и очувања традиционалног народног стваралаштва Срба у Војводини (и региону), те конкурсе за финансирање, односно суфинансирање пројеката од значаја за културу и уметност националних мањина – националних заједница у АП Војводини. Поред тога, културно-уметничка друштва са својом програмима могу аплицирати и за средства која се опредељују према Конкурсу за финансирање – суфинансирање пројеката у области заштите и очувања културног наслеђа АП Војводине.

Покрајински секретаријат, у складу са чл. 76 став 8. и 10. „Закона о култури“ додељује и финансијску подршку без јавног конкурса пројектима за које је оцењено да су од изузетног значаја за културу Покрајине, а није било могуће предвидети трошкове током трајања

конкурса које овај орган расписује. Ти пројекти морају задовољити макар три услова прописана „Уредбом Владе Републике Србије о ближим мерилима, критеријумима и начинима избора пројеката у култури који се финансирају и суфинансирају из буџета Републике Србије, аутономне покрајине односно јединице локалне самоуправе“. По том основу, Покрајински секретаријат је у 2021. години ван јавног конкурса, у износу од 50.000,00 РСД подржао КУД „Виноградар“ из Лединаца како би учествовао на Фестивалу фолклорних ансамбала у Руми, који је покрајинско такмичење културно - уметничких друштава.²⁰

- **Конкурс за финансирање – суфинансирање пројеката савременог стваралаштва у АП Војводини– музичко стваралаштво**

У 2019. години за пројекте у области музике у АП Војводини (стваралаштво, продукција, интерпретација) опредељено је 20.000.000,00 динара. На конкурс је укупно пријављено 166 пројеката од којих 20 није испунило све формалне услове. Међу преостала 146 пројекта подршку је добило 36 пројеката. Ниједан од подржаних пројеката није предложен од стране културно – уметничког друштва.

У 2020. години за пројекте у области музичког стваралаштва опредељено је 15.000.000,00 динара. На конкурс је укупно пријављено 157 пројеката, а подршку је добило 43 пројеката. Један од подржаних пројеката је предложило културно – уметничко друштво. Решење о додели средстава је измењено због тога што су подносиоци два пројекта одустали од реализације. Пројекат (фестивал) који је предложио КУД је реализован.

У 2021. години за пројекте у области музичког стваралаштва опредељено је 15.000.000,00 динара. На конкурс је укупно пријављено 132 пројеката. Сви формални услови су задовољени у 115 пријава. Подршку је добило 58 пројеката. Међу њима три подржана пројекта јесу пројекти које су предложила културно – уметничка друштва, док је носилац два пројекта био Савез уметничког стваралаштва аматера Војводине. За реализацију ових пет пројеката издвојено је 650.000,00 динара.²¹

²⁰ Решење о суфинансирању пројекта „Превоз и организација за Фестивал фолклорних ансамбала у Руми“ без јавног конкурса доступно је на страници http://www.kultura.vojvodina.gov.rs/wp-content/uploads/2021/10/res_folk121.pdf Страница је посећена 15. 04. 2022. године.

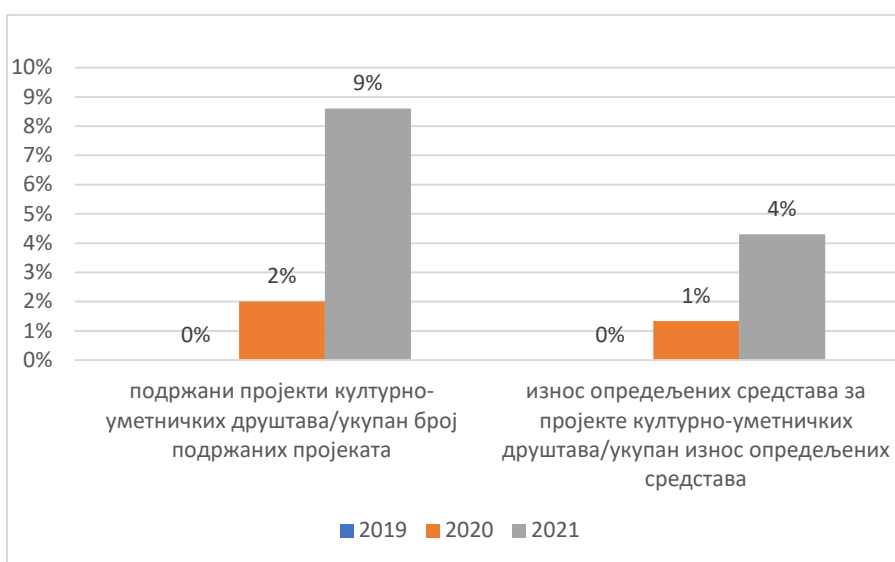
²¹ Ово решење је измењено је измењено због тога што је једна организација одустала од реализације пројекта али ту није реч о удружењима аматера.

Табела бр. 12: Преглед броја пројеката и одобрених износа на Конкурсу за финансирање / суфинансирање пројеката савременог стваралаштва у АП Војводини – музичко стваралаштво

	Година		
	2019	2020	2021
Укупан број пријављених пројеката	166	157	132
Укупан број одобрених пројеката	36	43	58
Укупан износ у РСД	20.000.000,00	15.000.000,00	15.000.000,00
Укупан број одобрених пројеката културно-уметничких друштава	0	1	5
Износ средстава за реализацију пројеката културно-уметничких друштава у РСД	0	200.000,00	650.000,00

Пројекти културно-уметничких друштава имали су ниско учешће у овом конкурс у посматраном периоду, како по броју одобрених пројеката (највише до 2%), тако и по опредељеним номиналним износима у динарима (највише до 9%). Притом, како је речено и приказано у Графикону бр. 12, у 2019. години пројекти КУД-ова нису уопште узели учешће у овом конкурс у.

Графикон бр. 12: Удео пројеката КУД-ова у области музичког стваралаштва у АП Војводини у %

- **Конкурс за финансирање – суфинансирање пројеката савременог стваралаштва у АП Војводини – сценско стваралаштво - позориште / уметничка игра**

За разлику од Министарства културе и информисања које расписује посебне конкурсе у областима позоришног стваралаштва и уметничке игре, Покрајински секретаријат расписује заједнички конкурс за обе ове области. Стога се и подржани пројекти пре свега односе на позоришно стваралаштво, професионално и аматерско.

У 2019. години за пројекте у области сценског стваралаштва - позориште / уметничка игра опредељено је 18.000.000,00 динара. Комисија је размотрила 92 комплетне пријаве. За финансирање – суфинансирање предложено је 29 пројеката. Међу њима је и један пројекат Савеза уметничког стваралаштва аматера Војводине који се односи на позоришно стваралаштво и добио је финансијску подршку у износу од 100.000,00 динара.

У 2020. години за пројекте у области сценског стваралаштва - позориште / уметничка игра опредељено је 20.000.000,00 динара. На конкурс је укупно пријављено 119 пројеката од којих је 38 подржано. Међу предлагачима пројекта који су добили подршку јесу и једно културно – уметничко друштво и Савез уметничког стваралаштва аматера Војводине (за два пројекта). Међутим, ниједан од ова три пројекта се није односио на фолклорно, већ на аматерско позоришно стваралаштво.

У 2021. години за пројекте у области сценског стваралаштва - позориште / уметничка игра опредељено је 15.000.000,00 динара. На конкурс је укупно пријављено 117 пројеката од којих су у 101 пријави задовољени сви формални услови. Подршку је добило 35 пројеката. Два подржана пројекта су предложили једно културно – уметничко друштво и Савез уметничког стваралаштва аматера Војводине. Ниједан од ова два пројекта се не односи на фолклорно стваралаштво већ се један односи на аматерско позоришно стваралаштво, а други на смотру рецитатора.

Табела бр. 13: Преглед броја пројеката и одобрених износа – Конкурс за финансирање – суфинансирање пројеката савременог стваралаштва у АП Војводини – сценско стваралаштво - позориште / уметничка игра

	Година		
	2019	2020	2021
Укупан број пријављених пројеката	92	119	117
Укупан број одобрених пројеката	29	38	35
Укупан износ у РСД	18.000.000,00	20.000.000,00	15.000.000,00
Укупан број одобрених пројеката културно-уметничких друштава за позоришно стваралаштво	1	2	2
Укупан број одобрених пројеката културно-уметничких друштава за уметничку игру	0	0	0

У посматраном периоду на овом конкурс пројекти које су предложила културно – уметничка друштва нису добили подршку.

- **Конкурс за финансирање и суфинансирање пројеката и програма у области традиционалног народног стваралаштва Срба у АП Војводини**

Културно – уметничка друштва у АП Војводини подршку за реализацију својих активности претежно добијају на конкурсима које Покрајински секретаријат годишње расписује за финансирање – суфинансирање пројеката од значаја за уметност и културу националних мањина, односно за финансирање – суфинансирање пројеката заштите и очувања традиционалног народног стваралаштва Срба у Војводини. Потребно је указати на то да се у 2019. и 2020. години овај конкурс односио и на финансирање – суфинансирање пројеката заштите и очувања културног наслеђа Срба у региону, те су у овим годинама издвојена и средства за (су)финансирање пројеката чији су предлагачи били установе и организације Срба из региона (нпр. Босна и Херцеговина, Хрватска и Црна Гора).

У **2019. години** за финансирање – суфинансирање пројеката заштите и очувања традиционалног народног стваралаштва Срба у Војводини опредељено је 5.000.000,00 динара. На конкурс је укупно пријављено 66 пројеката. Подршку је добио 21 пројекат. Међу предлагачима пројекта који су добили подршку јесу осам културно – уметничких друштава и Савез уметничког стваралаштва аматера Војводине који је предложио два пројекта од којих се један односи на хорско стваралаштво. За ових десет пројеката укупно је опредељено 1.930.000,00 динара. Треба рећи да су се три пројекта које је предложило по једно културно – уметничко друштво односила на набавку ношњи и костима. Два друштва су добила средства у износу од по 200.000,00 динара, док је једно друштво за набавку ношњи добило 250.000,00 динара.

У **2020. години** за финансирање – суфинансирање пројеката заштите и очувања традиционалног народног стваралаштва Срба у Војводини опредељено је 7.500.000,00 динара. На конкурс је укупно пријављено 138 пројеката. Подршку је добило 23 пројеката. Међу предлагачима пројекта који су добили подршку јесу осам културно – уметничких друштава а одобрен је и један пројекат Савеза уметничког стваралаштва аматера Војводине. За реализацију ових девет пројеката издвојено је укупно 2.400.000,00 динара. Осим пројекта Савеза уметничког стваралаштва аматера Војводине и пројекта једног КУД-а који су се односили на едукацију, остали подржани пројекти су се односили на манифестације.

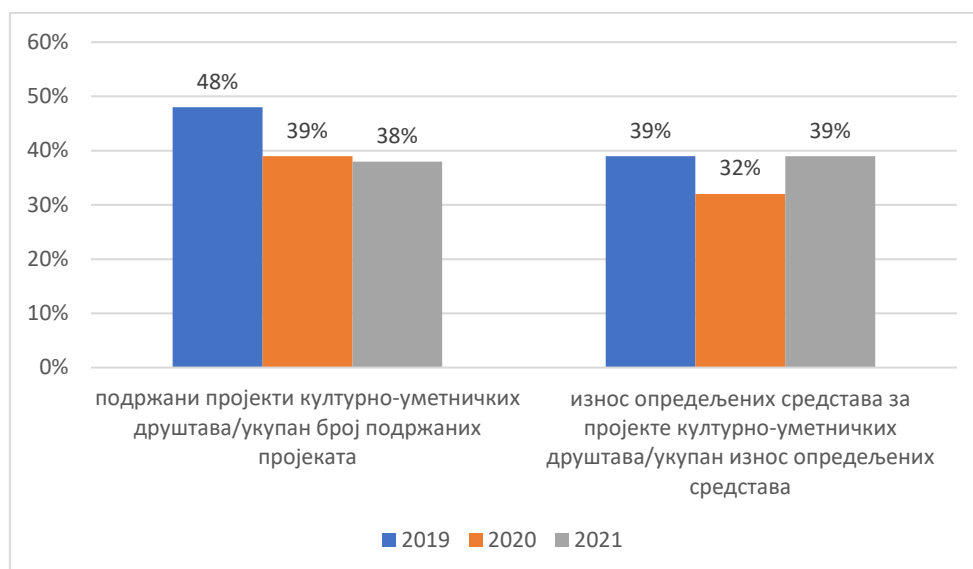
У 2021. години за финансирање – суфинансирање пројеката заштите и очувања традиционалног народног стваралаштва Срба у Војводини опредељено је 8.000.000,00 динара. На конкурс је укупно пријављено 114 пројеката. Подршку је добило 45 пројеката. Међу предлагачима пројекта који су добили подршку јесу 15 културно – уметничких друштава а одобрена су и два пројекта Савеза уметничког стваралаштва аматера Војводине. За реализацију ових 17 пројеката издвојено је укупно 3.100.000,00 динара.

Табела бр. 14: Преглед броја пројеката и одобрених износа на Конкурсу за финансирање / суфинансирање пројеката и програма у области традиционалног народног стваралаштва Срба у АП Војводини

	Година		
	2019	2020	2021
Укупан број пријављених пројеката	66	138	114
Укупан број одобрених пројеката	21	23	45
Укупан износ у РСД	5.000.000,00	7.500.000,00	8.000.000,00
Укупан број одобрених пројеката културно-уметничких друштава	10	9	17
Износ средстава за реализацију пројеката културно-уметничких друштава у РСД	1.930.000,00	2.400.000,00	3.100.000,00

Како се у Графикону бр. 13 може видети, удео одобрених пројеката културно - уметничких друштава у оквиру овог конкурса је релативно висок и креће се од 38 до 48 одсто у односу на укупан број подржаних пројеката. Средства опредељена за њихову реализацију чине око 40% укупно опредељеног износа.

Графикон бр. 13: Удео пројеката КУД-ова у области традиционалног народног стваралаштва Срба у АП Војводини у %

- **Конкурс за финансирање – суфинансирање пројеката од значаја за културу и уметност националних мањина – националних заједница у АП Војводини**

У 2019. години за финансирање – суфинансирање пројеката од значаја за културу и уметност националних мањина – националних заједница у АП Војводини опредељено је 8.600.000,00 динара. Од тога 2.100.000,00 динара је било опредељено за издавачку делатност, док је 6.500.000,00 динара било опредељено за пројекте очување нематеријалног културног наслеђа и уметничког стваралаштва националних мањина – националних заједница. На конкурс је укупно пријављено 311 пројеката од којих је 281 пројекат задовољио формалне услове. У укупном броју подржаних пројеката, 118 се односило на очување нематеријалног културног наслеђа и уметничког стваралаштва националних мањина – националних заједница. Подршку су добили пројекти 45 културно – уметничких друштава. Износ одобрених средстава за реализацију ових пројеката био је укупно 2.847.000,00 динара.

У 2020. години за финансирање – суфинансирање пројеката од значаја за културу и уметност националних мањина – националних заједница у АП Војводини опредељено је 8.600.000,00 динара. Од тога 2.100.000,00 динара је било опредељено за издавачку делатност, док је 6.500.000,00 динара било опредељено за пројекте очување нематеријалног културног наслеђа и уметничког стваралаштва националних мањина – националних заједница. На конкурс је укупно пријављено 328 пројеката од којих су 292 пројекта задовољила формалне услове. У укупном броју подржаних пројеката, 113 се односи на очување нематеријалног културног наслеђа и уметничког стваралаштва националних мањина – националних заједница. Подршку су добили пројекти 48 културно – уметничких друштава. Износ одобрених средстава за реализацију ових пројеката био је укупно 2.520.000,00 динара.

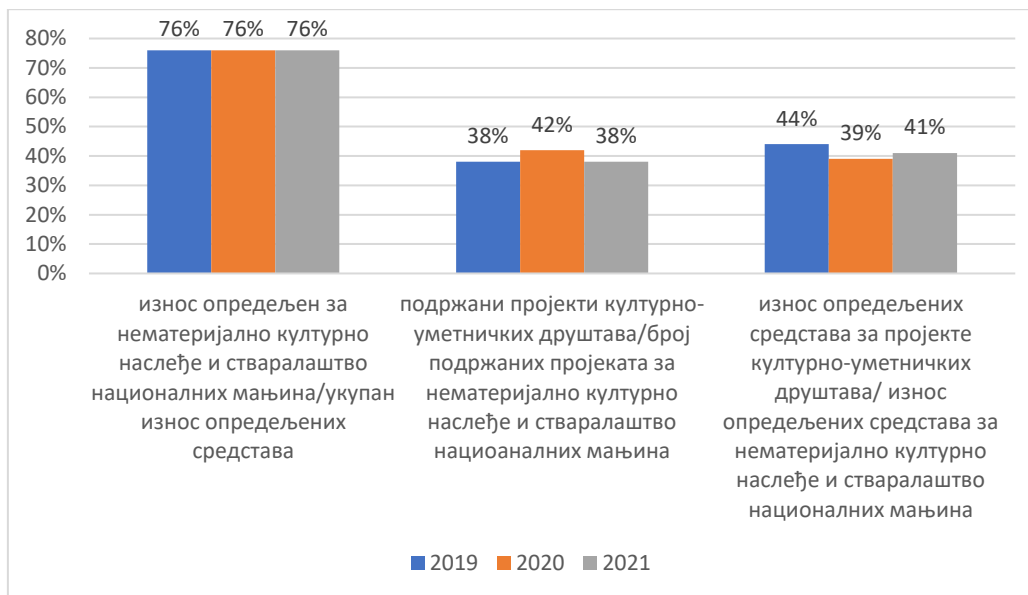
У 2021. години за финансирање – суфинансирање пројеката од значаја за културу и уметност националних мањина – националних заједница у АП Војводини опредељено је 8.600.000,00 динара. Од тога 2.100.000,00 динара је било опредељено за издавачку делатност, док је 6.500.000,00 динара било опредељено за пројекте очување нематеријалног културног наслеђа и уметничког стваралаштва националних мањина – националних заједница. На конкурс је укупно пријављено 302 пројеката од којих су 266 пројекта задовољило формалне услове. У укупном броју подржаних пројеката, 107 се односи на очување нематеријалног културног наслеђа и уметничког стваралаштва националних мањина – националних заједница. Подршку су добили пројекти 41 културно – уметничког друштва. Износ одобрених средстава за реализацију ових пројеката био је укупно 2.690.000,00 динара.

Табела бр. 15: Преглед броја пројеката и одобрених износа на Конкурсу за финансирање – суфинансирање пројеката од значаја за културу и уметност националних мањина – националних заједница у АП Војводини

	Година		
	2019	2020	2021
Укупан број пријављених пројеката	311	328	302
Укупан износ у РСД за одобрене пројекте	8.600.000,00	8.600.000,00	8.600.000,00
Укупан број одобрених пројеката за очување нематеријалног културног наслеђа и уметничког стваралаштва националних мањина/заједница	118	113	107
Укупан износ у РСД за пројекте очувања нематеријалног културног наслеђа и уметничког стваралаштва националних мањина/заједница	6.500.000,00	6.500.000,00	6.500.000,00
Укупан број одобрених пројеката културно-уметничких друштава	45	48	41
Износ средстава за реализацију пројеката културно-уметничких друштава у РСД	2.847.000,00	2.520.000	2.690.000,00

Како се из Графикана 14 може видети, 76% средстава опредељених за овај конкурс намењено је реализацији пројеката очувања нематеријалног културног наслеђа и уметничког стваралаштва националних мањина/заједница, док је остатак средстава (24%) опредељено за издавачку делатност од значаја за културу и уметност националних мањина – националних заједница у АП Војводини. У оквиру пројеката намене очување нематеријалног културног наслеђа и стваралаштва националних мањина и заједница, пројекти културно-уметничких друштава имају доста висок удео, око 40% у посматраном периоду, како према броју одобрених предлога, тако и по опредељеним финансијским средствима.

Графикон бр. 14: Удео пројеката КУД-ова у области очувања нематеријалног културног наслеђа и уметничког стваралаштва националних мањина – националних заједница у АП Војводини у %

- **Конкурс за финансирање – суфинансирање пројеката у области заштите и очувања културног наслеђа у АП Војводини**

Организације које се аматерски баве фолклорним културним изразима могу учествовати и на Конкурсу финансирање – суфинансирање пројеката у области заштите и очувања културног наслеђа у АП Војводини.

У **2019. години** на овом конкурс Покрајинског секретаријата пријављено је 119 пројеката. Укупно је издвојено 7.000.000,00 динара од којих је 5.000.000,00 динара додељено за реализацију 17 пројеката истраживања, заштите и очувања непокретног културног наслеђа, док је 2.000.000,00 динара додељено као подршка реализацији 37 пројеката истраживања, заштите и очувања нематеријалног и покретног културног наслеђа. Међу ових 37 пројеката, два пројекта су везана за фолклорно аматерско стваралаштво. Реализација ова два пројекта подржана је у укупном износу од 300.000,00 динара.

У **2020. години** на конкурс Покрајинског секретаријата за финансирање – суфинансирање пројеката у области заштите и очувања културног наслеђа АП Војводине пријављено је 111 пројеката од којих један није задовољио формалне услове постављене конкурсом. Укупно је издвојено 7.000.000,00 динара од којих је 5.000.000,00 динара додељено за реализацију 18 пројеката истраживања, заштите и очувања непокретног културног наслеђа, док је 2.000.000,00 динара додељено као подршка реализацији 30

пројеката истраживања, заштите и очувања нематеријалног и покретног културног наслеђа. Међу ових 30 пројеката, три подржана пројекта су везана за фолклорно аматерско стваралаштво. Реализација ова три пројекта подржана је у укупном износу од 500.000,00 динара.

У 2021. години на посматраном конкурс пријављено је 151 пројеката од којих је 144 задовољило формалне услове постављене конкурсом. Укупно је издвојено 32.810.400,00 динара од којих је 25.810.400,00 динара додељено за реализацију 54 пројеката истраживања, заштите и очувања непокретног културног наслеђа, док је 7.000.000,00 динара додељено као подршка реализацији 37 пројеката истраживања, заштите и очувања нематеријалног и покретног културног наслеђа. Међу ових 37 пројеката четири су везана за фолклорно аматерско стваралаштво. Та четири пројекта су подржана у укупном износу од 500.000,00 динара.

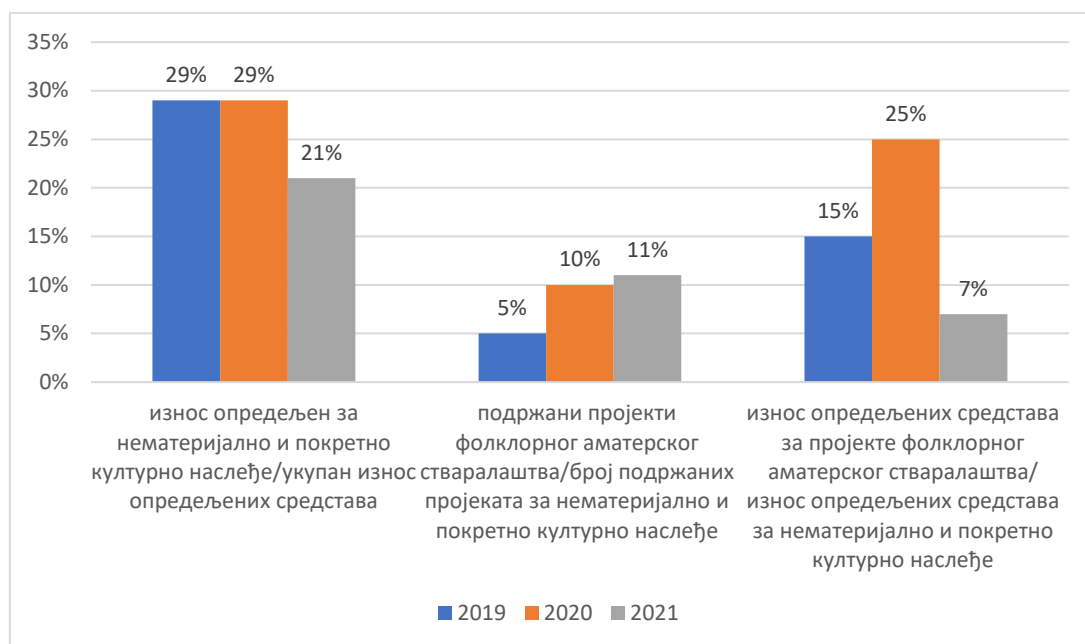
Табела бр. 16: Преглед броја пројеката и одобрених износа на Конкурсу за финансирање / суфинансирање пројеката од значаја за културу и уметност националних мањина – националних заједница у АП Војводини

	Година		
	2019	2020	2021
Укупан број пријављених пројеката	119	111	151
Укупан износ у РСД за одобрене пројекте	7.000.000,00	7.000.000,00	32.810.400,00
Укупан број одобрених пројеката за истраживање, заштиту и очување нематеријалног и покретног културног наслеђа	37	30	37
Укупан износ у РСД за пројекте истраживања, заштите и очувања нематеријалног и покретног културног наслеђа	2.000.000,00	2.000.000,00	7.000.000,00
Укупан број одобрених пројеката фолклорног аматерског стваралаштва	2	3	4
Износ средстава за реализацију пројеката фолклорног аматерског стваралаштва у РСД	300.000,00	500.000,00	500.000,00

У погледу опредељених средстава за овај конкурс уочљив је изразит скок у укупно опредељеним износима: са 7 милиона у 2019. и 2020. години на скоро 33 милиона динара у 2021. години, што је увећање за готово пет пута. Такође, опредељења средства за линију конкурса посвећену истраживању, заштити и очувању нематеријалног и покретног културног наслеђа увећана су за 3,5 пута, мада је износ средстава намењен реализацији пројеката фолклорног аматерског стваралаштва у 2021. остао на истом ниову као и у 2020. години.

Укупно у посматраном периоду, како је приказано у Графикону бр. 15, износ опредељен за реализацију пројеката истраживања, заштите и очувања нематеријалног и покретног културног наслеђа чини од 21% до 29% опредељених средстава у односу на укупан износ овог конкурса. Удео броја одобрених пројеката у области фолклорног аматерског стваралаштва креће се од 5% у 2019. години до 11% у 2021. години у односу на укупан број одобрених пројеката за истраживање, заштиту и очување нематеријалног и покретног културног наслеђа. Уколико погледамо износе у динарима опредељене за реализацију пројеката фолклорних културних израза, видимо смањење процентуалног удела у посматраном периоду, са 25% у 2020. години на 7% у 2021. у односу на средства намењена за област нематеријалног и покретног културног наслеђа, иако су номинални износи остали исти за фолклорно стваралаштво удружења аматера.

Графикон бр. 15: Удео пројеката фолклорног аматерског стваралаштва у области истраживања, заштите и очувања нематеријалног и покретног културног наслеђа у АП Војводини у %

5.4.2. Извори прихода

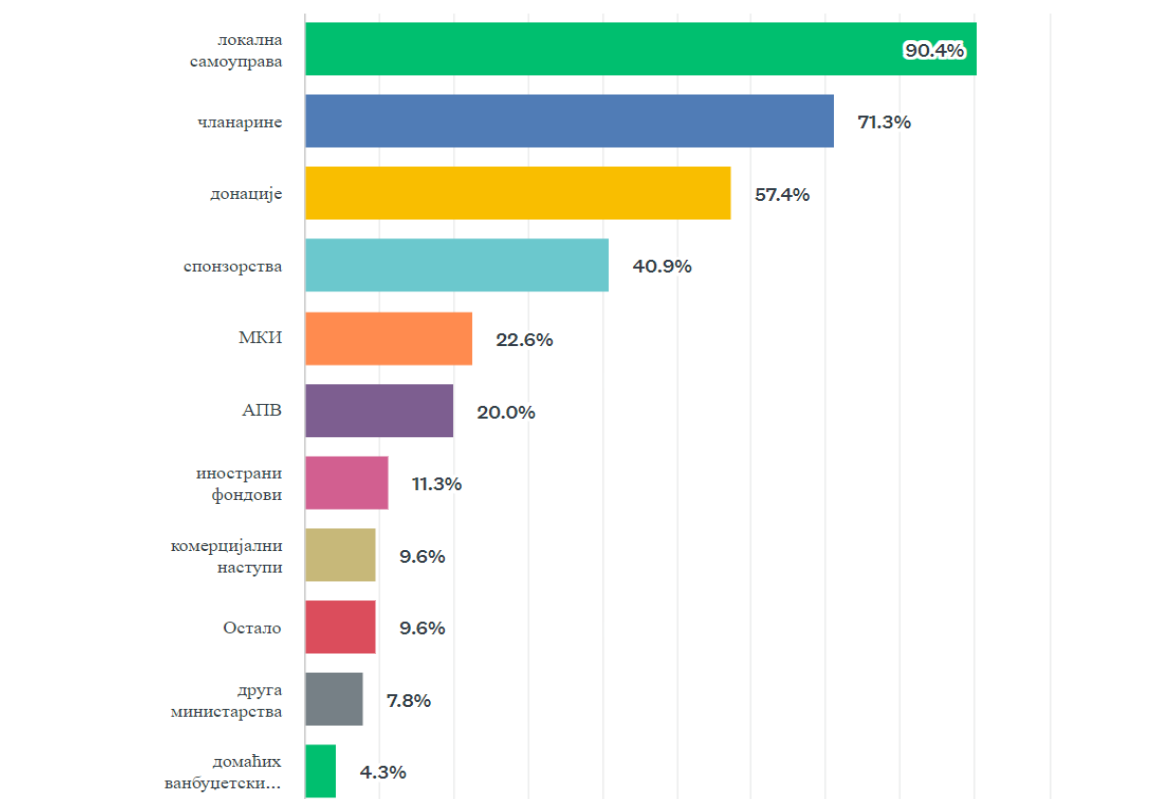
За велику већину културно-уметничких друштава из узорка, основни извори прихода су средства из буџета локалних самоуправа (чак 90% друштава наводи ово као извор прихода) и чланарине (71% друштава). Више од половине друштава (57%) навело је донације као извор прихода у последње три године, од тренутка испитивања. Значајни удео друштава је за посматрани период као извор прихода навео и спонзорства (41%). Сви остали

извори прихода, наводе се знатно ређе. Око петина испитаних друштава добија подршку за реализацију пројеката са којима аплицирају на конкурсима Министарства културе и информисања, док је знатно мање, око 8% друштава остварило финансијску подршку неког другог министарства.

У посматраном периоду на нивоу целог узорка финансијску подршку АП Војводине је остварило око 20% испитаних друштава. Притом, је 31% испитаних друштава са територије Војводине изјавило да је добило финансијску подршку из фондова Покрајине.

Подршку међународних фондова добило је око 11% друштава, док је подршку различитих домаћих фондова и предузећа остварило свега 4% друштава. Мање од 10% друштава као извор прихода наводи комерцијалне наступе.

Графикон бр. 16: Означите све изворе прихода Вашег друштва у последње три године (вишеструки одговори)

У оквиру категорије осталих прихода, представници КУД-ова су углавном наводили да су то лична улагања чланова друштва како би се одређене активности и програми одржали. Та улагања се сматрају индивидуалним донацијама:

„Донације се односе на добровољно учешће активних чланова у обезбеђењу средстава за трошкове путовања зато што сами плаћамо превоз када треба “

Такође, у описима категорије осталих извора прихода навођени су и национални савети националних мањина који подржавају реализацију различитих активности.

С обзиром на изворе финансирања, представници КУД-ова који су одговорили на упитник направили су и процену структуре свог укупног буџета. Највећи удео прихода у структури укупног буџета ових друштава односи се на средства из буџета локалних самоуправа (35% од свих прихода КУД-ова), а затим на сопствена средства (чланарине, продаја карата, комерцијални наступи) која чине 28% од свих прихода КУД-ова. Мање од трећине средстава, у структури укупног буџета, односи се на све остале изворе прихода заједно (спонзорства, донације, средства подршке републичких и покрајинских органа, ванбуџетски фондови). (Графикон 17)

Графикон бр. 17: Просечан удео извора прихода у укупном буџету друштава (узорак на нивоу Републике Србије)

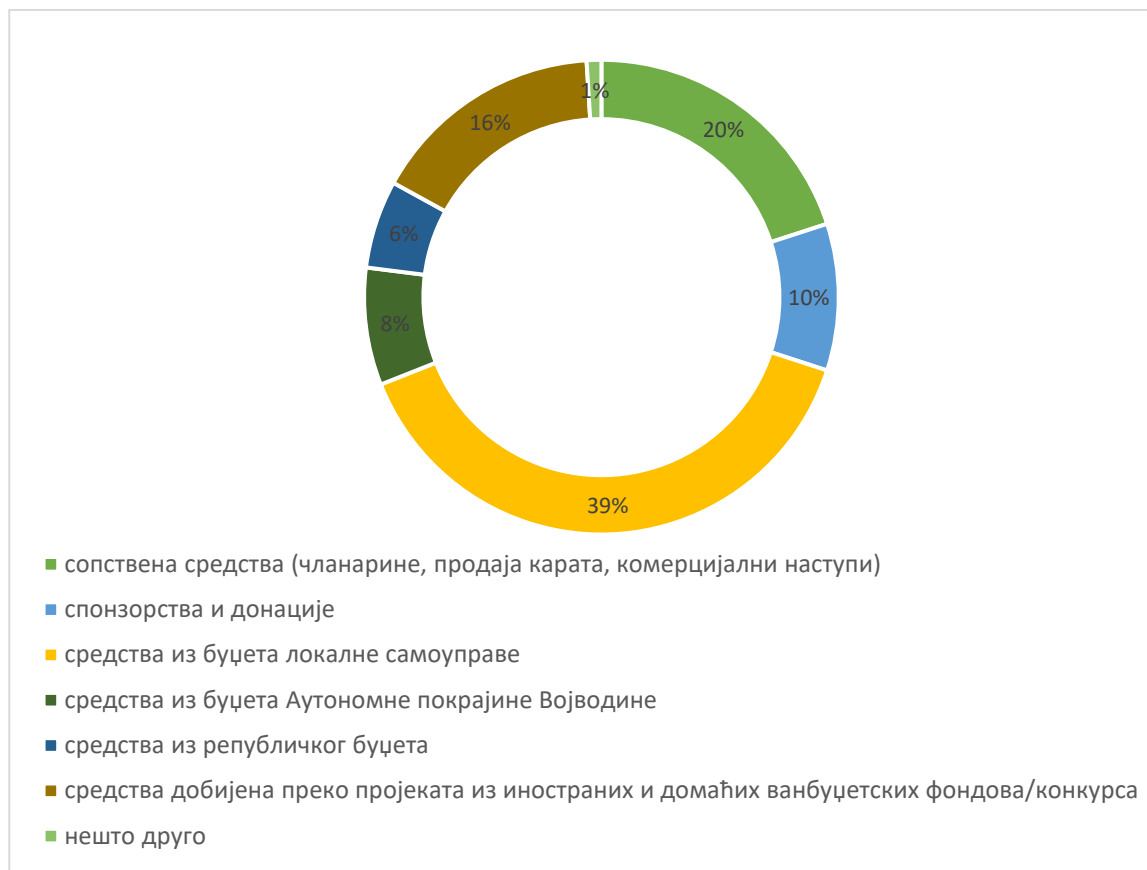

У погледу извора финансирања и структуре буџета КУД-ова, потребно је имати на уму и то да средства која обезбеђује АП Војводина могу користити само друштва са територије ове Покрајине, односно друштва са седиштем у другим крајевима Републике Србије не могу аплицирати на конкурсима АПВ. На то су нарочито указивали представници друштава из централне Србије:

„Друштвима из Војводине је лакше, они могу и на локал и на покрајину и на републику. Ми немамо регионални конкурс него само општина и република.“

Како се у Графикону 18 види, у структури прихода друштава из Војводине удео средстава добијених од органа АПВ у просеку чине 8% прихода ових друштава.

Графикон бр. 18: Просечан удео извора прихода у укупном буџету друштава (испитана удружења из Војводине)

Сагледавајући просечну структуру прихода друштава из Војводине, уочава се и значајнији удео прихода остварених за реализацију пројеката са којима се аплицирало на конкурсима иностраних и домаћих ванбуџетских фондова. На нивоу друштава из целе Републике, удео прихода остварених на овај начин у просеку чини 9% остварених средстава, док просечна структура прихода друштва из Војводине показује да на овај начин остварена средства чине 16%. Опет, представници друштава из централне Србије су истицали:

„Можда су тиме што спремају пројекте и за покрајинске и за републичке конкурсе друштва из Војводине вичнија у припремању пројеката. Ми то слабије знамо.“

5.4.2.1. Средства из фондова јединица локалне самоуправе

Како се из претходног поглавља посвећеног изворима финансирања може видети, средства из буџета јединица локалне самоуправе у просеку чине око 90% остварених прихода. Важно је имати на уму да је то и обавеза јединица локалне самоуправе прописана у чл. 72 ст. 4 „Закона о култури“: „Јединица локалне самоуправе обезбеђује просторне услове за рад аматерских културно-уметничких друштава, односно савеза и аматерских група који реализују аматерске културне програме и обезбеђују средства за реализовање програма који су од локалног и регионалног значаја.“ Притом, према чл. 20 ст. 1 тачка 4 „Закона о локалној самоуправи“, јединица локалне самоуправе се стара и о задовољавању културних потреба грађана. С обзиром на различитости у приступима пружања подршке јединица локалне самоуправе, на основу коментара датих у електронским упитницима, као и разговора са представницима КУД-ова и њихових савеза, те локалним координаторима аматерских друштава уочавају се три модела:

- редовно финансирање
- финансирање путем годишњих конкурса које расписују јединице локалне самоуправе на којима су јасно издвојена средства за подршку културно – уметничким друштвима
- путем годишњих конкурса за културу на којима се културно – уметничка друштва третирају равноправно као и сва остала удружења грађана.

Када је реч о редовном финансирању, оно се директно одвија у друштвима која су добила статус локалних установа културе – „Абрашевић“ у Крагујевцу (градска установа културе од 2006. године) и „Абрашевић“ у Ваљеву (градска установа културе од 2019. године). Индиректно, на пример, преко Културног центра, финансира се рад Српског културног центра „Вук Караџић“ и Мађарског културног центра „Кодаљ Золтан“ у Бачкој Тополи.

„Наша општина је закључила да је, с обзиром на број становника и територију, за нашу општину што се тиче аматеризма довољно да има два друштва, ми и Мађарски културни центар. Ми онда редовно добијамо средства али преко Културног центра који је координатор програма у нашој општини. Ми њима дајемо годишњи план па га они достављају општини. Финансирају нам се комуналије, програмске активности и имамо стално запосленог уметничког руководиоца. И ми и колеге из Мађарског културног центра смо срећни“.

Годишњи конкурси које расписују јединице локалне самоуправе јесу и доминантан начин за остваривање средстава. У неким јединицама локалне самоуправе културно – уметнички аматеризам је посебна конкурсна линија те се на пример у Крушевцу, Смедереву и Старој Пазови годишње се издвајају средства намењена искључиво за (су)финансирање рада културно – уметничких друштава. КУД-ови у овим ЈЛС имају (формалну) обавезу да направе образложен план својих активности са предрачуном трошкова, што модел чини блиским редовном финансирању. Међутим, расподела средстава се врши према активностима у претходном периоду, као и планираним активностима за годину за коју се опредељују средства, те модел одговара конкурсном приступу.

„Наш град се заиста труди да им дамо све што им треба да би радили и правили програме. Они у годишњем пројекту могу да напишу све што су замислили, а ми им помажемо да то сроче и колико то кошта. Па онда према жељама и могућностима. Углавном се сви ти њихови планови одобре. Ако у некој години зашкрипи, град да колико може, а друштву се каже да се не обесхрабри због тога. Град хоће да подржи аматеризам. Верујемо да би, ако се побољша финансијска ситуација града, била и већа подршка.“ – Културно-просветна заједница Крушевац

„Град Смедерево је одлучио да подржава аматеризам и рад културно – уметничких друштава. Пре неколико година свако сеоско друштво је добијало по макар 30.000 динара за свој рад. Ишло је и више у зависности од потреба и активности, према броју становника села, итд. Претпрошле године смо тих 30 хиљада динара повећали на 50 хиљада с тим да максимални износ иде до 300 хиљада динара. Амбиција нам је да тих 50 хиљада у наредних неколико година догурамо на 100 хиљада.“ – координатор за културно – уметничка друштва у граду Смедереву

„Савез аматера општине Стара Пазова се стара да свих дванаест КУД-ова на територији општине добије финансијску подршку Општине. Ко ће колико добити зависи од броја бодова. Бодују се активности, наступи у општини, у Срему, успех на Покрајини и на републичким такмичењима. Ко је активнији, добије више пара.“ – СКУД „Херој Јанко Чмелик“

По питању пројектног финансирања по јавним позивима од стране јединица локалне самоуправе, најчешћи је реч о трећем моделу подстицаја који смо изнад у тексту навели, односно о конкурсима који су заједнички за сва удружења грађана, па међу њима и културно

– уметничка друштва. Према својим циљевима ови годишњи конкурси прате циљеве позива које упућује Министарство културе и информисања Републике Србије. О додели средстава одлучују комисије које формира јединица локалне самоуправе.

„Сва културно – уметничка друштва на територији града Бора су позвана да се сваке године пријаве на конкурс који је отворен за све пројекте у култури. Ако је пројекат квалитетан, он се финансира. Али да Вам кажем да нарочито сеоска друштва не знају да напишу пројекат, не знају шта је циљ а шта је активност. Притом, није само да се напише пројекат и да се добије новац, треба да знају и како да пишу извештаје, како се правдају средства. Зато мислим да прво треба да се науче да пишу пројекте и извештаје. Ми као Центар помажемо око тога ако видимо да постоји потреба или ако нам се обрете за помоћ. Онда ми будемо носиоци за пројекте који се шаљу Министарству културе. Што се тиче конкурса Министарства културе, пријављујемо се за све што може – да ли је музика, нематеријално, мањине пошто имамо Влашка села... Свуда пробамо и добијали смо подршку.“

„Наш град није децидан у погледу развоја аматеризма. Ми у граду конкуришемо као било које друго удружење грађана па шта комисија одлучи. Некад добијемо подршку, некад не.“

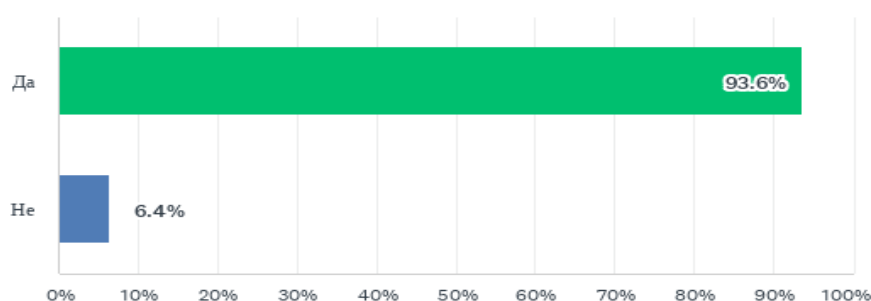
„Наша општина има конкурсе за удружења на које се пријављујемо, али они су само за програмску делатност. Ако хоћемо да, на пример, ангажујемо кореографа, морамо да се довијамо да га платимо преко фиктивних путних трошкова или тако некако“.

„Код нас у општини као хоће да подрже културно – уметничка друштва али се очекује да им даш нешто за узврат а то не мора да буде програм. Цаба мени што ми општина да 30 хиљада за смотру ако треба да потрошим 10-15 хиљада за гошћење тих људи из општине. Кад знаш да тако стоје ствари, губиш ентузијазам. Ионако у нашем крају има пуно људи који одлазе у иностранство. Чланство нам је све мање јер сви одоше. Многа друштва су се већ угасила јер нема ко да игра. Сиромаштво је. Не можеш ни да наплатиш чланарину. А још то да ти као дају неке паре па ти после на други начин узму... Ко ће да се бави тиме?“

5.4.3. Коришћење средстава из јавних фондова према намени

Укупно гледано, у току три године од тренутка анкетања, велика већина културно-уметничких друштава у узорку (94%) је остварила подршку из јавних фондова локалних самоуправа, и/или АПВ и/или Републике (Графикон бр. 19). Законски основ за то налази се у члановима 4, 10, 11, 11а и 72 „Закона о култури“ („Сл. гласник РС“, бр. 72/2009, 13/2016, 30/2016 - испр., 6/2020, 47/2021 и 78/2021), чл. 38 „Закона о удружењима“ („Сл. Гласник РС“, бр. 51/2009, 99/2011 - др. закони и 44/2018 - др. закон), као и у члановима 20 и 23 „Закона о локалној самоуправи“ („Сл. гласник РС“, бр. 129/2007, 83/2014 - др. закон, 101/2016 - др. закон, 47/2018 и 111/2021 - др. закон).

Графикон бр. 19: Да ли сте у протекле три године остварили буџетска средства (јединица локалне самоуправе, покрајина, Република)?

Како је у Графикону бр. 20 приказано, према намени коришћења (на основу последње године у којој су остварили буџетска средства) највећи удео тих средстава је добијен за реализацију програмских активности (61%), а потом за покривање материјалних трошкова (23%). Најмањи удео је за накнаде за рад сарадника и управу друштава (16%).

Графикон бр. 20: Наведите приближну расподелу средстава из јавних фондова према намени

Ова структура утrophка средстава из јавних фондова одређена је тиме што се конкурси (Министарства културе и информисања и Покрајинског секретаријата за културу, информисање и односе са верским заједницама) односе на реализацију програма и пројеката, односно средства су намењена за програмске / пројектне активности. На основу изјава испитаника може се рећи да се средства за материјалне трошкове и накнаде за управу и сараднике друштава, у пракси најчешће остварују од јединица локалне самоуправе. С обзиром на то да се (посматрано на читавој територији Србије) уочава несразмерност подршке аматеризму од стране ЈЛС, многа друштва нарочито у мањим срединама имају проблема у остваривању средстава за материјалне трошкове јер грô прихода чине чланарине.

5.4.4. Чланарина

Како је поменуто у одељку посвећеном изворима прихода, чланарине су, након средстава из локалних самоуправа, један од кључних извора прихода за културно - уметничка друштва у Србији. Будући да је већина културно – уметничких друштава регистрована као удружење грађана, законски основ за наплату чланарина дат је у „Закону о удружењима“ („Сл. гласник РС“ бр. 51/2009, 99/2011 - др. закони и 44/2018 - др. закон).

Највећи број КУД-ова у нашем узорку, њих 62%, чланарине формира „одокативно“, односно према процени колико друштво сматра да би био примерен износ на основу могућности суграђана из места у коме се друштво налази.

Мали број друштава, тачније 7,6% њих, је навело да чланарине формирају тржишно у односу на просечне чланарине колико наплаћују спортска удружења. По тржишном принципу на основу минималне цене рада у Републици Србији чланарине формира мање од 5% друштава. Ни једно друштво није навело да тржишно формира цене чланарине у односу на просечну зараду у Републици или граду/општини. Посебно је важно истаћи да око четвртине испитаних друштава (26%) не наплаћује чланарине (Графикон бр. 21)

Графикон бр. 21: На који начин Ваше друштво формира чланарине?

У највећем броју случајева чланарину не наплаћују културно-уметничка друштва из мањих средина, посебно из руралних подручја.

„Не могу да им наплаћујем чланарину! То су деца из нашег и из других села. Ситуација није лака, а ми им пружамо да раде нешто, да се васпитају, да не буду испред продавнице. Ја некад ову децу из других села довозим и одвозим кад су пробе. Сам плаћам гориво. Мени је стало да они дођу и да играмо и да се дружимо. Не могу да им наплаћујем јер хоћу да дођу.“

Такође, у неким градовима и општинама у којима је КУД део поливалентног центра за културу чланарине се не наплаћују зато што се финансијска подршка локалне самоуправе остварује преко поливалентног центра.

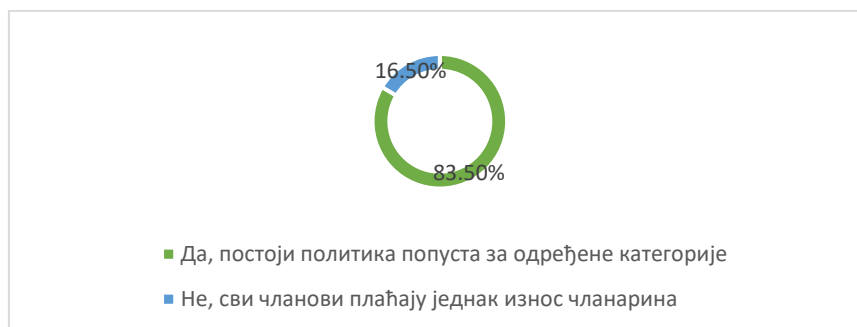
„Не наплаћујемо чланарину, јер је наш КУД део Културно - образовног центра. Културно – образовни центар је јавна установа и има годишњи буџет и запослене сараднике, а задатак нам је да организујемо културне активности. Зато сматрамо да нема потребе за наплаћивањем чланарине.“

„Удружења грађана чланарину наплаћују. Ми не, пошто смо део Центра за културу. Осим ако баш зафали и то у сарадњи са градом. Ми имамо буџет који није занемарљив на годишњем нивоу и за гостовања и за фестивал који смо покренули међународног карактера.“

У групи оних који наплаћују чланарину, износи чланарина су у највећем броју нижи у односу на месечне чланарине за спортске или друге уметничке активности. Чланарине се крећу у распону од симболичких 200 динара до 3000 динара месечно. У великом броју градова и општина просечна цене чланарина се креће око 1500 – 3000 динара на месечном нивоу, с тим да су највиши износи чланарина у већим градовима попут Београда, Ниша и Новог Сада.

Како су учесници истраживања навели, идеја којом се руководе у раду је да учине да народна традиција и игра буде доступна свима, те највећи број културно-уметничких друштава у области народне игре (84%) додатно примењује политику попушта на износе чланарина за одређене друштвене категорије (Графикон бр. 22). У највећем броју друштава, попусти се односе на особе са инвалидитетом, на социјално угрожене категорије, на друго дете и свако наредно дете из исте породице, затим постоји и породични попуст за родитеље и децу, као и за пензионере.

Графикон бр. 22: Да ли Ваше друштво примењују политику попушта на износе чланарине за одређене друштвене категорије?

,
Чланарине су врло ниске. У ситуацији смо да имамо и друго и треће дете. Имамо и да су родитељи играчи, па самим тим то се породично и не плаћа. Ми имамо случај код нас да су троје, четворо, петоро из исте породице, па замислите да ми свима наплатимо чланарину! То се плати једна чланарина за четворочлану породицу, као да је једно ту. Генерално, културно - уметничка друштва функционишу по том систему. За разлику од спортова где се плаћају огромне чланарине па ако не платиш до 10. или 15. у месецу немаш права да учествујеш. У културно – уметничким друштвима то другачије функционише. Просто, ми смо представници културе. Ми смо представници традиције. Не могу ја никада избацити дете из сале ако оно жели да нешто научи, да се на прави начин образује, да ради нешто лепо и корисно а није у могућности због финансија. Код нас у друштву има доста деце чије су породице материјално угрожене, које не могу да финансирају пробе и чланство у културно – уметничком друштву. Али, Боже мој, ту смо. Изабрали смо да се бавимо тим послом и све их прихватамо“.

5.5. Простор и опрема

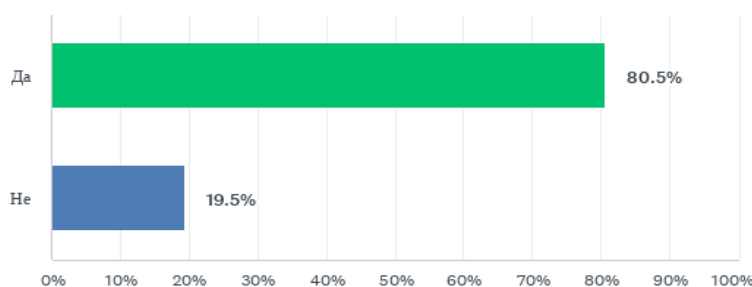
Улагања у инфраструктуру у сектору културе од изузетног су значаја за питање простора и опреме културно – уметничких друштава. Наиме, како је већ речено, значајан удео средстава, од 33% до 53% у периоду 2019-2021, програма Министарства културе и информисања „Градови у фокусу“ односио се на обнављање домова културе/културних центара које користе (и) КУД-ови. Поред Републике, и саме јединице локалне самоуправе улажу средства у обнављање нарочито сеоских домова културе које користе КУД-ови као најчешће институционалне носиоце културе у селима.

„Дом културе у селу је најважнији. У селу имаш школу, имаш месну канцеларију, имаш продавницу и дом културе. Ако тај дом културе не живи, ни село не живи. Нема шта да се понуди људима који ту живе од друштвеног и културног живота. Ако немаш дом културе, шта могу да раде? Да седе испред продавнице и ништа. Ако у дому културе ради КУД, он окупља људе, даје им могућност да квалитетно проведу време. Град Крушевац колико може улаже у реновирање сеоских домова културе да они буду условни за рад КУД-ова, да имају струју, грејање, воду и све што треба. Нису још сви реновирани али биће у наредних неколико година. То је стварно важно не толико због КУД-ова колико због самих села, да она живе.“ – КПЗ Крушевац

„Јагодина је још пре 10 - 15 година обновила домове културе у свим селима. То нам је јако важно јер видиш сад све имамо ново, и салу и гардеробу и ове просторије за дружење, чак имамо и купатило са туш кабином. Грејање ради. Ми све то одржавамо домаћински. Много значи да не мораш да бринеш да ли ти кров прокишњава или да ли су електричне инсталације у реду.“ – КУД Главинци

По питању простора, 80 одсто друштава има на располагању стални простор у коме одржавају редовне часове и пробе. Ипак, око петине представника друштава из узорка се изјаснила да немају обезбеђен стални простор за пробе чланова (Графикон бр. 23)

Графикон бр. 23: Да ли Ваше друштво има на располагању стални простор за одржавање редовних часова и проба чланова?

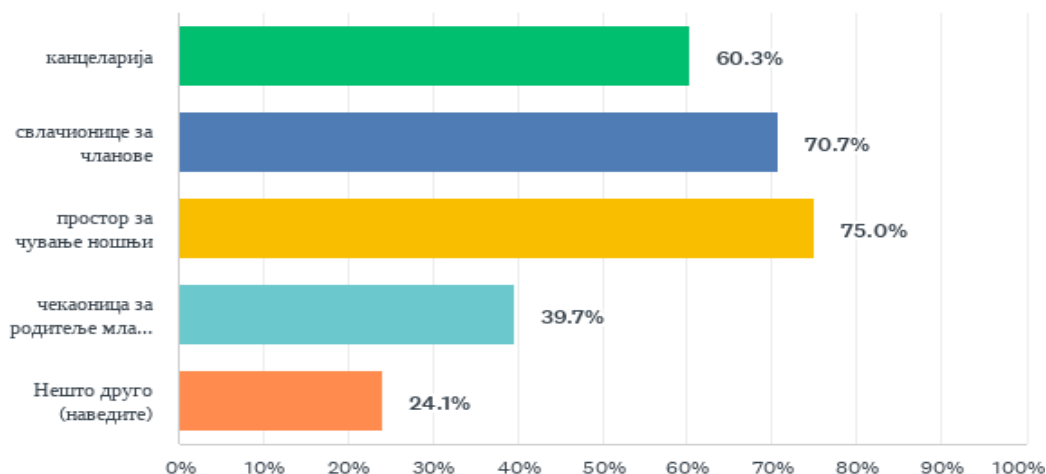
Већини испитаних културно-уметничких друштава (62%) простор уступа локална самоуправа. С друге стране, око 12% КУД-ова плаћа закуп простора, док око 9% КУД-ова располаже простором који је у власништву друштва. У око 6% случајева у узорку, простор је уступљен на коришћење од стране приватног физичког или правног лица, док за око 3% друштава простор уступају организације цивилног друштва (Графикон бр. 24). У категорији „остало“ представници КУД-ова су наводили и ситуацији да им простор уступа црква или да им простор уступају школе без надокнаде а на основу споразума о културној сарадњи и организовању заједничких манифестација и програма.

Графикон бр. 24: У ком статусу друштво користи простор за одржавање часова и проба?

У оквиру простора које културно - уметничка друштва која су учествовала у истраживању користе, поред сала за часове и пробе, три четвртине друштава је навело да имају предвиђен посебан простор за чување ношњи. Око 70 одсто друштва има обезбеђене свлачионице за чланове. Око 60 одсто друштава има канцеларије за управу. Мање од половине испитаних друштава, тачније око 40 одсто, располаже простором који има чекаоницу за родитеље млађих чланова и друге намене. (Графикон бр. 25).

Графикон бр. 25: Да ли у оквиру простора које користи Ваше друштво постоје следеће просторије?

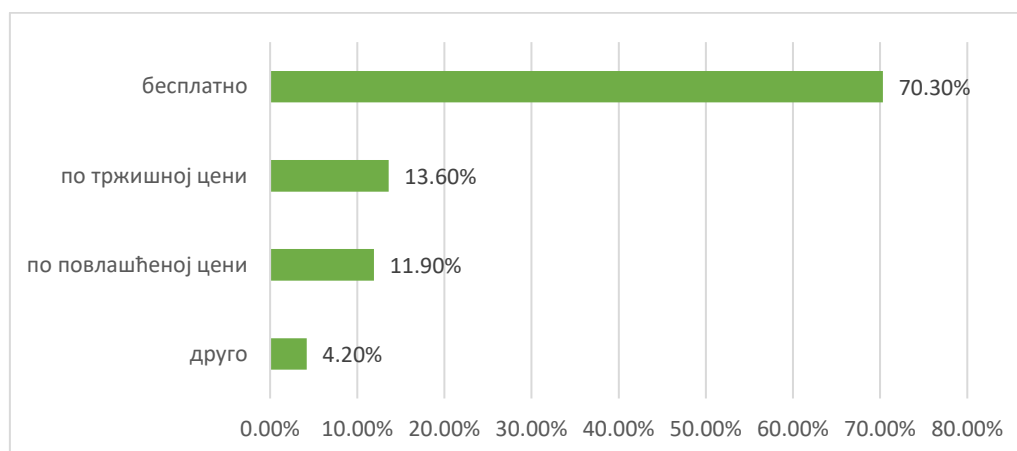

У оквиру категорије „остало“, представници културно-уметничких друштава су наводили да простор у оквиру кога раде има предвиђен и:

- посебан простор за чување инструмената и озвучења
- посебне сале за оркестарске и певачке пробе
- простор за чување сценографије и опреме
- кухињу
- клуб за дружење
- библиотеку друштва
- радионицу за реконструкцију народних костима
- летњу позорницу

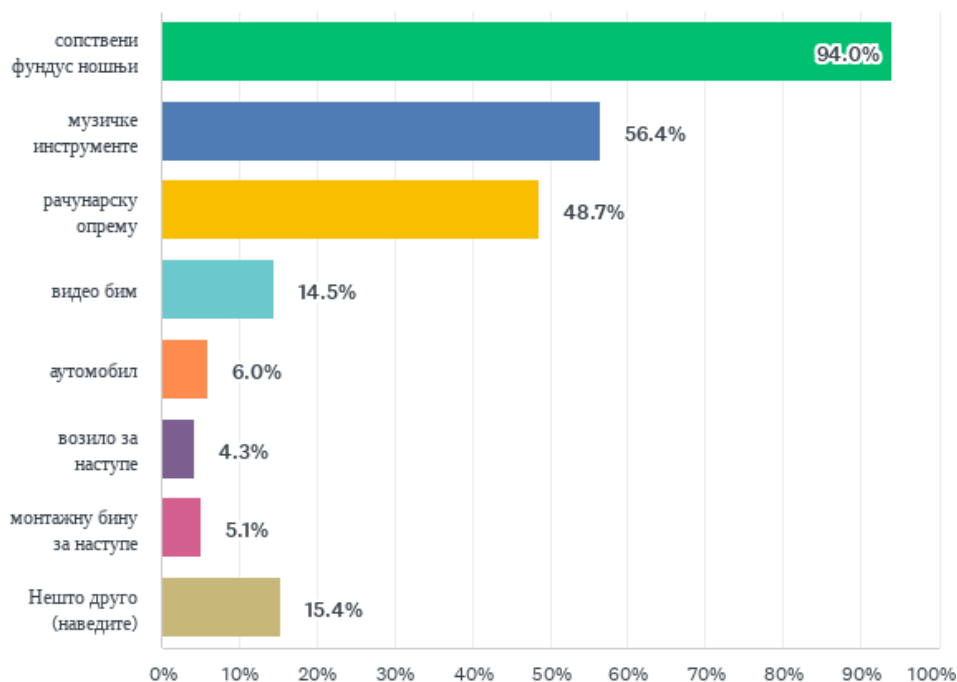
Кад је реч о просторима за наступе, културно - уметничка друштва своје годишње целовечерње концерте углавном одржавају у локалним установама културе, најчешће у поливалентним центрима (центрима за културу, културним центрима, домовима културе). Већини од 70% испитаних културно-уметничких друштава установе културе не наплаћују коришћење простора за наступе. С друге стране, око 14% друштава из узорка, је навело да од установа културе сале за наступе изнајмљује по тржишној цени, док је око 12% испитаних друштава навело да од установа културе сале за наступе изнајмљују по повлашћеним ценама (Графикон бр. 26). По питању простора за наступе, друге околности које наводе испитаници су наступи у сопственом простору и формирање цене за сваки концерт појединачно. Такође, културно - уметничка друштва која су у саставу установа културе, подразумевано, не изнајмљују простор за годишње концерте.

Графикон бр. 26: Под којим условима Вам установе културе у Вашој локалној заједници уступају простор за одржавање годишњих целовечерњих концерата?

По питању опреме, готово сва испитана културно-уметничка друштва (94%) имају сопствени фондус ношњи. Мало више од половине испитаних КУД-ова има музичке инструменте (56%). Око половине (49%) испитаних КУД-ова је навело да имају рачунарску опрему, док друга половина функционише без ове опреме. Када је реч о додатној опреми за рад, 14% друштава из узорка је навело да има видео - пројектор за наступе, док је свега 5% изјавило да поседује монтажну бину за наступе. Возило за наступе има око 4% испитаних КУД-ова (Графикон бр. 27). Око 15% представника КУД-ова је по питању опреме одабрало опцију „нешто друго“, а у описима су наводили: озвучење, миксете, интерактивне табле, музичке стубове и сценографију.

Графикон бр. 27: Коју опрему поседује Ваше друштво?

Акцент у раду КУД-ова ставља се на неговање песама и игара који се изводе у традиционалним ношњама. Притом, интервјуисани испитаници су истицали да на репертоару имају само игре за које имају комплетну ношњу краја из кога су песме и игре. То говори о настојањима да се традиција верно преноси. У вези са ношњом, треба рећи да се у свакодневном животу ношња може видети у музејима, те су наступи КУД-ова често и једине прилике за публику да види ношњу у употребном контексту. Податак да 94% друштава која су се одазвала истраживању путем упитника има обезбеђен фондус ношњи говори да је у протеклих десетак година дошло до побољшања, јер су фондуси ношње почетком друге

деценије 21. века од стране представника КУД-ова били издвојени као један од највећих проблема друштава (Вукановић, 2012). Међутим, очигледно је да се потреба за одговарајућом ношњом осим на локалном препознаје и на покрајинском нивоу. На пример, Покрајински секретаријат за културу, јавно информисање и односе са верским заједницама АП Војводине је у периоду 2019 – 2021. на конкурсима за финансирање традиционалног народног стваралаштва Срба и пројеката од значаја за културну делатност националних мањина/заједница издвојио укупно 1.450.000,00 динара за подршку пројектима набавке ношњи осам КУД-ова у овој Покрајини. Распон одобрених средстава је ишао од 50.000,00 до 250.000,00 динара, при чему је једно од ових осам друштава две године аплицирало за средства потребна за набавку ношње те тако остварило укупно 450.000,00 динара за обнову фондуса. Испитаници из Јагодине, Крушевца, Смедерева, Бачке Тополе, Краљева, Старе Пазове, Ваљева и Крагујевца били су експлицитни у томе да им локална самоуправа финансијски помаже у набавци ношњи.

Притом, неколико испитаника је указало на то да у фондусу имају оригиналне ношње набављене у ранијим декадама. За те ношње истичу да су квалитетније у погледу материјала и начина израде те их користе за специјалне прилике, док нове набављене ношње користе ако процене да је наступ мање важности.

„Ево да видиш шта је оригинални јелек што су нам сарадници донели да су њихове бабе сачувале и ево да видиш шта нам је град обезбедио. Под руком осетиш разлику. То што су њихове бабе сачувала више не можеш да купиш. Нема ни ко да ти направи. Зато то чувамо кад је нешто баш важно, да се не хаба овако. Овако играмо у овим јелецима што нам је град обезбедио јер то лакше можемо да обновимо. Немој да ме погрешно разумеш, нама много значи што нам град помаже око ношњи. Они су нам, мислим, два пут дали по око 100 – 200 хиљада да купимо шта нам треба од ношње. Нису они криви што нема више тих материјала и занатлија.“

„Абрашевић“ је већину својих костима урадио негде '60-их и '70-их, у доба када су чоја и материјали били добри. То је сад већ толико похабано да не може више да се користи. Ми протеклих три – четири године од града сваке године добијамо око 200 хиљада динара које трошимо за костиме. Опанци се троше. Хабају се и кошуље. Много су квалитетнији материјали били '60-их и '70-их него сада. Сада су те кошуље од турског памука и после 4-5 прања се развуку. Лошији су материјали и онда се самим тим фондус мора чешће обнављати. А немаш више ни тих мајстора. У Ваљеву ако је остао један што зна да направи праву ношњу.“

Најзад, неколико представника КУД-ова са којима су обављени усмени разговори су истакли да су имали срећу да на терену, по околним селима у која су одлазили да би истражили музичко – сценске традиције успели да за мало новца набаве и ношњу, као и да су у погледу фондуса значајне биле донације чланова друштва.

„Ми смо стварно имали срећу да смо, када смо ишли по мачванским и шумадијским селима, нашли баке које су биле спремне да нам повољно продају ношње које држе по шкрињама. Исто је било и случајева да неко од родбине наших чланова дође и каже да нема то где да држи и да је боље да ми имамо и користимо него да они то држе по таванима и подрумима. Неки су тражили да се откупи, а неки су давали. Све то што је требало да се плати смо издвајали од чланарина и ми који смо уметнички руководиоци смо се одрицали хонорара за нас да би се набавила ношња, јер је то много важније него да ми нешто као зарадимо. То тако мора нарочито када град не препознаје важност КУД-ова.“

5.6. Репертоар и кореографије

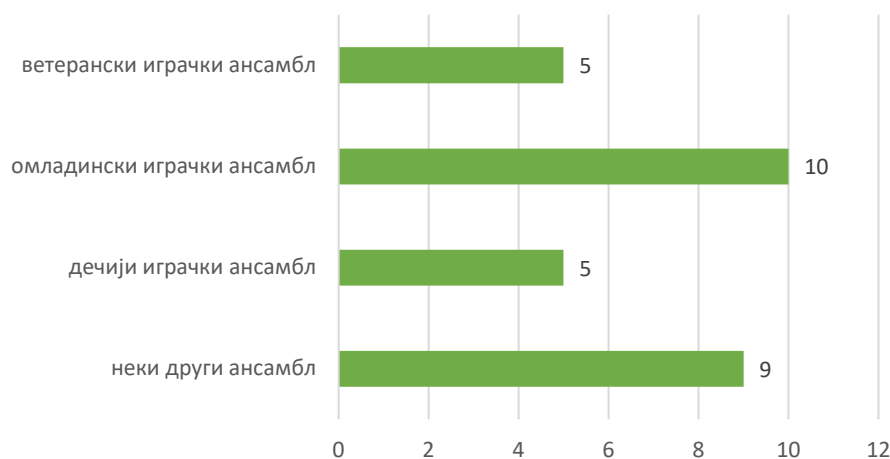
Годишње активности културно – уметничких друштава претежно су усмерене ка вежбању постојећих и развијању нових кореографија. У томе се уочава разлика у односу на старосне групе чланства. Наиме, већина друштава има тзв. „школе фолклора“ намењене најмлађим узрастима. Оне за циљ имају да се деца упознају са основним корацима, те је ту пре реч о учењу постојећих кореографија.

„Ја сам стара и за ових 65 година колико сам у фолклору правила сам кореографије, учила од других, учила друге. (...) Сад, последњих неколико година, радим са најмлађима. Јес' да сам баба. Али хоћу да их научим како треба правилно да се ради, да они кад су тако мали науче правилно. После дођу стилизације, па да ли ће нешто брже да се одигра или да ли ће овако или онако, то је мање битно. Битно је да они док су мали науче како треба, како је некада било. На кореографијама за фестивале раде ови старији што су углавном у средњој школи“.

У новије време се на бројним фестивалима тражи да друштво изведе макар једну нову кореографију. Креирање нових кореографија најчешће је везано за старије узрасне групе, а нарочито за омладински и први састав. Наиме, они и јесу носиоци главног програма на различитим манифестацијама те се од њих највише и очекује да покажу домете друштва. То

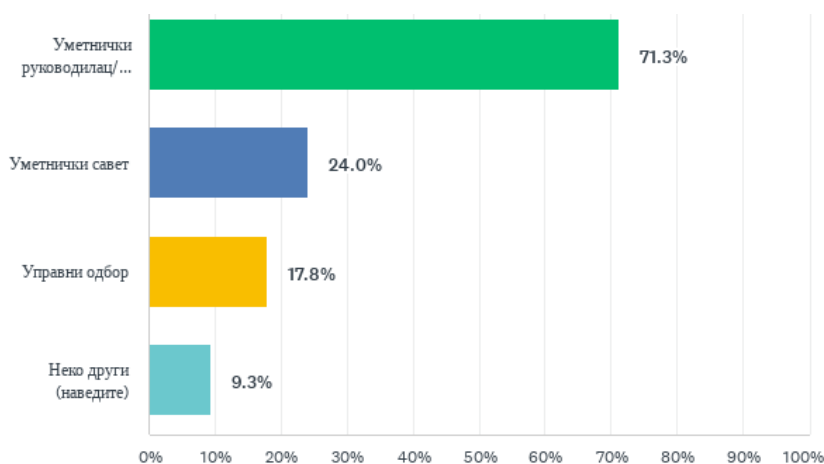
показују и подаци о броју кореографија према старосним категоријама које су пружила друштва која су се одазвала истраживању путем упитника. У просеку, омладински играчки ансамбли имају по око десет кореографија на тренутном репертоару, док просечно по око пет кореографија имају ветерански ансамбли и дечији ансамбли. Испитаници су у слободним одговорима (под опцијом „неки други ансамбл“) наводили да први ансамбли друштва, које чине одрасли чланови друштава (а могу се укључити и најбољи играчи из на пример омладинског ансамбла), имају по око девет увежбаних кореографија на тренутном репертоару. У Графикону бр. 28 су наведени просечни одговори, с тим да су распони по питању броја кореографија на репертоару веома варирали: од једне до 20 кореографија наведених за дечије ансамбле, затим од једне до 32 кореографије за омладинске, за ветеранске од једне до 28, док за прве играчке ансамбле распон иде и до 45 кореографија.

Графикон бр. 28: Просечан број кореографија у оквиру тренутног репертоара играчких ансамбала

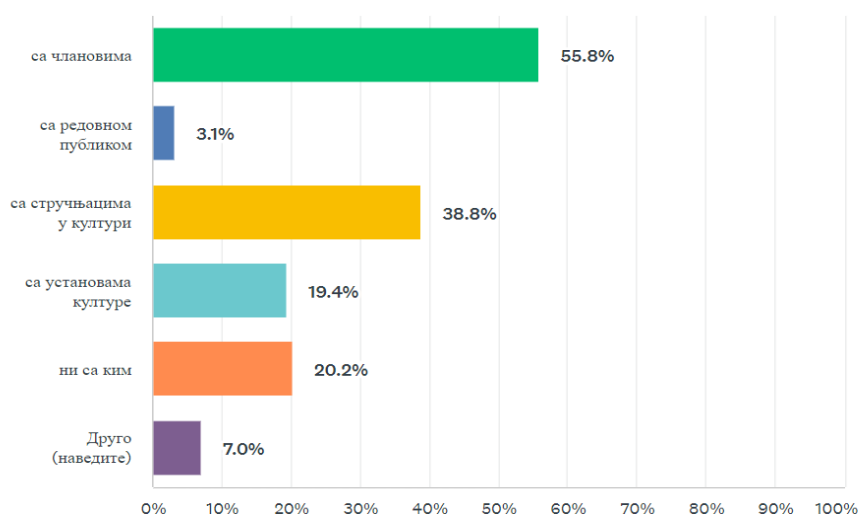
Представници друштава са којима су обављени усмени разговори су указали да се репертоар за наступе најчешће прави према процени уметничких руководиоца које су кореографије (старе и нове) најбоље увежбане. Да кључну реч имају уметнички руководиоци у формирању репертоара потврђују и одговори друштава која су се одазвала истраживању путем електронског упитника (71,3% одговора). По фреквенцији одговора, 24% КУД-ова који су одговорили на упитник је навело да репертоар формира уметнички савет друштва, док у 17,8% друштава репертоар формира управни одбор (Графикон бр. 29)

Графикон бр. 29: Ко формира репертоар за наступе? (вишеструки одговори)

Будући да је репертоар за наступе главни вид презентације рада друштва, поставиле смо питање консултација у погледу формирања репертоара. У 20,2% друштава која су се одазвала истраживању путем електронског упитника уметнички руководицац / уметнички савет / управни одбор репертоар формира самостално, без икаквих консултација са нпр. чланством или неким другим актерима. У 55,8% ових друштава се приликом формирања репертоара врше консултације са чланством. Осим са чланством, у 38,8% испитаних КУД-ова врше се консултације и са стручњацима у култури, док се у 19,4% врше консултације са установама културе. Притом, представници 7% испитаних КУД-ова су навели да репертоар формира Уметнички савет који се састоји од руководиоца свих секција или формиран посебан Савет КУД-а. Свега у 3% КУД-ова који су одговорили на упитник, репертоар се формира у консултацијама са редовном публиком. (Графикон бр. 30).

Графикон бр. 30: Са ким сте се у протекле три године консултовали приликом формирања репертоара? (вишеструки одговор)

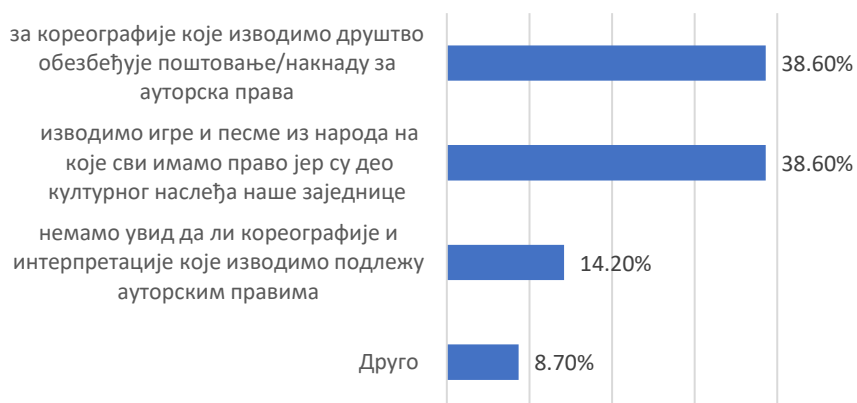
У погледу консултација око формирања репертоара представници друштава са којима су обављени усмени разговори су истакли да се, када је реч о консултацијама са установама културе, ради о консултацијама у вези са организацијом градских / општинских манифестација (у погледу концепције манифестације, односно ако постоји нека тема за ту годину да свој репертоар прилагоде тој теми). У Крагујевцу и Ваљеву, будући да је реч о друштвима која имају статус локалних установа културе, консултације са другим установама културе се односе и на планирање програма како не би дошло до преклапања, односно да би се програми културног живота у граду одвијали равномерно током целе године.

Када је реч о консултацијама са стручњацима у култури, реч је о кореографима који су долазили да помогну друштву око постављања кореографија.

„Нама је покојни Бата Лачковић долазио да нам помогне око кореографија. Дође код нас у госте и радимо на кореографијама па нам после помогне да одаберемо оне најбоље. Исто нам је долазила Боба Ђурић, па и она мало помогне и око кореографија и око репертоара. Покојни Бата нам је и дао права да изводимо три његове кореографије.“ - КУД „Главинци“

Кореографије које су осмислили појединци јесу и ауторска дела те подлежу примени „Закон о ауторским и сродним правима“ („Сл. гласник РС“, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016 - одлука УС и 66/2019). Према неформалним информацијама добијеним од представника КУД-ова пред почетак нашег истраживања, познавање прописа и шта подлеже ауторским правима а шта је део народне културе јесте био проблем са којим су се нека друштва у Србији суочавала. Стога смо у упитнику и поставиле питање поштовања ауторских права (кореографа). Од укупног броја друштава која су учествовала у истраживању, њих 38,6% навело је да обезбеђују накнаде за ауторска права. Исти проценат друштава навео је да изводе игре и песме из народа које су део нематеријалног културног наслеђа те сви имају права на њих. У 14,2% друштава њихови представници не знају да ли кореографије које изводе уопште подлежу ауторским правима. Представници 8,7% друштава одабрали су понуђени одговор „Друго“ (Графикон бр. 31) Спецификације на шта се то „Друго“ односи укључују објашњења да су ауторска права добијена без накнаде, затим да су кореографије осмислили чланови друштва (садашњи или некадашњи уметнички руководиоци) на основу свог играчког искуства и знања стечених на семинарима за уметничке руководиоце, те да ангажују кореографе који осмишљавају своје кореографије а друштво добија право коришћења (у складу са чл. 61 – 66 „Закон о ауторским и сродним правима“ који прецизирају уступање ауторских права другом лицу).

Графикон бр. 31: Да ли се приликом формирања репертоара води рачуна о ауторским правима?

Подједнака заступљеност одговора да КУД обезбеђује накнаду за ауторска права и да друштво изводи песме и игре из народа које припадају свима упућује и на приступе у интерпретацији фолклора, односно како се у жаргону каже „стилизованани“ и/или „изворни“ фолклор. Представници друштава са којима су обављени усмени разговори су у подједнаком броју истицали да репертоар чине кореографије „стилизованог фолклора“, односно да у свом раду негују изворни фолклор. При том, саговорници који су истакли да у раду негују „изворни фолклор“ наглашавали су да су свесни тога да чим се игра на сцени, а не нпр. испред цркве или око записа, то већ подразумева одређену стилизацију. Међутим, у погледу корака углавном се труде да то буду кораци како се некада играло (нпр. испред цркве или код записа).

„Изворни фолклор, изворна игра, то је у селу на пример, за сеоску славу и игра се око цркве и ту се хвата свако, од деце која имају 4-5 година до неког ко има 70 или 80 година. Или прела и посела која су некада постојала. Ту се игра изворно. Или када сви изађу и изнесу све што имају, богати и сиромашни. Ту се види и богатство народних ношњи које су и данас у гардероби. То је изворна игра. То је терен. А ми кад изведемо ансамбл од 12-14-16 парова који су обучени да је свака кецеља идентична, да је сваки вез на кошуљи и хаљини исти, да сви јелци буду перфектни, то више није изворност. То је стилизација, адаптација за сцену. Постоји велика разлика између изворности и стилизације. Чува се изворност. Ја лично инсистирам на томе да изворно из нашег краја буде сачувано.“

„Ми гледамо да наш рад буде највише ослоњен на изворни фолклор. Основа нам је традиција, али самим играњем на сцени она је добила неке модусе промене. Традиција нам је основа. Стилизација нам је само излет када правимо неке

програмчиће да видимо како би се направио неки други програм па да мало помогнемо. Ми не. Ми чувамо традицију нашег народа на најближи начин како је то могуће у данашње време.“

Када је реч о изворном фолклору, у разговорима се истицала и неопходност знања о пореклу игре:

„Има то једно коло, 32. из књиге 'Игре из Белице'. Код нас је то специфично пошто смо ми на 20 километара од Левча. Како ми играмо није много другачије од онога што је записала покојна Деса или сестре Јанковић, али тако се код нас играло. Али за сваку игру или обичај мораш да знаш порекло. Мораш да знаш како се код тебе обичај изводио пре 100 – 150 година. О томе постоје записи, али и усмена предања наших баба и деда. Мораш да знаш и како је до неке игре дошло што то ти је на пример прича око 'Бугарке' коју је нама пренео покојни Бата [Лачковић] истражујући игре око Ниша или око партизанских кола – адаптација 'Козарачког кола' у Србији. Немој ми га 'продавати' као стогодишњу традицију Србијанаца“.

Када је реч о стилизованим фолклору, постављање репертоара се у усменим разговорима често везивало за истакнуте кореографе од којих су представници друштва директно или посредно (преко сарадника тих кореографа) учили.

„Наш репертоар је углавном на поставкама Бранка Марковића. То је Станимир Стојановић, док је код нас био уметнички руководилац, увео. Ја сам Стојановићу био асистент. Стојановић је дошао из 'Шпанца' и самим тим пренео тај програм. Бранко Марковић је направио тај програм који је непревазиђен иако је доста стилизован. Са њим сад не може да се изађе на неке смотре у Србији, јер су критеријуми другачији, а ово је доста стилизовано. Али је добро јер су кореографије атрактивне за наступе у иностранству. Репертоар смо мало проширили. Сада радимо и кореографије које нису Бранка Марковића али развијање тих кореографија зависи од буџета и неких других ствари. Имамо 5-6 кореографија које нису Бранка Марковића.“

„Што се тиче кореографија, доминантан је '14. октобар' који преко кореографа гаји игре из 'Крсмановића' покојног Бранка Марковића. Ја сам почео у '14. октобру' и само сам могао да то пренесем даље када сам после радио са овима мојима из Каоника. Колеге које се нису бавиле тиме, који су играли полу-професионално или аматерски, они су се сналазили како су знали и умели али је то и даље богатство. Без обзира на све, снашли су се и направили и одличне кореографије.“

Процент одговора да друштво изводи игре и песме из народа на које сви имамо право указује на разумевање музичко – сценског стваралаштва КУД-ова као израза нематеријалног културног наслеђа. Према УНЕСКО 2003 „Конвенцији о очувању нематеријалног културног наслеђа“, локалне заједнице јесу кључне за препознавање елемента као израза нематеријалног културног наслеђа. У том светлу, поставило се и питање да ли се при формирању репертоара предност даје песмама и играма из краја у коме се друштво налази (Графикон бр. 32). Одговори показују да је то случај у готово 40% КУД-ова која су се одазвала истраживању. У 57% ових друштава на репертоару су подједнако заступљене песме и игре из свих крајева Србије.

Графикон бр. 32: Да ли се приликом формирања репертоара предност даје песмама и играма из краја у коме се друштво налази?

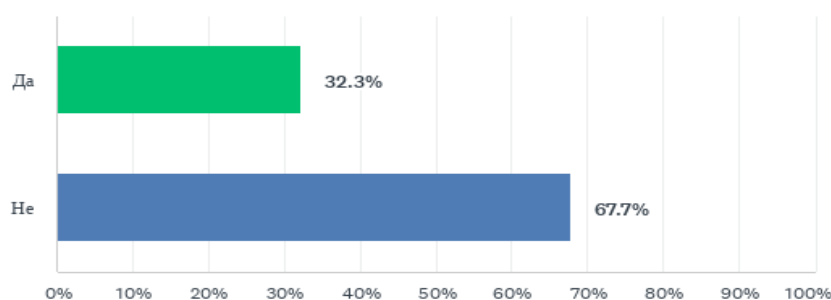
„Игре из Србије, Шумадије и Поморавља су најзаступљеније овде [друштва са територије града Смедерева]. Али се веома, веома игра тај јужни део зато што су темпераментне брзе игре. Игра се Ниш, игра се Лесковац, игра се Врање, игра се Босилеград. То су темпераментне игре. Мање се игра Банат, Бачка и Мачва. Игра се и то, али мање. Немају сва културно-уметничка друштва кореографије из тих области. Свако културно-уметничко друштво има централну Србију, Шумадију, а 99% имају Лесковац. Сви имају Врање. Сви имају Ниш. Сви имају Босилеград.“ – координатор КУД-ова у Смедереву

„За дечји фолклор држимо игре из Левча, то је наш крај. Деца уче на томе. Са омладинцима имамо неких 10-12 кореографија Белицу, Левач и Студеницу. Од Бате Лацковића имамо Косовицу, Рађевину и Топлицу. Имамо Влашке игре из Неготина. Имамо 'Нулетину' од Исакова. Имамо 'Веселу Војводину' од Цадћевића. За Сврљиг, ту су нам помогли наши пријатељи из Сврљига. Ишли смо у Кобишницу и Кобуче код

Негодина. Тамо смо ишли неколико година. Тада када смо били видео сам њихове игре и на основу тога сам ја поставио кореографије. То ми је матрица за постављање кореографије. Али на репертоару нам је отприлике цела Србија.“ – КУД Главинци

Осим тога, представницима друштава је било постављено и питање да ли су у протекле три године на репертоару имали и песме и игре из иностранства. На то питање негативно је одговорило 67.7% друштава која су се одазвала истраживању путем упитника (Графикон бр. 33).

Графикон бр. 33: Да ли сте у репертоару у последње три године имали заступљене песме и игре из иностранства?

Када је реч о песмама и играма које потичу из других земаља, испитаници су наводили и народне игре из других крајева света, попут игара из Мексика, Новог Зеланда, Кине, као и других крајева Европе нарочито из Шпаније и Италије. Међутим, најчешће су заступљене игре, песме и обичаји из земаља из којих потичу националне мањине у Србији те су КУД-ови обухваћени овим истраживањем наводили да изводе игре из Мађарске, Црне Горе, Хрватске, Босне и Херцеговине, Северне Македоније, Бугарске, Румуније, Словачке, затим да изводе руске, грчке и украјинске народне игре. Такође, по питању народних игара националних мањина, наводили су да изводе и ромске, влашке, русинске и буњевачке игре.

Игре које представљају фолклор других земаља на репертоару имају како културно - уметничка друштва националних мањина, тако и остала друштва. С једне стране, како је изнад наведено, реч је о земљама матицама националних мањина чији се културни обрасци негују кроз рад друштава националних мањина.

„Ми смо словачко друштво и тиме смо највише упућени на Словачку. Наши преци су овде у Пазову дошли пре 200 година и донели песме и игре које се више ни не певају и не играју у Словачкој. Тако ми када одемо тамо учимо их нечему што су и они заборавили. Али ја сам као учитељица у 'Пинкију' у Земуну радила и са српском децом

па сам и ове наше овде учила и 'Руменку' и шумадијске игре. Ја бих више волела да идемо више по Србији и да смо више у контакту са српским друштвима.“

С друге стране, представници КУД-ова са којима су обављени усмени разговори указали су да је распад СФР Југославије резултирао тиме да се и њене републике, које су данас самосталне државе, сматрају иностранством. Сходно томе, наводи друштва у упитнику да се на репертоару налазе песме и игре из иностранства могу се разумети у регионалном контексту. Међутим, у усменим разговорима представници неких друштва су информацију да на репертоару имају песме и игре ван географске територије Републике Србије објашњавали тиме да је реч о песмама и играма Срба из тих република.

„Ми смо српски центар и то не само Срба у Војводини него за цео простор на коме живи српски народ. Има и Срба који више не живе у Хрватској него живе овде и ми и то чувамо. Друштво смо које у свом статуту има да посебан акценат ставља на Србе ван граница Србије. Јако велики акценат смо на то ставили али све радимо барабар. За Војводину није само Срем, Банат и Бачка, него сви Срби који живе овде живе а нема из којих крајева нас нема. Лепо је кад живимо заједно.“

„Ми имамо око 30 кореографија из свих крајева Србије и из крајева у којима живи српски живаљ. [...] Око локалног наслеђа из нашег рашког краја имали смо сада пројекат, који није прошао, за обичаје око тепсије у Новом Пазару. То смо хтели да направимо као мултикултурални сусрет муслимана и Срба, али није прошло. Надамо се да ће следеће године.“

С обзиром на чињеницу да је Србија била део шире државе, представници КУД-ова који су играчи постали у доба (СФР) Југославије, објаснили су и заступљеност песама и игара из целе Србије на репертоарима КУД-ова. Наиме, друштва из свих република која су учествовала на федералним смотрама и такмичењима представљала су читаву републику тако да је било потребно да на репертоару имају песме и игре које репрезентују културу народа и народности са читаве територије, конкретно, Републике Србије.

„Некада је у аматеризму било да се живело 'Играмо игре Србије', 'Играмо игре Македоније'. Од Вардара до Триглава. Сада је то већ нешто друго. Да ли је то Горња или Доња Јасеница, да ли су то игре Горње или Доње Пчиње, итд. То су врло битне ставке. Желимо да кренемо да едукујемо руководиоце ансамбала, али да их едукују

прави људи. Људи са стеченим знањем и звањем. Уз дужно поштовање колегама који су дуго на терену али немају звање етнокореолога.“

„Радили смо српске игре Црноречја, српске игре Пореча, српске игре Неготина. Сад смо кренули са набавком ношњи за одређене игре Врањско поље, Пчињу. Углавном су игре из околине Београда и Мачве. (...) Само ето Неготин, Пореч и Црноречје што смо радили. Доста дуго радимо истраживање влашких игара из нашег краја. То иде преко Центра за културу. (...) Ја више волим да радим за свој крај и не бих да то буде онако *ad hoc*, само да пласирам игре па после шта буде него да баш темељно истражимо. Локално наслеђе иде кроз наше манифестације. Конкретно у нашем друштву имамо овај програм Бранка Марковића, док за остало одавде треба више времена.“

У вези са поставкама репертоара велики број представника КУД-ова је у усменим разговорима указивао на проблем музичке пратње. У појединим местима проблем је мало музичара а више КУД-ова. Притом су музичари често ангажовани на свадбама и веселима и од тога живе:

„Ако је концерт КУД-а у суботу а тај дан је и нека свадба, музичар ће пре да оде на свадбу где ће да заради јер од тога живи него да дође да свира на концерту КУД-а где и ако је плаћен опет не заради толико колико на свадби.“

„За кореографије, одем видим како се игра па тако даље радимо. Онда нам као проблем дође, мислим да је то проблем свих КУД-ова, то је та музичка пратња. Нема. Ја сам се запрепастио да Бугари имају и гитару и хиљаде гајдаша, ми немамо ниједног. Принуђени смо такорећи да 'украдемо' са Интернета јер ако хоћу да радим неку кореографију немам музику, морам да 'украдем' да бих склопио део по део сплета. То испада крађа нечега јер је то неко ипак радио али не знам како другачије кад немамо.“

„Музичари су велики проблем. Велики проблем су и основни корепетитори. Имати једног који ће да прати све пробе. То је проблем. То када би се решило, много тога би било лакше. Много ансамбала и много удружења било да су фолклорна, певачка или свирачка имају само клик, CD или DVD или само снимљену музику на коју раде пробе. То није баш добро. Најбоље би било да свако има корепетитора на ком инструменту може. Најбоље би било да буде хармоника јер она може да прати али мало ко на томе ради јер је питање новца. (...) Овде имамо музичку школу која не сарађује

уопште. Музичке школе иначе тешко прихватају сарадњу јер мисле да то квари начин свирања класичне музике. То је оно што они мисле. Не знам зашто, али ево већ деценијама не успевамо да пробијемо ту баријеру. Музичари су нам направили велики проблем. Нама су и садашњи и претходни директор музичари, али сарадници су нам проблем. Немамо сараднике. Чак ни да их плаћамо. То је велики проблем. (...) Направити доброг играча или певача је много једноставније јер имате велику масу. Лакше је него створити једног квалитетног музичара који може бити пратилац игри. То је јако тешко. Другачије је него свирати у једном обичном оркестру само за музику јер треба пратити онога ко се креће и где има комплексних ситуација. Не може сваки музичар то да ради. Раније је Савез аматера Војводине имао принцип да се дозвољавало да ако сте Ви из Новог Сада, ја из Београда, онај од не знам одакле а треба неке помоћи у Сомбору, саставите их, направите добру причу са онима који све то може да прати и радите. Онда је дошао већи број академских музичара за које нема посла и треба да живе од нечега и почело је да се затеже и затеже да смо дошли у ситуацију да ми фактички немамо музичаре него имамо пар великих музичких ансамбала који опслужују све занатски. То је проблематика. То ће се тешко решити. Решиће се знате како? Тако што ћемо пуно тога морати да радимо уз студијске снимке. Ми смо то урадили јер смо на време схватили проблематику да не можемо издвојимо толико новца за стално квалитетно музичко праћење. Онда смо у студију платили да се направи аранжмански студијски снимак на којима можемо да играмо даље. Ми имамо да целовечерњи концерт играмо уз матрични снимак. То је био један велики уложен новац у тренутку, али се после брзо врати, јер ви на 50-60-70 концерата које годишње одржите, отплатили сте 20 аранжманских снимака. Ми смо то тако решили али ће тако вероватно код многих морати да се реши зато што нећемо моћи да издржимо то шта нам раде музичари.“

„Код нас је нижа музичка школа. Ми смо у неколико наврата покушавали да оформимо омладински оркестар како бисмо их касније оставили исто као и за играчки ансамбл. Нека их је 20 па да остане 5-6, то нам је добро. Ми имамо срећу што имамо наш оркестар који је овде од '71. када је КУД званично преименован у КУД 'Бор'. Тада је дошао Станислав Стојановић из Београда, солиста из „Шпанца“, за корепетитора Сава Петровић и онда се наредних 10-15 година градио оркестар. Другачије је време било. Приоритет није била нека финансијска страна па се онда направило друштво са добром атмосфером. Имамо среће да има још људи у том оркестру. Имамо неки подмладак, њих 3-4, али генерално као и сви, кубуримо са оркестром. Добро је. Они

свирају дуго наш репертоар. Било би добро да се оформи и неки буџет за оркестар да се и они плаћају за пробе и наступе, али за сада ми функционишемо на познанствима, што се знамо доста дуго тако да они свирају па се кроз неке друге програме Центра за културу нађе начина да се нешто плате. Наш оркестар је званично и оркестар Центра за културу. Тако се сналазимо.“

Осим недостатка музичара проблем, дакле, јесу и велики новчани износи које треба издвојити за ангажовање оркестара.

„Имамо тај тамбурашки оркестар који прати малтене сва културно-уметничка друштва кад год је потребно. Једини проблем је тај оркестар који је скуп јер су то све професионалци. Некада је било, раније, да ти дође у КУД па свира ко хоће, помогне кад може. Сад свако има тезгу, петак, субота, недеља. Свако иде да се бори за динар а кад дође да свира у КУД-у он тражи одмах паре. А ми немамо паре да платимо. Оркестри су нам рак рана. Најбоље је играти уз живу музику, уз оркестар него уз матрице и остало. Пробаћемо преко Музичке школе Смедерево да направимо један оркестар који ће стално да прати те кореографије и да прати играче.“

„Имамо врло озбиљан оркестар од 20 професионалних музичара. Сви су завршили или завршавају музичку школу у Краљеву. Оркестром руководи професор др Владимир Милићевић који је професор и помоћник директора у Музичкој школи овде у Краљеву. Свирају само за 'Ризницу'. Ми за то издвајамо велики новац. Мислим да свуда у Србији има макар један хармоникаш, један фрулаш, један на гитари. Само треба да се плати а нико не би да плати.“

Проблем недостатка музичара у Бору је почео да се премошћава и пројектом едукације фрулаша у борским селима. Носилац пројекта је Центар за културу града Бора, а пројекат је добио финансијску подршку Министарства културе и информисања на конкурс за музику (стваралаштво, интерпретација, презентација).

5.7. Наступи и гостовања

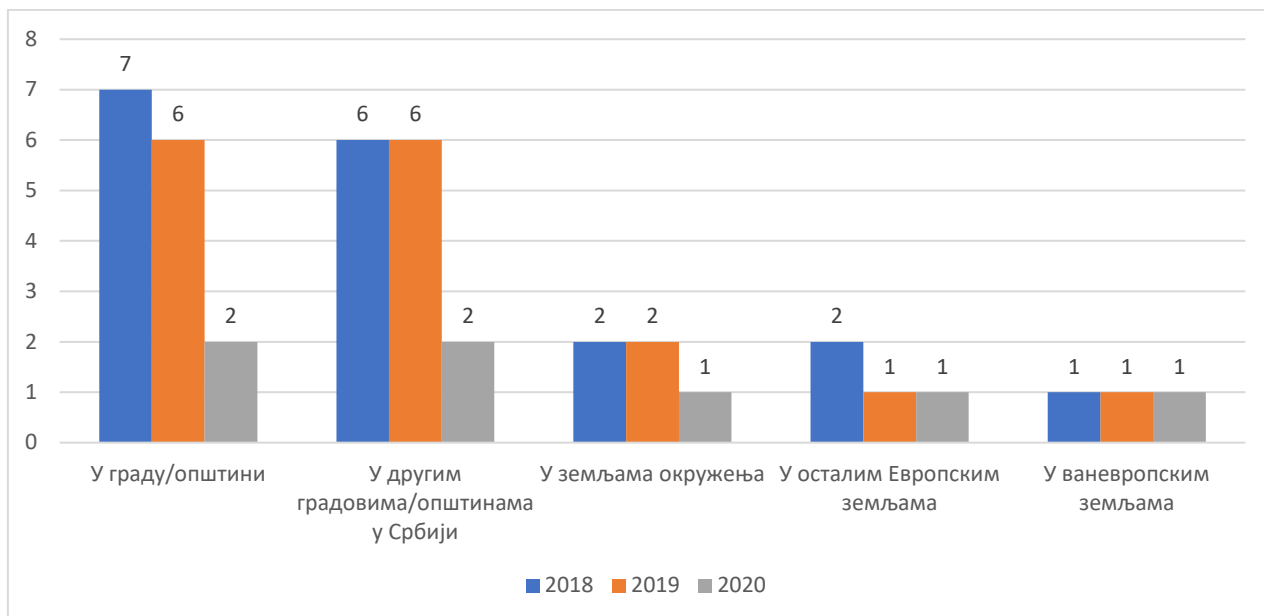
Представници многих КУД-ова истичу да наступи пред публиком јесу круна њиховог рада. То се види из одредница аматера у односу на професионалце – аматерима је главна награда када добију аплауз.

„Ми смо ’80-их наступали у Карнаги холу. Био је пун. Ја не могу да ти опишем како смо се осећали када смо од пуног Карнаги хола добили аплауз и овације! То нема цену!“

Што се тиче броја наступа на годишњем нивоу, упечатљиво је вишеструко смањење концертних активности од појаве пандемије Ковид-19 вируса. Многи испитаници (и у електронском упитнику и у интервјуима) доба пандемије су описивали као пример лошијег положаја КУД-ова у односу на нпр. спортска удружења која су много брже по окончању ванредног стања добијала дозволе за наставак нормалног рада. Према наводима испитаника, негативни ефекти пандемије су се и крајем 2021. године и даље снажно осећали у раду и функционисању аматеризма у култури при чему се указивало на то да је Министарство спорта било много агилније у подршци клубовима него што је то било Министарство културе у подршци субјектима у култури.

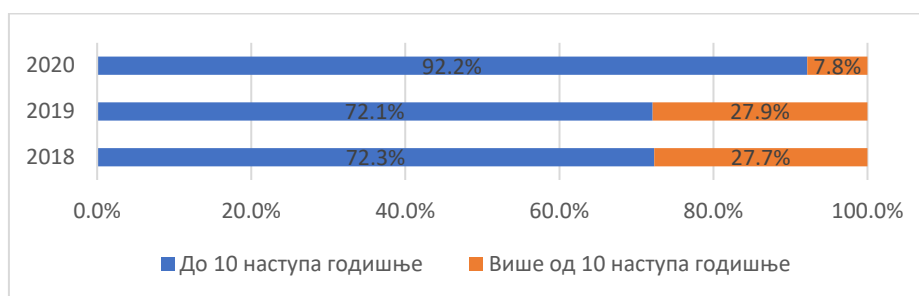
На основу добијених података о броју наступа, од КУД-ова у узорку за период 2018. и 2019. године, средња медијална вредност показује да ова друштва уобичајено имају око шест до седам наступа годишње на локалном нивоу, тачније у граду или општини где је и седиште друштва. У просеку по шест наступа годишње, у виду гостовања, испитана друштва су имала и у другим местима током истог периода посматрања. У земљама у окружењу просечно наступају по два пута годишње. Слично је и са наступа у другим земљама у Европи, где се уобичајено наступа једном до два пута, док у ваневропским просторима наступи су ретки, а они који су имали те могућности наступали су углавном једном годишње у периоду посматрања. Три пута мање наступа је остварено током 2020. године, како у месту седишта КУД-ова, тако у виду гостовања широм Србије (Графикон бр. 34).

Графикон бр. 34: Број наступа 2018-2020 (средња медијална вредност)

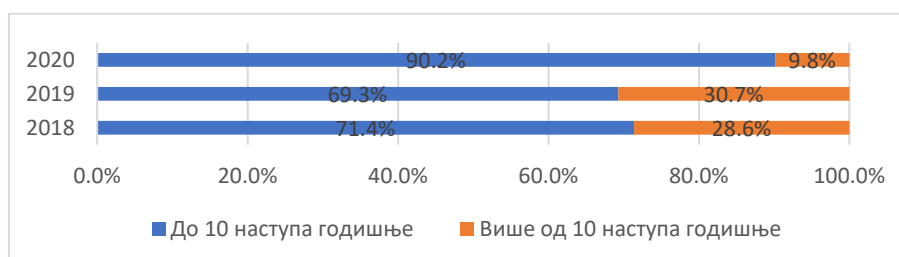

Када се посматра број наступа, поред средњих вредности, важно је сагледати и расподелу одговора. Запажа се да мање од трећине културно-уметничких друштава из узорка (око 30%) има више од десет наступа годишње на локалном нивоу (Графикон бр. 35), а исто важи и у случају наступа у другим градовима и општинама у земљи (Графикон бр. 36). Упечатљиво је и да у 2020. години, мање од 10% друштава је одржало наступе више од десет пута у земљи.

Графикон бр. 35: Број наступа на локалном нивоу – у месту коме је седиште КУД-а

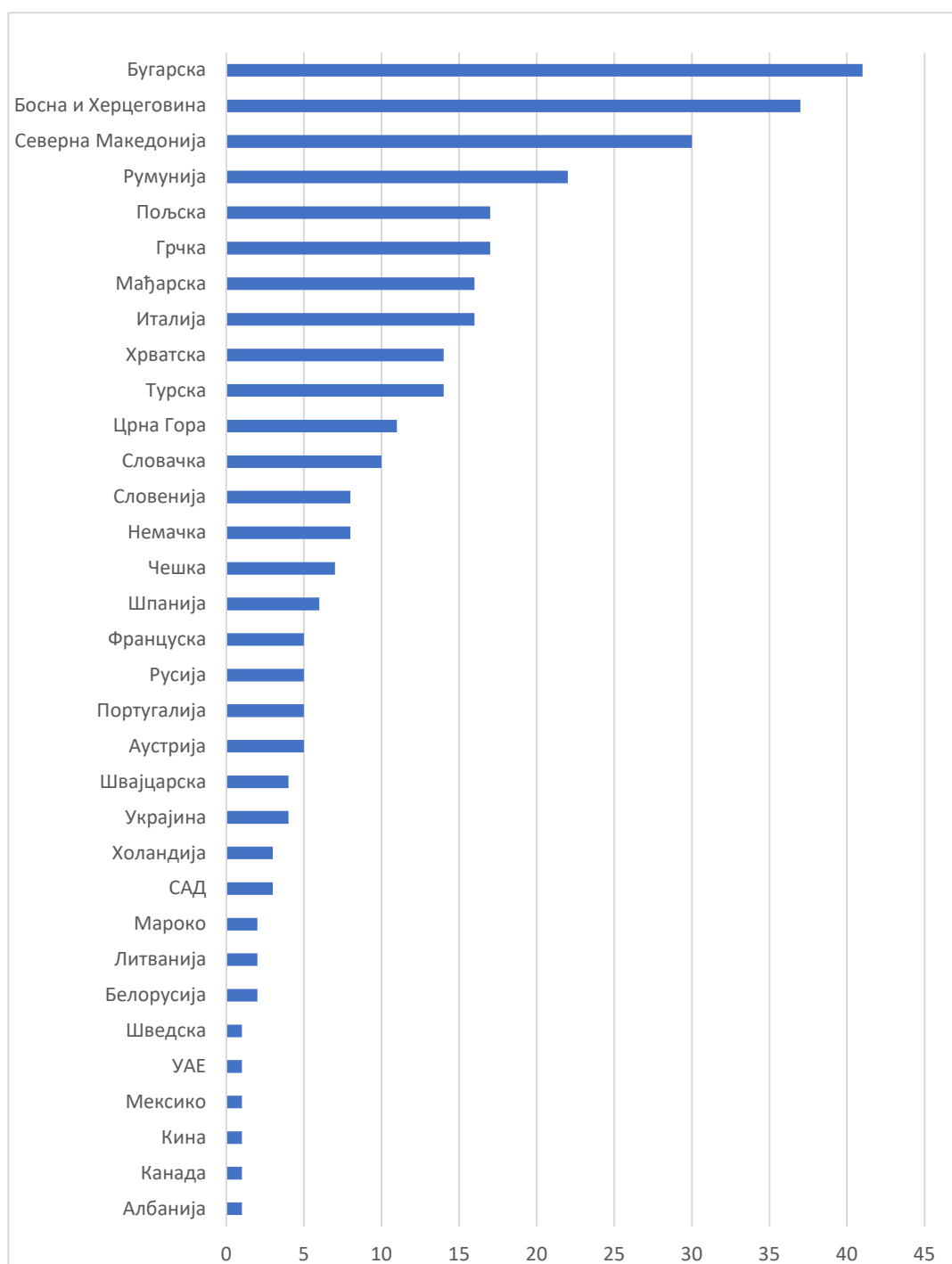

Графикон бр. 36: Број наступа у другим градовима и општинама у Србији

По питања наступа у иностранству у посматраном периоду највећи број наступа, како је речено, остварен је у земљама региона. Културна-уметничка друштва која су узела учешће у истраживању најчешће су наступала у Бугарској, потом у Босни и Херцеговини и Македонији. Чести су наступи и у Румунији, Грчкој, Пољској, Мађарској, Италији, Хрватској и Турској. Пуна листа земаља у којима су КУД-ови који су учествовали у истраживању наступали у претходне три године, сортираних према броју навођења, може се видети у Графикону бр. 37. Око 100 друштава која су одговорила на ово питање навело је листу од 33 државе, међу којима су и државе са других континената, што говори о значајној међународној културној сарадњи чији су носиоци културно-уметничка аматерска удружења.

Графикон 37: Земље у којима су ипитани КУД-ови наступали током три године које су претходиле истраживању

Што се тиче планирања наступа, највећи број представника културно - уметничких друштава не доноси посебан план наступа, већ наступе реализује „у ходу“ на основу пристиглих позива и расположивих финансијских средстава (54%). Ипак, као такође релативно чест начин планирања наступа, 43% испитаних друштава је навело да креирају посебан план наступа према ранијим учешћима на манифестацијама. Око петине испитаника је навело да је план наступа укључен у годишњи плана рада друштва. Нешто мање од трећине друштава наступе планира на основу очекиваних прихода, док најмањи број друштава (7%) план наступа доноси на основу календара могућих наступа и манифестација (Графикон бр. 38).

„План наступа се доноси на основу учешћа на манифестацијама и на основу сарадње коју имамо са другим ансамблима и установама културе.“

„Током јануара и фебруара сви до тада уговорени наступи и гостовања улазе у распоред наступа, али се непрекидно допуњује и мења у складу са потребама и могућностима.“

Графикон бр. 38: Да ли се доноси посебан план наступа друштва? (вишеструки одговори)

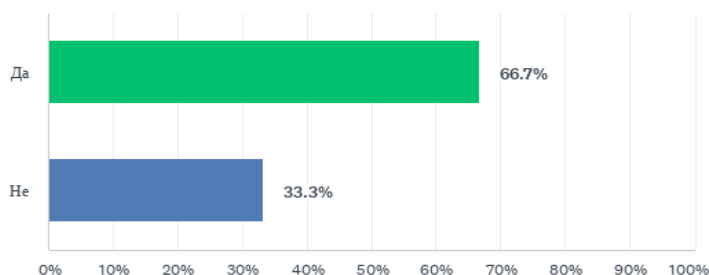
По питању начина информисања о манифестацијама на којима друштво потенцијално може учествовати, највећи број КУД-ова из истраживања навело је да добијају обавештења од организатора манифестација (87% одговора), затим да информације налазе преко личних контаката остварених на претходним манифестацијама (79%), као и преко позива који стижу од установа културе (59% одговора). Најмањи број друштава је одговорило да информације добија путем годишњег календара савеза аматера (21% одговора), као и преко локалних самоуправа (34%) (Графикон бр. 39).

Графикон бр. 39: Како се информишете о манифестацијама на којима се Ваше друштво може представити? (вишеструки одговори)

Бројни фестивали који се организују у Србији јесу такмичарског карактера. На њима је учествовала двотрећинска већина КУД-ова који су се одазвали истраживању путем упитника (Графикон бр. 40).

Графикон. бр. 40: Да ли је Ваше друштво учествовало на такмичењима културно-уметничких друштава у последње три године?

Често су навођена такмичења и смотре, попут Смотре народног стваралаштва „Златни опанак“ у Ваљевоу; Републичког фестивала фолклорних ансамбала Србије и Републичке смотре изворног стваралаштва дечијих фолклорних ансамбала Србије у организацији Савеза фолклорних ансамбала Србије, те различите окружне и међуокружне смотре; затим општинске, зонске и покрајинске смотре фолклора Савеза уметничког стваралаштва аматера Војводине. Такође су навођена и учешће на сусретима села и другим различитим домаћим и међународним фестивалима.

Међутим, нису сва друштва расположена да учествују на такмичењима. Разлози томе укључују првенствено недостатак финансијских средстава, проблем превоза, недостатак

оркестара и спреченост због пандемије. Такође, као разлози су навођени и недостатак информација као и то да „нису добијали позиве“. Нека друштва наводе да бирају да наступају на манифестацијама које нису такмичарског карактера и фестивалима ревијалног типа. Представници неких КУД-ова друштва сматрају да су пропозиције за учешће превише захтевне.

„Мислимо да култура и уметност не треба да се такмиче него да своје уметничке домете презентују на најбољи могући начин јер немају сви исте услове и могућности за рад.“

Представници КУД-ова су неретко наводили да је организација такмичења често лоша а избор награђених неправедан, те стога не желе да учествују. Као разлог за неучествовање наводи се и презаузетост због заказаних наступа и турнеја, те недостатак времена за припрему за смотре.

У појединачним интервјуима, представници КУД-ова су исказали опречна мишљења о смотрама и фестивалима у Србији – од мишљења да такмичења само јачају анимозитет међу друштвима до мишљења да такмичења демонстрирају квалитет рада а да на такмичењима не желе да учествују само они који сумњају у квалитет свога рада.

„То је све намештено. Зна се како се договара са жиријима и нећу да ми дете плаче да је као горе играло него нека друга деца из КУД-а чији се председник договорио са жиријем. Тако се прави и лоша атмосфера међу децом. Чему то? Ми ваљда треба да се упознајемо, дружимо, проведемо а не да правимо раздор међу децом. Ми већ скоро 10 година ни не идемо на такмичења.“

„Ми смо младо друштво али излазили смо на смотре и такмичења. Баш прве године када смо основани смо ишли у Ваљево, водили смо две дечје групе и ветеране. Сви су дошли са првим местом. Били смо у Београду, на Ади се организовала чукарничка смотра где смо такође освојили прво место. Следеће године смо исто у Ваљево освојили прва и друга места. Било је исто у Београду. (...) Али у задњих годину дана, без обзира на корону, било је догађаја, али нисмо хтели да се тамо појавимо. Мислим да је то погрешно. Стварамо ривалитет и нездраву атмосферу. Поздрављам фестивале по иностранству. Идеш, такмичиш се, па како прођеш. Просто ту неће да седне нас троје да се договарамо шта ћемо да урадимо. Зашто да се ствара једна лоша атмосфера међу друштвима и између те деце? Не треба се играти са дечјим емоцијама. Наравно, свако друштво иде са циљем да нешто уради и да нешто добије. Свако дете

жели да буде најбоље, најбољи играч, али на жалост мислим да се ту ради доста нечасних ствари. Мислим да се ту гледа кроз прсте. Ми смо две године ишли, две године освајали награде и рекли смо 'Доста!' У будуће сам за то да организујемо целовечерње концерте, да позовемо друштва широм Србије и региона, није проблем да се позову и да одемо, одржимо концерт и останемо још дан-два да се дружимо, стекнемо нова познанства, нове пријатеље. Те смотре, мислим да оне не показују добре резултате васпитања деце. Има ту, овај нови савез покушава да организује те неке смотре, што је некада радио Савез аматера или Савез КУД-ова у Београду, али док сам играч био, знам какав се ту ривалитет ствара и однос према култури. Ми треба да представљамо традицију, треба да представљамо културу, а дођемо у ситуацију да дођемо на такмичење и сви се гледамо испод ока и преко мача и да ли је неко наместио, да ли је неко платио или ово или оно. Мислим да то не треба да буде тако.“

„Искрено, нисам неки љубитељ такмичења. Мислим да у нашој земљи у нашој бранши, такмичења више служе да се људи раздвоје него да се људи споје. То је неко моје мишљење и зато избегавам такмичења. Све похвале сваком ко је одличан. Али нису сви у истом рангу, немају сви исте могућности. Неки центри су пуни играча са стране али неко мање место одакле су млади отишли на студије може да се ослони углавном на средњошколце. (...) Ја лично избегавам такмичења. Сматрам да и критеријуми нису на задовољавајућем нивоу. Критеријуми за изборе победника треба да иду по стручности. Ја поштујем рад наших људи али сматрам да не треба да ти буде циљ само да освојиш награду на тој некој смотри. По мени фолклор није нешто што треба да раздваја људе као што се у скорије време дешава. По мени, фолклор треба да спаја људе. Али смо сад сведоци да то није баш тако јер је често да рука руку мије.“

„Такмичења су битна за аматеризам, у то сам сигуран. То је мотив, највећи покретач руководиоцима друштава а онда и самим играчима. Окупљање, припремање новог програма. Ми смо дефинисали да сваке године морају да имају нови програм, не оно што играју годинама, да се припреме, да се у што бољем светлу покажу. На тај начин и чувамо и проширујемо сво благо које имамо. Али, да се игра пет – шест кореографија 30 година, то је... не знам како бих рекао. А имамо озбиљна друштва која тако раде. Ревизија која није такмичарског карактера може да покаже шта је ново. Ти што не желе да се такмиче... Такмичења имају своје пропозиције и захтевају средства. Није то јефтина, што се каже, играчка. Морају да имају оркестар или да изнајме оркестар ако га немају. Каже мени један колега 'Лако је теби, ти имаш оркестар!'.

Кажем: 'Не. Мене шеф оркестра кошта пола милиона годишње.' А он ми каже: 'Па ја то немам!' А како ја имам? Како је мени лако да то имам а ти немаш?'

Осим ових опречних мишљења има и мишљења која су на средини:

„Ја сам 65 година у аматеризму. Била сам и учесник на такмичењима, била сам и у жиријима бројних фестивала овде у Војводини па и у Југославији. По мени, мислим да ово што Савез уметничких аматера Војводине ради јесте добра ствар са системом од општинских преко зонских до покрајинске смотре. Мислим да је у реду да општинске и зонске смотре буду такмичарске јер се ту онда ми међу нама што смо и живимо уелативно сличним условима такмичимо. Али покрајинска смотра у Руми мора да буде ревијална. Нису свима нама у Војводини услови исти и ти не знаш шта се неком десило да заблиста или да буде гори. И ми Словаци, није нама овде у Пазови исто као онима у Ковачици. Мислим да покрајинска смотра мора да буде ревијална баш да би се видело то шаренило наше Војводине а не да се ми ту сада такмичимо. Тако би показали наш истински мултикултурални дух.“

Осим наведене испитанице, и представници већине других друштава са којима су обављени усмени разговори су у погледу организације смотре и фестивала (такмичарског карактера) указивали на систем који је у претходним деценијама развио Савез аматера Војводине (данас Савез уметничког стваралаштва аматера Војводине). Тај систем почива на препознавању нивоа који кореспондирају са територијалном организацијом: креће се од општинског нивоа, на коме се такмиче друштва са територије општине / града, затим најбоље пласирана друштва учествују на зонским смотрама²², да би се најзад најбоље пласирани такмичили на покрајинској смотри, одакле се ишло на републичку смотру. Међутим, републички ниво такмичења се често доводи у питање превасходно због тога што такмичења организује Савез аматера Србије који, по инерцији, добија симболичну финансијску подршку за реализацију републичких такмичења, али је губљењем односа са чланством изгубљена транспарентност у раду.

²² Зоне представљају скупове територијално блиских општина с тим да је број зона одређен бројем аматера / аматерских удружења који делују у одређеној уметничкој области. Другим речима, у областима уметничког стваралаштва у којима делује већи број аматера зона је скуп мањег броја општина, док је зона скуп већег броја општина у уметничким областима у којима делује мањи број аматера. Тако се у области музичко-сценског стваралаштва (“фолклор”) годишње организује седам зонских смотри, док се у области ликовног стваралаштва годишње организује шест зонских такмичења. Да би дошли до покрајинског такмичења рецитатори Војводине се претходно такмиче на пет зонских смотри. Такође пет зонских такмичења се организује у области дечјег позоришног стваралаштва, али се одрасли позоришни аматери такмиче на четири зонске смотре.

„Они морају да прођу све те циклусе. Свака смотра има тај едукативни карактер да после наступа иде разговор селектора или жирија са представницима друштава. Тако у ствари сама смотра јесте и својеврстан семинар.“ – Савез уметничког стваралаштва аматера Војводине

„Војвођани су то добро направили са тим да се иде од општине преко зоне па даље. Код нас у ужој Србији то никада није направљено како треба. Углавном немаш нивое него је са општине на републику. А откако Савез аматера Србије готово да ни не ради, и та република је проблематична.“

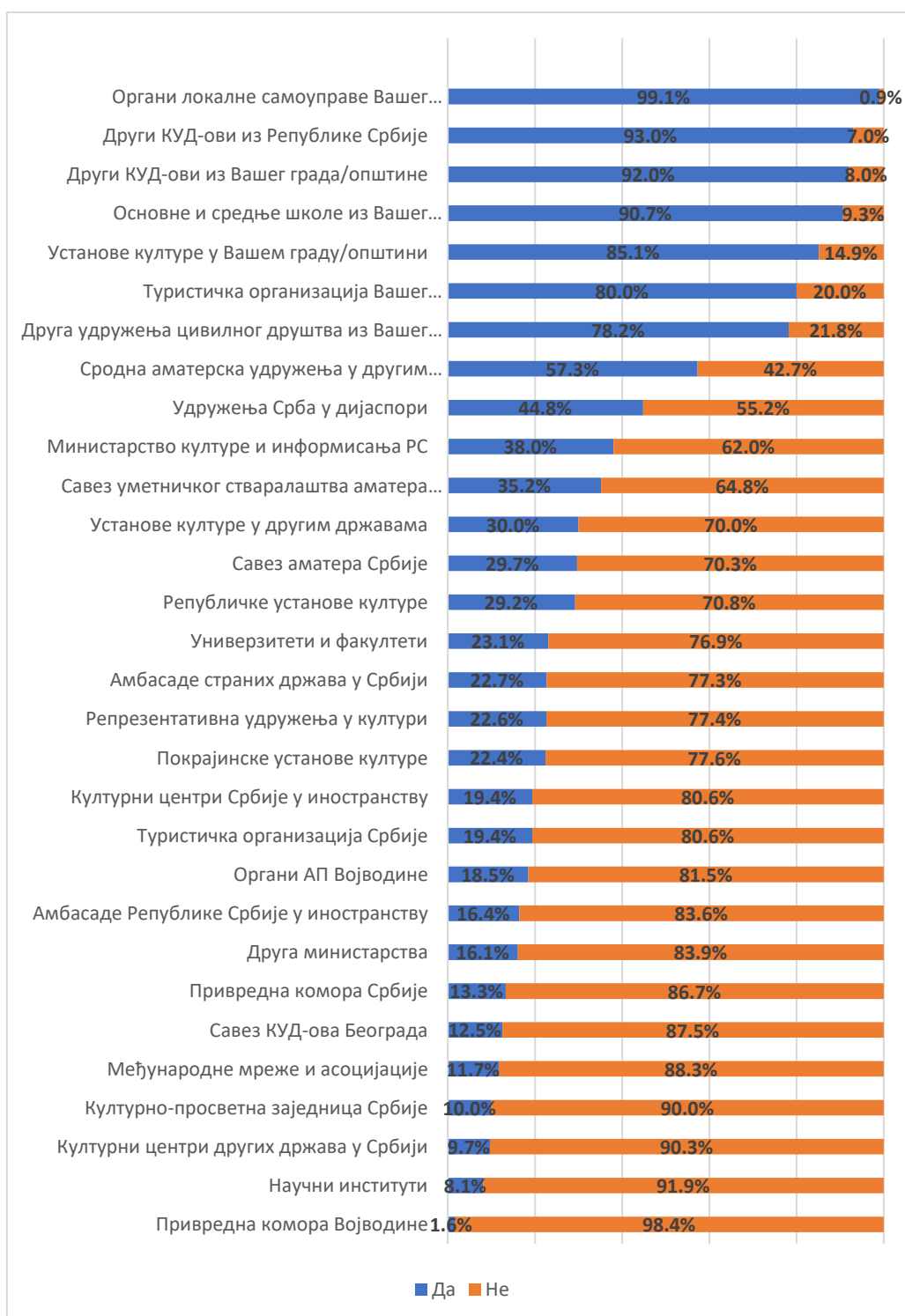
„Код нас друштва прво учествују на општинском такмичењу, а онда најбољи иду на окружно такмичење фолклора Расинског округа. Онда су најбољи одатле ишли на републичко такмичење у Тополи. Међутим, то се последњих година искварило. Сад било ко је спреман да плати котизацију може да учествује на тим републичким смотрама. То онда доводи у питање сврхе општинских и окружних такмичења. Ако већ можеш да прођеш на неку републичку смотру само тиме што ћеш да платиш котизацију, што би се такмичио на општини, да идеш на окружну смотру па даље?“

Савез фолклорних ансамбала Србије је предузео кораке да покрене нову републичку смотру. Током трајања нашег истраживања таква смотра је и одржана новембра 2021. године у Новом Пазару. Међутим, и око ње сама друштва још увек имају недоумице превасходно око критеријума који превализаде квалификацију плаћањем котизације за учешће.

5.8. Сарадња

Напори који се улажу у остваривању циљева друштава у многеме су везани за остваривањем сарадње са различитим актерима културног и социо-економског живота на локалном и националном нивоу. Теоретски, сарадња имплицира односе од којих све стране могу имати бенефите за остваривање својих циљева. Почетно питање у овом сегменту упитника било је усмерено ка сагледавању са ким све КУД-ови у Србији остварују сарадњу. Представници КУД-ова су били замољени да на понуђеној листи актера културног и социо - економског живота означе оне са којима остварују сарадњу. Одговори на ово питање приказани су у Графикону бр. 41.

Графикон бр. 41: Да ли је Ваше друштво остварило сарадњу по било ком основу са следећим институцијама/ организацијама у последње три године? (вишеструки одговори)

Готово сви представници КУД-ова који су се одазвали истраживању путем електронског упитника (99% одговора) су истакли да сарађују са локалном самоуправом на чијој територији се налази седиште друштва.

Према фреквентности одговора, преко 90% друштава чији су представници одговорили на упитник навела су да сарађују са другим КУД-овима било на локалу било из других

крајева Србије. Такође, преко 90% друштава која су попунила упитник је навело да сарађују са основним и средњим школама у свом граду/општини.

Велика већина друштава сарађује и са установама културе у свом граду / општини (85%), затим са локалним туристичким организацијама (80%), као и са локалним организацијама цивилног друштва (78%). Више од половине КУД-ова сарадњу остварује и са културно - уметничким друштвима из иностранства.

Како Графикон бр. 41 показује, са свим осталим наведеним актерима сарадњу остварује мање од половине испитаних КУД-ова. Тако око 45% друштва остварује сарадњу са различитим организацијама Срба у дијаспори, а око 38% са Министарством културе и информисања. Око трећине са Савезом уметничког стваралаштва аматера Војводине, установама културе у иностранству, Савезом аматера Србије и републичким установама културе. Око четвртине друштава по различитим основама сарађује са факултетима, амбасадама у Србији, репрезентативним удружењима у култури и покрајинским установама културе. Око петине друштава сарађује са културним центрима Србије у иностранству, Туристичком организацијом Србије и органима АП Војводине. Са свим осталим актерима сарадња је ретка (попут амбасада Републике Србије у иностранству, других министарстава, научних института, културних центара других држава у Србији, привредних комора.

У пракси, остваривање сарадње може се разумети на различите начине – од држања контаката до континуираног заједничког рада на остваривањима (заједничких) циљева. Нивои сарадње зависе од њеног квалитета. Стога смо представнике друштава питале да оцене квалитет сарадње са другим актерима означавајући један од понуђених одговора на скали од „веома добра“ до „веома лоша“.

Да је сарадња веома добра, односно успешна и континуирана, највећи број испитаних друштава је одговорило да је таква сарадња са другим КУД-овима из Србије (62%), потом са сродним аматерским удружењима из иностранства (59%), а затим са основним и средњим школама и КУД-овима из града/општине (по 47% одговора). Високе описне оцене сарадње, КУД-ови су доделили и репрезентативним удружењима у култури, локалним установама културе, органима локалне самоуправе и установама културе из других држава (по око 40% одговора да је та сарадња веома успешна и континуирана).

Када је реч о сарадњи са Министарством културе и информисања, највећи број испитаних друштава је рекло да је она добра, односно коректна и задовољавајућа (43%). Око трећине друштава сматра да је сарадња са овим Министарством веома добра и континуирана (36%).

Највећи број негативних оцена сарадње, односно да је она лоша или веома лоша, добили су Савез аматера Србије, научни институти и Савез КУД-ова Београда (по око 20 до 30% негативних оцена квалитета сарадње).

Пун распон одговора о квалитету сарадње за све наведене актере појединачно, приказани су у Графикону бр. 42.

Графикон бр. 42: Оцена квалитета остварене сарадње

У коментарима представници културно - уметничких друштава су посебно указали на важност добре сарадње са школама. Са једне стране важност се види у циљу ширења интересовања за народну културу и бављење аматеризмом као креативним хобијем код деце и младих, а са друге стране у смислу веће подршке и разумевања наставног кадра за појединце који су већ у аматеризму.

„Обавезно треба повезати све ансамбле са институцијама културе као и школама и вртићима. Посебно је важно да деца од малена добију могућност да заиграју и запевају народне игре и песме, као и да науче епске песме и да им то буде саставни део одрастања“.

„Важно додати да школе имају јако мало разумевања за ваншколске активности којима се деца баве и да су концерти и турнеје у циљу репрезентовања државе Србије често питање добре воље директоре или наставника, што је некада било незамисливо. Сви би желели да имају у одељењу Новака Ђоковића, али ако би могао да никада не иде на тренинге, мечеве и никада нигде не путује...“

Поред важност међуресорног повезивања са образовним институцијама, представници друштава су посебно истакли важност међусобне сарадње, подршке и повезивања културно - уметничких друштава.

„Помоћи мањим друштвима да лакше дођу до опреме, како ношњи тако и музичких инструмената“

„Што већа сарадња између КУД-ова у Србији би повећала и обогатила културне програме“

„Најбољи вид сарадње је размена програма“

Као тема од посебног значаја истакло се и питање функционисања савеза аматера на републичком нивоу, са предлозима да је потребно редефинисати постојећи Савез аматера Србије или основати више савеза аматера ради конкурентности, о чему ће бити више речи у наредном одељку.

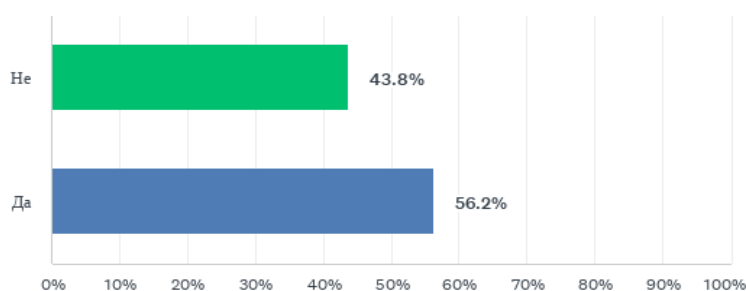
5.9. Кровне организације (савези, мреже и асоцијације)

У јачању капацитета друштава важну улогу (треба да) имају тзв. „кровне организације“, које се у жаргону цивилног друштва називају и „кишобран организације“ (енгл. *umbrella organizations*). Углавном је реч о националним односно регионалним организацијама које под својим „кровом“ / „кишобраном“ удружују мање организације а како би се остваривали заједничких циљева с тим да кровна организација члановима пружа информациону подршку, подршку у остваривању и координисању активности усмерених ка јачању капацитета.

Осим кровних организација на националном и/или регионалном нивоу, важну улогу имају и међународне асоцијације и мреже. Оне својим радом омогућавају повезивање организација из различитих земаља. На практичном нивоу оне су чворишта у која се сливају информације и из којих се прослеђују информације ка чланству. Такође, оне повремено организују различите догађаје на којима чланови могу презентовати свој рад, размењивати искуства из својих земаља, те успостављати партнерства која резултирају активностима и ван асоцијације односно мреже.

Више од половине (56,2%) КУД-ова који су се одазвали истраживању путем електронског упитника је навело да су учлањени у неки домаћи савез и/или међународну асоцијацију односно мрежу (Графикон бр. 43).

Графикон бр. 43: Да ли је Ваше друштво члан неког савеза аматера, удружења или мреже?

Представници КУД-ова навели су да су чланови следећих асоцијација:

- Национална секција CIOFF Србије - Међународни савет организатора фестивала фолклора и традиционалне културе (*International Council of Organizations of Folklore Festivals and Folk Arts*)
- Национална секција ФИДАФ Србије – Федерација међународних фестивала игре (*Federation of International Dance Festivals*)

- Међународна организација фолклорне уметности IOF WORLD (*International Organization of Folk Art*)
- Међународни плесни савет CID UNESCO (*International Dance Council*)
- Удружење кореографа народних игара Србије - УКНИС
- Савез културно-уметничких друштава Србије
- Савез фолклорних ансамбала Србије (СФАС)
- Савез аматера Србије
- Савез уметничког стваралаштва аматера Војводине (некадашњи Савез аматера Војводине)
- Савез културно-уметничких друштава Београда
- Културни савез војвођанских Мађара
- Савез аматера општине Стара Пазова
- Културно-просветна заједница Чачак
- Културно-просветна заједница Панчево
- Спортски савез Панчево
- Савез Абрашевића Србије – у формирању
- Савез културно-уметничких друштава Града Смедерева

Када је реч о кровним организацијама које су постојале још од '70-их година 20. века, промене у погледу статуса и финансирања одразиле су се и на њихов рад. Савез аматера Србије је инсистирао на задржавању стања из претходних деценија и није исказивао спремност да свој рад трансформише у складу са савременим добом. Међутим, Савез аматера Војводине је уочио потребу да се реструктурише и постави се као мрежа културно – уметничких друштава и других актера у аматеризму као што су домови културе у селима и мањим местима. Савез је средином прве деценије 21. века постао део Завода за културу Војводине и у том институционалном оквиру функционисао до 2016. године. Одвајањем од Завода за културу Војводине, Савез је добио ново име – Савез уметничког стваралаштва аматера Војводине. Савез аматера КиМ се, осим проблема које је носила трансформација система у култури, суочавао и са проблемима везаним за политичке прилике у овој Покрајини које су биле неповољне за положај и живот Срба и другог не-албанског живља на КиМ. Стога је било и тешко очекивати да се реорганизује током прве деценије 21. века.

Средином друге деценије 21. века Савез аматера Србије практично постоји само на папиру. Осим организације „Сабора народног стваралаштва“ у Тополи (централне републичке манифестације КУД-ова) и су-организовања неколико других манифестација, овај Савез не обавља ниједну другу функцију коју би кровна организација требало да обавља попут координације активности и повезивања учлањених друштава, или организације програма усмерених ка јачању капацитета културно – уметничких друштава. Ове функције

кровних организација су у усменим разговорима са представницима КУД-ова истицане као кључне за сама друштва.

Препознајући потребу за функционалном кровном организацијом, друштва су и сама почела да покрећу иницијативе да се удруже. Тако је 2020. године оформљен Савез фолклорних ансамбала Србије са седиштем у Краљеву. Овај Савез је почетком децембра 2021. године имао око 100 чланова, углавном КУД-ова из Србије и КиМ. Новембра 2021. године Савез је у Новом Пазару (уз подршку Министарства културе и информисања) организовао и Републичку смотру фолклорних ансамбала Србије.

На територији Војводине формиран је и Савез фолклорних друштава Србије. Овај Савез је у 2020. и 2021. години добијао подршку Покрајинског секретаријата за културу, информисање и односе са верским заједницама. Реч је о пројектима организације догађаја (у Новом Саду).

Представници појединих друштава са чијим су представницима обављени усмени разговори били су скептични према савезима формираним у новијем периоду.

„Добили смо позив да се друштва учлане у тај неки Савез. Али тражили су 15 хиљада за годишњу чланарину што је за наша друштва много посебно што ни нисмо сигурни шта се добија за ту чланарину. Генерално, што да не, али хајде да знамо за шта би дали толики новац.“

„Добили смо позив да се учланимо у тај нови Савез. Ја сам скептичан према томе јер ми много делује као комерцијална прича. Нема ми много везе са аматеризмом и фолклором. Више као пресликано из неких друштава што за турнеје и гостовања раде као туристичке организације. Нисам одбио него сам рекао да сачекамо још две године па да видимо шта су урадили. Могуће је да то испадне и ОК прича. Онда што се каже 'Капа доле! Учлањујемо се!' Али нећу да се залећемо.“

„Ми хоћемо да се Министарство одреди према томе ко је централни савез. Како се одлучи на републичком нивоу, ми ћемо то поштовати.“

„Нама је Савез уметничких аматера Војводине добар. Мислимо да добро раде и да се труде и да дају модел како се може радити. Али мора да постоји и да тако кажем, 'крунски савез', савез на нивоу републике. Да прескочим причу шта је све било око Савеза аматера Србије, није лепа прича која нас је много уназирила да нас гледају као сељаке у пежоративном смислу. Зато и разумем што су се покренули да праве нови савез. Али то све тек треба да се види. Мени за сада делује као леп пакетић, са лепом машинцом, а шта је унутра тек треба да се види. Републички савез као 'крунски'

свакако би морао да постоји а по мом мишљењу, најбоље би било да се постојећи Савез угаси и да се сутрадан оснује нови са свежим, младим људима који прво гледају општи интерес а не материјалну добит. Савез који би све нас представљао и према том Министарству да не испадамо као неки сељаци, дилетанти, него као они који се стварно труде да деца али и одрасли могу да се баве нечим лепим и корисним, да упознају традицију и да је негују.“

У вези са потребом постојања републичке кровне организације је и коментар дат у једном упитнику:

„Формирати нов Савез аматера који би имао јасну конекцију са одговарајућим министарствима и стварање националне платформе за очување и промоцију традиционалне културе кроз аматеризам.“

5.10. Проблеми и приоритети

Представници културно - уметничких друштава која су обухваћена истраживањем замољени су да издвоје и рангирају највеће проблеме културно - уметничког аматеризма данас у Србији. Представницима друштава је, у затвореном типу одговора, понуђена листа десет проблема у раду културно-уметничких друштава а испитаници су понуђене одговоре рангирани тако да је број 1 највећи тренутни проблем, а број 10 најмање ургентан проблем.

Као највећи проблем у области културно - уметничког аматеризма, представници друштава, који су узели учешће у истраживању, навели су да је то непостојање стратешког оквира на републичком нивоу за развој и унапређење положаја аматерских друштава. Као други рангирани проблем наводи се да стратешки оквир развоја аматеризма у култури и уметности није у довољној мери развијен нити препознат на локалном нивоу. Недовољна медијска промоција културно - уметничког стваралаштва аматера у области народне игре препозната је као један од три кључна проблема.

Као значајан проблем представници КУД-ова су поставили питање вредности, односно недовољно вредновање и промовисање нематеријалног културног наслеђа у друштву. Такође, као високо рангирани проблем је истакнуто питање начина сарадње са локалним самоуправама јер се сматра да подршка коју добијају од јединица локалне самоуправе није довољна нити адекватна за функционисање КУД-ова.

Практично непостојање Савеза аматера Србије, односно одсуство кровне организације на републичком нивоу је такође рангиран у првих 10 проблема културно – уметничког аматеризма. Овај проблем се одржава на то да су КУД-ови принуђени да се међусобно

повезују превасходно на бази личних контаката, односно да не постоји заједничка платформа за остваривање стратешких партнерстава (што би кровни савез структурисан као мрежа требало да ради).

У листи кључних проблема испитана друштва су навела и да се то што представљају српску традиционалну културу у иностранству недовољно подржава и не препознаје као вид културне дипломатије.

На крају листе највећих проблема наведена је и недовољна сарадња са установама културе и недовољно развијен едукативни систем подршке за сараднике културно-уметничких друштава. Укупно, рангираност проблема аматерског културно – уметничког стваралаштва приказана је у Табели бр. 17.

Табела бр. 17: Проблеми у области културно-уметничког аматеризма

Ранг	Проблем
1	Не постоји стратешки оквир на републичком нивоу за развој и унапређење положаја аматерских друштава
2	Не постоји стратешки оквир за развој и унапређење положаја аматерских друштава на локалном нивоу
3	Фолклорни културно-уметнички аматеризам није довољно заступљен у медијима
4	Нематеријално културно наслеђе се недовољно вреднује и промовише у нашем друштву
5	КУД-ови немају адекватну подршку од стране локалних самоуправа за свој рад
6	Савез аматера практично не постоји
7	КУД-ови су повезани само личним познанствима, нема заједничких платформи за остваривање стратешких партнерстава
8	Представљање српске традиционалне културе у иностранству од стране КУД-ова се не подржава као вид културне дипломатије
9	Не постоји довољно развијена сарадња између КУД-ова и установа културе
10	Не постоји систем подршке за потребне обуке управе КУД-ова, попут пројектног финансирања, ауторских права и сл.

С обзиром на рангиране проблеме, представници културно - уметничких друштава су у слободним одговорима наводили шта су по њима приоритета за унапређење положаја културно - уметничких друштава у Србији.

Међу наведеним одговорима, као приоритети издвајају се следеће области рада и предлози за креирање културних политика:

1. Адекватна финансијска подршка, под којом су представници испитаних друштава подразумевали:
 - Редовно финансирање из буџета локалних самоуправа и/или са републичког нивоа
 - Оснивање посебног конкурса на нивоу локалних самоуправа за културно - уметнички аматеризам
 - Креирање подстицајних мера за већу сарадњу са привредом (спонзорима, донаторима)
2. Доношење Закона о културно - уметничком аматеризму
3. Израда стратешких планова на републичком, а потом и на нивоу локалних самоуправа, за унапређење положаја културно - уметничког аматеризма и услова рада КУД-ова (републичка Стратегија за развој културно - уметничког аматеризма)
4. Обезбеђивање адекватног простора за рад културно - уметничких друштава од стране локалних самоуправа
5. Осмишљена кампања и већа медијска промоција културно - уметничког аматеризма
6. Образовање и едукација сарадника:
 - Подржати од стране републичких, покрајинских и/или локалних органа власти стручно усавршавање уметничких руководиоца и кореографа
 - Едукације сарадника друштва за писање пројекта и аплицирање за средства код различитих фондова
7. Успостављање новог кровног савеза или редефинисање Савеза аматера Србије
8. Успостављање механизма за унапређење сарадње са установама културе (посебно са поливалентним центрима и са Ансамблом народних игара и песама Србије КОЛО)
9. Успостављање боље сарадње са професионалним удружењима уметника у области музике и игре
10. Успостављање боље међусобне сарадње међу КУД-овима - редовна размена програма, искуства и наступа културно - уметничких друштава
11. Успостављање механизма за унапређење сарадње са сектором образовања
 - омогућавање стратешке сарадње са предшколским установама, основним и средњим школама (нпр. протоколи о сарадњи)
 - увођење народне игре као обавезан и/или изборни предмет у школама
 - увођење народне музике и народне игре у музичке и балетске школе (тамо где ови одсеци / предмети нису уведени)
12. Оснивање матичне установе / института за фолклор (Одређивање централних установа на локалном нивоу као стубова рада и развоја локалних КУД-ова са дате територије)
13. Доношење уредбе о критеријумима вредновања рада (нпр. по броју наступа, програма, учешћу на смотрама, наградама...)
14. Препознавање турнеја и наступа културно - уметничких друштава у иностранству као значајан вид културне дипломатије (обезбеђивање средстава за путовања за наступе на иностраним фестивалима и манифестацијама где КУД-ови представљају Републику Србију и/или град / општину)

5.11. Важност аматеризма

Зашто је аматеризам важан? Ово питање је постављено у електронском упитнику и у усменим разговорима са представницима друштава, савеза и локалним координаторима.

У сегменту истраживања путем електронског упитника, представници КУД-ова су замољени да одреде зашто је културно - уметнички аматеризам важан, те да, препознајући бројне слојеве значаја ове области, рангирају пет кључних разлога. Две трећине испитаника је под бројем један (највећи степен значаја) важност аматеризма у култури првенствено препознало кроз функцију очувања нематеријалног културног наслеђа. Иза тога је истакнута образовна улога КУД-ова, односно препознавање да су културно-уметничка друштва заправо организације уметничког образовања за све генерације. На трећем месту по важности је одговор да су фолклорна културно - уметничка друштва важни амбасадори културе своје земље у иностранству. Затим следе одговори да културно-уметничка друштва омогућавају, не само члановима, већ и широј публици да упознају народну традицију, те да је бављење фолклором квалитетан начин провођења слободног времена. Рангираност одговора приказана је у Табели бр. 18.

Табела бр. 18: Зашто је културно-уметнички аматеризам важан

Ранг	Област
1	Културно - уметничка друштва су носиоци нематеријалног културног наслеђа
2	Културно - уметничка друштва су организације уметничког образовања за све генерације
3	Културно - уметничка друштва су амбасадори културе Србије у иностранству
4	Културно - уметнички аматеризам омогућава својим члановима и публици свих генерација да упознају народну традицију
5	Културно - уметнички аматеризам је начин да деца, млади и старији квалитетно проводе своје време

Сажимајући коментаре које су представници КУД-ова који су се одазвали истраживању путем упитника изнели, као и одговоре које су давали испитаници са којима су обављени усмени разговори, схватање важности аматеризма једним делом јесте у спрези са питањем мотивације за придруживање културно – уметничким друштвима: неговање традиције, дружење, физичке активности.

Међутим, посебно су значајна мишљења у којима се важност аматеризма сагледава у ширим контекстима развоја културе у Србији. Пре свега, реч је о схватању важности аматеризма за активизам и културни живот локалних заједница а нарочито сеоских средина.

„Пружајући могућност учествовања, културно - уметнички аматеризам јача цивилно друштво и поспешује међуресорно повезивање. Најзад аматеризам ове врсте је од изузетне важности за неговање и развијање националног и културног идентитета. Наши чланови на својим наступима посебно ван заједнице у којој живе, демонстрирају активност у својој заједници. Зато је културно - уметнички аматеризам важан и као ангажујући фактор и као показатељ активизма/ангажовања локалне заједнице.“

„Културно - уметнички аматеризам је у многим малим срединама једина могућност културног и уметничког организовања и презентовања.“

„Мислим да ће села да пропадну ако у њима нема КУД-ова. Шта ти вреди дом културе у селу ако је он аветињски празан? Ако нема младих који ће да дођу на пробе и после и старијих који више нису у КУД-у а живе у селу и воле да дођу да виде шта млађи раде? Тако се и генерације повезују.“

„Културно – уметничка друштва су много важна за опстанак села. Ти када немаш КУД у селу, немаш шта ни да понудиш нарочито тим младима на селу. Шта ће да раде? Да време проводе испред продавнице? Је л' нам требају млади који губе дане испред продавнице или нам требају млади који ће да се ангажују, да упознају традицију свога села и општине, да имају и разлоге зашто да се врате у своје село после факултета.“

6. Завршна разматрања

Ажурирање базе *e-Култура* извршено 2021. године контактирањем јединица локалне самоуправе, поливалентних центара за културу и културно-уметничких друштава евидентираних ранијих година резултирало је податком да је у Србији постоји 723 културно – уметничких друштава. Овај податак показује да аматеризам у култури заиста јесте најмасовнији вид активне културне партиципације грађана Србије. Готово да нема места у Србији у коме не постоји КУД. Тако и представници друштава, нарочито у мањим местима

где је културна понуда сиромашнија, виде важност културно – уметничког аматеризма. На ширем плану, будући да преовлађују фолклорне секције, важност КУД-ова се сагледава и кроз призму очувања одређених елемената традиције изражене кроз фолклор.

Појам фолклор дуго је одређиван с обзиром на знања (енгл. *lore*). Дихотомије „изворног“ и „стилизованог“ фолклора, које представници КУД-ова праве, управо рефлектују поимање фолклора која су до почетка ’70-их година 20. века доминирала у светској фолклористици. Међутим, више представника КУД-ова који су се одазвали нашем истраживању су истицали да иако настоје да негују „изворни“ фолклор, о потпуној изворности је тешко говорити јер, било да је целовечерњи концерт КУД-а или наступ на манифестацији, изведбе су углавном на сцени, односно нису на местима на којима су се игре изводиле почетком 20. века (нпр. порта цркве, око записа, итд.). Притом, у КУД-овима који настоје да негују тзв. „изворни“ фолклор уметнички руководиоци често врше одређене адаптације те су тако и кореографије које ансамбли изводе делимично стилизоване. Са друге стране, кореографије које су осмислили еминентни кореографи (најчешће је помињан Бранко Марковић) полазе од изворних елемената тако да и у њима постоји одређени степен изворности образаца корака.

Битно је указати и на то да је велики број представника КУД-ова са којима су обављени усмени разговори истакао да спроводе истраживања. На терену, они гледају и снимају како се игра, свира и пева у самим селима. Будући да већина представника КУД-ова није формално образована у областима етнологије, етномузикологије и етнокореологије, већ су знања о истраживачким методама стекли на неформалним семинарима, та истраживања су сведена на записивање образаца корака и евентуално контекста у којима су обрасци настали. Осим тога, истакнуто је коришћење етнолошке, етномузиколошке и кореолошке грађе сачуване у музејима, архивима и другим установама. Неколико испитаника је истицало важност тога да се зна цео контекст настанка песме и/или игре и/или обичаја, њихово порекло и ко је имао какву улогу у традицијским извођењима. На то је указивала и проф. др Васић посебно око смотри дечјег фолклора зато што су се у традицијској култури јасно разликовале дечје игре и коло, при чему се деца нису хватала у коло. С обзиром на то да се као главни мотив учлањивања деце у КУД-ове наводи интересовање за народну културу, уз претензије КУД-ова да буду чувари традиције, важно је указати на то да се често акценат ставља само на делове традиције - музику, игру и песму, али да се ретко ови музичко – сценски изрази контекстуализују у укупном сагледавању традиционалног живота села и историјски битним догађајима. Само је један испитаник експлицитно описао везу плесова („Бугарка“ и „Козара“) са историјским догађајима.

Потреба за целовитошћу истраживања које укључује историјске контексте и знања и вештине у погледу изведбе, добија на важности с обзиром на тумачења у погледу очувања нематеријалног културног наслеђа. Наиме, како је Киршенблат – Гимблет указала, уколико су на основу темељних истраживања (у овом случају музичко – сценских) пракси утврђени обрасци изведбе, при чему их локална заједница (из које обрасци потичу) и даље доживљава као своје, те ти обрасци чине доминантну, јасно изражену, структуру изведбе у савременом добу, онда се може говорити о очувању нематеријалног културног наслеђа. Са друге стране, акцентовање музичко – сценских пракси које немају корена у локалној заједници отежава поимање КУД-ова као носиоца нематеријалног културног наслеђа.

У погледу разумевања важности културно – уметничких друштава, треба имати на уму да је од '70-их година 20. века у поимању фолклора дошло до померања акцента са знања (енгл. *lore*) на народ (енгл. *folk*). Тиме се изразито наглашава комуникацијска димензија фолклора. Уметничка комуникација која се одвија у малим групама се разуме као суштина фолклора. Садржај те комуникације путем изведби постаје познат другим члановима заједнице, односно широј публици. Из те перспективе, КУД-ови који у свом раду не акцентују наслеђе своје локалне заједнице (због чега се не могу сматрати носиоцима нематеријалног културног наслеђа) већ се баве и музичко – сценским изразима других заједница у Србији, и даље јесу важни актери културног живота својих заједница. Они доприносе упознавању разноликости израза група и заједница у Србији (и простора у региону и шире, преваходно на којима Срби живе) те тако развоју мултикултуралном карактеру нашег друштва.

Подаци о чланству КУД-ова потврђују да је претежно реч о малим групама. Притом, старосна структура чланства показује да те групе чине припадници свих генерација. У комуникацији чланова развијају се системи знања, понашања и обичаји које деле чланови групе, што кореспондира са појмом идиокултура. Знања се углавном односе на музичко – сценске изразе настале у традицијској култури. Многи наши испитаници су истицали важност васпитне димензије свога рада са децом, односно да их поред образаца корака и музике уче вредностима у друштву – од радне етике (нпр. тачност долажења на пробе и поштовање (туђег) времена) до превазилажења конфликтних ситуација на конструктивне начине.

Будући да је највећи број КУД-ова регистровано као удружења грађана, они чине део цивилног друштва. Иако се, због увреженог мишљења да се организације цивилног друштва преваходно баве људским и мањинским правима, често не доживљавају делом цивилног друштва јер им је садржај рада другачији, важно је указати на то да КУД-ови охрабрују

појединце да се укључе у јавне дискурсе нарочито када је реч о очувању нематеријалног културног наслеђа. Такође, они обезбеђују место и подршку за такво ангажовање.

Изведбе, наступи на домаћем терену и гостовања у Србији и иностранству, јесу најважнији искази укључености друштава и њихових чланова у јавне дискурсе. Наступи у иностранству често се истичу у контексту културне дипломатије, односно изражавају мишљење да су КУД-ови својеврсни амбасадори културе Србије. Ово мишљење датира још од '70-их и '80-их година 20. века када су ансамбли „Шпанца“, „Лоле“, „Крсманца“, „Абрашевића“ из Београда, „Абрашевића“ из Ваљева, „14. октобра“ из Крушевца, и других културно – уметничких друштава имали успешне наступе на концертима и турнејама широм света. Подаци које су пружили представници КУД-ова који су се одазвали нашем истраживању говоре да данас друштва највише наступају у земљама региона и Европе, мада су нека друштва наступала и на другим континентима. Међутим, КУД-ови се данас сами сналазе у погледу договарања учешћа на фестивалима и организације других наступа у иностранству. Према мишљењу многих испитаника, у пракси се турнеје често организују само да би деца путовала, дружила се и евентуално видела шта се другде ради. Будући да на нивоу државе нема стратешког оквира који би подразумевао и плански приступ пружања подршке организацији наступа у иностранству, укључујући и селекцију кључних домаћих фестивала и догађаја као предуслова за презентацију наше културе, као и кључних иностраних фестивала као стратешки важних догађаја, идеја о КУД-овима као амбасадорима културе заправо је неискоришћен потенцијал.

У одсуству републичке кровне организације која би пружала информације о календарима фестивала, важно је имати на уму да су у погледу проблема на плану остваривања сарадње многа друштва навела да сарадњу са другим друштвима и организаторима фестивала организују на бази личних познанстава, укључујући и она са друштвима из иностранства која упућују позиве „нашим“ друштвима да им дођу у госте.

С обзиром на то да је највише друштава која су се одазвала истраживању путем упитника навело да се о фестивалима на којима могу наступати информишу од организатора фестивала, значајан је и податак да је више представника ових друштава навело чланство у међународним асоцијацијама попут нпр. CIOFF и FIDAF која окупљају организаторе фестивала. Одсуство кровне организације на републичком нивоу одражава се и на то да нема јасно дефинисаних критеријума на основу којих би културно – уметнички аматеризам Србије на најзначајнијим фестивалима у иностранству заиста представљала најрепрезентативнија друштва из Србије. Републичка такмичења су компромитована и тиме што на њима може учествовати било које друштво које је спремно да плати котизацију.

Проблеми и приоритети на које су представници друштава указивали како у електронском упитнику тако и у усменим разговорима указују на то да се аматерском културно – уметничком стваралаштву у културној политици Србије ипак не посвећује довољно пажње.

Посматрано на нивоу инструмената јавних политика, закона и финансија, уочава се да финансијска подршка није занемарљива. Укупно посматрано, сама средства су скромна, али је и укупан буџет за културу у Републици Србији у посматраном периоду био низак (око 0,76% укупног буџета Републике Србије). Међутим, културно – уметничка друштва имају могућност да за реализацију својих програма подршку добију аплицирајући на различитим конкурсима (од локалних преко покрајинских до републичких, па и међународних), односно да своје програмске активности организују према својим приоритетима тако да могу да планирају свој даљи развој. С тим у вези, потребно је, пак, указати на опажања која се односе на вештине пројектног писања и извештавања о реализованим пројектима. Наиме, иако је пројектно финансирање пракса уведена још почетком 21. века, за многа сеоска друштва она је и даље новина јер им едукативни програми путем којих би се руководиоци ових друштава обучили вештинама пројектног писања до сада нису били доступни. О извештавању се најчешће размишља у светлу обавеза које прописује „Закон о удружењима“ – обавезног годишњег финансијског извештаја који се подноси Агенцији за привредне регистре, а о чему брину књиговодствене агенције које се за те сврхе ангажују.

С обзиром на финансирање, на локалном нивоу подршка културно – уметничком аматеризму варира. Иако средства остварена од јединица локалне самоуправе јесу значајна у буџетима великог броја друштава, степен подршке зависи од самог односа јединице локалне самоуправе према култури и разумевању важности аматеризма. У градовима и општинама у којима се препознаје да је аматеризам важан (било као облик културне партиципације који нарочито села одржава у животу, било као начин неговања традиције) степен подршке је већи чак иако у граду или општини постоји само један општи конкурс за (су)финансирање пројеката у области културе. У градовима и општинама у којима се култура и даље преживљава као надградња, декорација у различитим приликама, подршка је мања, при чему се понекад неформално од друштава тражи да део одобрених средстава утроше на општину. Осим тога, у неким градовима и општинама се као проблем јавља питање буџетских позиција, односно да град односно општина инсистира на позицијама које друштвима не омогућавају нпр. (пројектно) ангажовање стручних сарадника попут кореографа, те се прибегава решењима која су у „сивој зони“ закона (из домена финансија).

Управо се кроз питање односа према аматеризму огледа и суштински важан проблем на који су указивали и представници КУД-ова који су се одазвали на истраживање путем

упитника, као и саговорници са којима су обављени усмени разговори: то је **непостојање система**. Представници КУД-ова који су се одазвали истраживању путем електронског упитника на овај проблем су указивали одабиром одговора који се односе на стратешки оквир развоја аматеризма на локалном и републичком нивоу, док су испитаници са којима су обављени усмени разговори о овоме говорили из перспективе хипотетичког закона о аматеризму.

Овде је важно указати да „Закон о култури“ културно – уметнички аматеризам експлицитно помиње у тачки 26) члана 6 према коме је подстицање аматерског културног и уметничког стваралаштва општи интерес у култури, затим у тачки 3) члана 20 који се односи на садржај Стратегије развоја културе Републике Србије. Културно – уметничком аматеризму посебно је посвећен члан 72 у коме се истиче да аматерско културно и уметничко стваралаштво „обухвата активности лица или групе лица која се без материјалне надокнаде баве стварањем или извођењем дела из области културне и уметничке делатности.“ Важно је указати и на ставове 4 и 5 овог члана. Наиме, став 4 налаже јединицама локалне самоуправе да обезбеде просторне услове за рад аматерских културно – уметничких друштава, односно „савеза и аматерских група који реализују аматерске културне програме и обезбеђују средства за реализовање програма који су од локалног и регионалног значаја.“ Став 5 сугерише удруживање друштава у савезе „на нивоу више општина, града, Покрајине и Републике ради остваривања система такмичења у аматерским програмима, едукације и програма развоја аматеризма сходно одредбама закона.“

Представници друштава и савеза, као и локални координатори аматерских друштава, са којима су обављени усмени разговори сматрају да „Закон о култури“ није довољан јер је реч о акту који се односи на домен културе уопште, те се ни не може очекивати да већу пажњу посвети системским решењима у области аматеризма. Стога, се посебни закон о аматеризму препознаје као идеја која би, по мишљењу испитаника, експлицитно демонстрирала став Републике Србије да је аматеризам важно поље културе. Тиме би се и јединице локалне самоуправе подстакле да и саме, уколико то већ не чине, пружају подршку аматерским друштвима не само на плану помоћи око простора (на шта их обавезује чл. 72 „Закон о култури“) и опреме, као и евентуално у погледу ангажовања стручних сарадника, већ пре свега на плану развоја система подршке као што је то на пример случај у Смедереву и Крушевцу, па и у Старој Пазови и Кули.

На основу разговора са представницима друштава и савеза уочавају се следеће кључне теме регулације у потенцијалном закону о аматеризму:

➤ **Успостављање мреже у којој је главно чвориште кровна организација на републичком нивоу а чине је кровне организације на нивоу покрајина и округа у ужој Србији.** У вези са питањем кровних организација, важно је указати и на резултате истраживања у вези сарадње које КУД-ови остварују. Наиме, преко 90% друштава чији су представници одговорили на упитник навела су да сарађују са другим КУД-овима било на локалу²³ било из других крајева Србије. Међутим, наводећи у упитнику проблеме, представници друштава су истакли да проблем јесте што је у одсуству кровне организације на републичком нивоу та сарадња базирана на личним познанствима.

У погледу конципирања мреже, модели примењени у Смедереву и Крушевцу, као модели у Војводини (Стара Пазова, Кула, Савез уметничког стваралаштва аматера Војводине) пружају примере који се могу узети у обзир. Дакле, на нивоу градова и општина би постојао локални координатор који би град односно општину представљао у округу, односно у аутономној покрајини (у Војводини су то зоне). Окружни, односно покрајински координатори би водили рад републичке кровне организације. Задаци свих чворишта мреже треба да буду:

- пружање информационо – техничке подршке друштвима (на својој територији, за локална чворишта);
- координација активности друштава (на својој територији, за локална чворишта);
- организација програма обуке у областима пројектног писања и ауторских права намењена руководиоцима друштава на својој територији;
- комуникација ка чворишту вишег ранга (окружног / зонског за локална чворишта);
- координација активности на окружном / зонском нивоу;
- комуникација ка чворишту вишег ранга (покрајинском или републичком);
- организација локалних манифестација односно манифестација вишег ранга;

Покрајински кровни савези би такође организовали едукативне програме у областима етномузикологије, етнокореологије и етнологије намењене уметничким руководиоцима друштава на којима би се обрађивале игре, песме и костими заједница које живе на територији покрајине. Суорганизатори ових едукативних програма би била чворишта мреже на нижим инстанцама у покрајини.

Републичка кровна организација би:

²³ Међутим, на локалу нису ретки случајеви да се друштва међусобно посматрају као конкуренција која умањује шансе за остваривање средстава из локалних фондова.

- остваривала континуирану правовремену комуникацију са чвориштима на нижим инстанцама;
 - организовала програме обуке за координаторе / представнике чворишта мреже на нижим инстанцама у областима пројектног писања и ауторских права;
 - организовала програме стручног усавршавања у областима етнологије, етномузикологије и етнокореологије на националном нивоу;
 - координисала деловања чворишта на нижим инстанцама;
 - остваривала комуникацију према Министарству културе и информисања на основу података добијених од чворишта са нижих инстанци, нарочито у погледу проблема на терену;
 - организовала републичке манифестације на којима би се према јасним и објективним критеријумима делегирали представници Србије на водећим међународним фестивалима;
- Евентуално, по моделу Филмског центра Србије, кровна организација на републичком нивоу би могла имати задатак да организује конкурсе у области аматерског стваралаштва.

Потребно је нагласити да би у овом идеалтипском моделу руковођење чвориштима мреже, као и републичком кровном организацијом, било поверено координаторима којима би подршку пружали менаџери у култури. На републичком нивоу неопходно би било и да постоји експертско тело сачињено од етнолога, етномузиколога и етнокореолога које би на основу увида у рад КУД-ова (непосредног на фестивалима и смотрама, посредно путем извештаја регионалних координатора) давало стручне смернице.

- **Едукација.** Резултати истраживања показују да представници КУД-ова на првом месту истичу важност континуиране едукације у области музикологије и кореологије. На другом месту је писање пројеката, потом едукације из области педагогије и андрагогије, а затим из области ауторских права.

Укупно, на плану едукације, потенцијални закон о аматеризму би требао да истакне њену важност, те да у складу са другим законима („Закон о култури“, „Закон о националном оквиру квалификација“, „Закон о основама система образовања и васпитања“ и „Закон о ауторским и сродним правима“) прецизира механизме за остваривање перманентне едукације сарадника КУД-ова.

➤ **Лиценцирање сарадника друштава.** Важност лиценцирања уметничких руководиоца, представници КУД-ова везују за чињеницу да грô рада чини рад са децом (што је у складу и са рангом одговора у погледу потреба за додатним образовањем сарадника у области педагогије и андрагогије). Притом, важно је указати на то да се лиценце које издаје УКНИС, као репрезентативно удружење у култури, односе на омогућавање члановима да остваре статус самосталног стручњака, што је статус који им омогућава регулисање остваривања социјалних права.

Потенцијални закон о аматеризму би, у складу са напред наведеним сугестијама у погледу одредби које би се односиле на механизме перманентне едукације, требао буде усмерен ка успостављању механизма лиценцирања у погледу уметничке, педагошке и андрагошке димензије рада КУД-ова.

➤ **Ауторска и сродна права.** Како је речено у одељку посвећеном едукацији, представници КУД-ова који су се одазвали нашем истраживању путем електронског упитника, у подједнаком проценту указују да је њихов рад везан за традиционалну културу као израз нематеријалног културног наслеђа (на које сви имају права) те да настоје да за кореографије обезбеде ауторска права. Потенцијални закон о аматеризму би, у складу са „Законом о култури“ и „Законом о ауторским и сродним правима“, требало да буде јасан у одређивању односа нематеријалног културног наслеђа и ауторских права. Ово питање је и у међународној заједници изазивало доста пажње те би свакако требало имати у виду активности Светске организације о интелектуалном власништву (World Intellectual Property Organization, WIPO).

Унапређења инструмената културне политике, нарочито унапређење законске регулативе која би поставила дугорочно одржив систем подршке развоју културно – уметничког аматеризма јесу, дакле, кључни за развој ове области културног деловања. У унапређењима је важно имати на уму импликације савремених одредница фолклора (комуникацијски аспект фолклора на основу кога се развијају системи знања и односа у малим групама), динамичности процеса очувања нематеријалног културног наслеђа, те чињеницу да културно – уметничка друштва (ипак) јесу организације цивилног друштва. Оне постоје на читавој територији Србије те би развијање система подржавало децентрализацију културе.

Притом, важно је имати на уму да у укупном броју културно – уметничких друштава преовлађују сеоска друштва јер око 50% становника Србије живи на селу. Међутим, како је Ђукић (2010) указала, у Србији културна политика се доста дуго према селу односила са

негативним предзнаком. Са тим у вези је и опажање представнице једног друштва да је рад Савеза аматера Србије у 21. веку у многоме допринео томе да се културно – уметничка друштва у јавности виде као „сељаци“ у пежоративном смислу, а не као носиоци културног живота мањих средина. Будући да су културно – уметничка друштва и једини носиоци културне понуде на селу, многи испитаници са којима су обављени интервјуи експлицитно су истицали да подршка КУД-овима у јединици локалне самоуправе пре свега значи подршку опстанка села. Ови испитаници су такође указивали на подршку Министарства за бригу о селу чије активности индиректно укључују подршку КУД-овима јер је развијеност културног живота на селу једна од категорија која се вреднује на манифестацији „Михољски сусрети села“. Укљученост културе у политику подршке селу говори у прилог важности међуресорне сарадње министарстава Владе Републике Србије.

Најзад, у вези са остваривањем међуресорне сарадње, осим повезивања културне политике и политике према селу, наше истраживање је показало и потребу за ближим повезивањем културе са ресорима образовања (нарочито основним и средњим школама у погледу додатног уметничко образовање деце и младих у коме се наглашава и васпитна димензија рада КУД-ова), бриге о младима (јер КУД-ови највише раде са децом и младима и наглашавају да својим радом децу и младе склањају са улице), те рада и запошљавања (сходно одредбама „Закона о националном оквиру квалификација“). У вези са питањима рада и социјалних права, Министарство културе и информисања и репрезентативна удружења у области истраживања, документовања и презентовања нематеријалног културног наслеђа су започели процесе усмерене ка регулацији статуса уметничких руководиоца. Те процесе треба наставити у смеру смањења сивих зона у погледу рада уметничких руководиоца.

7. Литература:

- Abrahams, R. (1982). O izvedbi i oko nje. *Narodna umjetnost* br. 18. str. 75 - 85
- Ben Amos, D. (1971). Toward a Definition of Folklore in Context. *The Journal of American Folklore*, Vol. 84, No. 331, *Toward New Perspectives in Folklore* (Jan. - Mar., 1971), pp. 3-15
- Vukanović, M. (2012). *Kulturno – umetnički amaterizam - Snaga kulture*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka
- Vukanović, M. (2014). Role of small groups in the development of culture (the example of cultural and artistic ensembles). In: M. Dragičević – Šešić, M. Nikolić and Lj. Rogač Mijatović (eds) *Culture and Sustainable Development in the Time of Crisis*. University of Arts, Belgrade. Pp. 255 – 267
- Dimić Lj. (1988). *Agitprop kultura. Agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945 – 1952*. Beograd: Izdavačka radna organizacija “Rad”
- Ђукић, В. (2010). *Држава и култура. Студије савремене културне политике*. Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију, Факултет Драмских Уметности
- Ђукић, В. (2017) *(КА)КО СМО Студије културе памћења и политике идентитета у Србији*. Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију, Факултет Драмских Уметности
- Мрђа, С. и Миланков, М. (2020) *Културна партиципација Србије*. Београд: Завод за проучавање културног развитка
- Rašić, M. (2016) „Praznovanje sopstva“: Evropska smotra srpskog folklora kao mesto konstrukcije i komoditizacije identiteta. *Етноантрополошки проблеми, н. с. год. 11 св. 4*, 1005 - 1026
- Rihtman-Auguštin, D. (1971). Položaj tradicionalne kulture u suvremenom društvu. *Narodna umjetnost*, 8 (1), 3-16. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/39549>
- Rihtman-Auguštin, D. (1978). Folklor, folklorizam i suvremena publika. *Etnološka tribina*, 7-8 (1), 21-28. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/80008>
- Рогановић, Г. (2018). Традиционалне народне игре и песме у савременој пракси и кореографисаном фолклору. У: Кавежди, М. и А. Боснић – Ђурић (ур.) *Статус и перспективе аматеризма у култури Војводине*. Нови Сад: Завод за културу Војводине. стр. 45 - 63
- Stojković, B. (1984). *Radnička kulturno – umetnička društva u Beogradu*. Kultura – istraživanja br. 5. Zavod za proučavanje kulturnog razvitka

Stebbins, R. A. (1977). The Amateur: Two Sociological Definitions. *Pacific Sociological Review*, Volume: 20 issue: 4, page(s): 582-606

Supek, R. (1974). „Sociološki značaj amaterizma“. *Kultura* br. 26. str. 8 - 16

Fine, G. A. (1979). Small Groups and Culture Creation: The Idioculture of Little League Baseball Teams. *American Sociological Review* Vol. 44, No. 5 (Oct., 1979), pp. 733-745

Fine, G. A. and Harrington, B. (2004). Tiny Publics: Small Groups and Civil Society. *Sociological Theory*, Vol. 22, No. 3 (Sep., 2004), pp. 341-356

Hafstein, V. (2013). Pravo na kulturu: nematerijalna baština d.o.o., folklor©, tradicijsko znanje™
U: Hameršak M, Pleše I. i Vukušić A.M. (ur) *Proizvodnja baštine: Kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 2013, str. 37 – 63